

МОРИС
ЛЕБЛАН

Арсен
Люпен —
заляхетний
Грабіжник

МОРІС ЛЕБЛАН

Богдан

Maurice Leblanc, 1907

Arsène Lupin, gentleman cambrioleur

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена

в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

«Навчальна книга – Богдан», просп. С. Бандери, 34а,

м. Тернопіль, Україна, 46002.

«Навчальна книга – Богдан», а/с 529, м. Тернопіль, Україна, 46008.

У випадку побажань та претензій звертатися:

т/ф (0352) 520 607; 520 548 office@bohdan-books.com

Інтернет-магазин «НК Богдан»:

www.bohdan-books.com mail@bohdan-books.com

т. (0352) 519 797, (067) 350 1870, (066) 727 1762

Електронні книги: www.bohdan-digital.com

Гуртові продажі: т/ф (0352) 430 046, (050) 338 4520

м. Київ, просп. Гагаріна, 27: т/ф (044) 296 8956; (095) 808 3279,

nk-bogdan@ukr.net

Інтернет-магазин «Дім книги»: dk-books.com

т. (067) 350 1467; (099) 434 9947

Переклав з французької *Ігор Андрущенко*

«Арсен Люпен, шляхетний грабіжник» (Arsène Lupin, gentleman-cambrioleur, 1907) — перший із серії детективів французького письменника Моріса Леблана (1864-1941). Видані вперше у часописі «Je sais tout» («Я знаю все») у липні 1905 року, вони принесли їхньому автору світову популярність. Герой дев'яти новел — неперевершений грабіжник, своєрідний «перекоти-поле», який керується лише власним кодексом честі і, що головне, не звик ніколи відступати. Неабиякої інтриги його пригоди набувають, коли доходить до такої собі гри в «поліцейські та злодії» і на шляху вигадливого авантюриста виростає непереможний англійський детектив Шерлок Голмс. Чи вдасться джентльмену-грабіжнику перемудрувати славетного джентльмена з Бейкер-стріт (хай ім'я його і змінене — до речі, через протест Конан-Дойля — та неважко збагнути, що мова саме про нього!)? Хай там як, але мільйони шанувальників Моріса Леблана та його чарівного героя Арсена Люпена майже століття гадають, чим же скінчиться цей поєдинок, і, втім, він не закінчується й досі. Чудова забава для любителів гостроцікавого сюжету й красного слова водночас.

Арешт Арсена Люпен

Дивне плавання! Але ж як приємно воно починалося! Зізнатися, в мене зроду не заповідалося нічого успішнішого. «Прованс» — так називався наш прудкобіжний, наш комфортабельний тихоокеанський лайнер під орудою найлюб'язнішого представника роду людського. Товариство на борту зібралось найдобріше. Пасажири знайомилися, вигадували всілякі розваги. Нас опанувало неабияке відчуття: здавалося, ми були відірвані од світу і ми не на кораблі, а на безлюдному острові, де конче мусиш спертися на когось поруч.

І ми спиралися...

Чи замислювалися ви коли-небудь над тим, яким незвичайним і непередбачуваним може виявитися таке зібрання людей: ще вчора вони одне одного не знали, а тепер мусили прожити кілька днів у вузькому своєму колі, між безмір'ям неба та безкраєм моря, й разом кидати виклик розгніваній океанській стихії, витримувати страшний натиск хвиль і лукаве затишшя млявих вод?

По суті, це і є життя, хіба що немов спресоване на трагічний лад, життя з його бурями та злетами, монотонністю та розмаїттям; і саме тому, напевно, люди, смакуючи гарячкову хапанину, прагнуть насолодитися короткою мандрівкою, надто спокусливою тому, що кінець її видно вже на початку.

Але в останні кілька років діється щось таке, що надає якогось дивного забарвлення емоціям, пережитим під час рейсу. Пливучий острівець досі залежить од того світу, від якого, здавалося, звільнилися пасажери. Зв'язок зберігається, але у чистому океані він мало-помалу слабшає, а тоді, знову ж у чистому океані, потроху міцніє. Бездротовий телеграф, поклик з іншого світу, звідки ми в такий загадковий спосіб отримуємо новини! Уяві вже не до снаги воскресити подумки образ дротів, якими ковзає невидиме послання. І загадка здається геть нерозв'язною, і до того ж вельми поетичною, тож для пояснення

нового дива доводиться вдаватися до порівняння його з крилатим вітром.

Таким чином, у перші години ми відчували, як за нами йде, нас супроводжує, ба — випереджає далекий голос, який час від часу нашіптує комусь із нас кілька слів з далекого далеку. Двоє друзів поговорили зі мною. Десять-двадцять інших послали всім, крізь простір між нами, сумні або веселі прощальні звісточки.

Але ось наступного дня, за п'ятсот миль од французьких берегів, грозового пополудня бездротовий телеграф передав таку-от телеграму:

«На борту вашого судна перебуває Арсен Люпен, у першому класі, білявець, на правій руці — рана, подорожує сам, під ім'ям Р...».

І цієї миті сильний удар грому струсонув похмурим небом. Сталося замикання. Кінець депеші до нас не дійшов. Ми відкрили тільки першу літеру імені, під яким ховався Арсен Люпен.

Якби йшлося про будь-яку іншу новину, нітрохи не сумніваюся: телеграфісти, так само, як вахтовий офіцер і капітан корабля, приховали б цю таємницю. Але бувають події, котрих не сховаєш навіть за найсуворішої конспірації. Того ж дня, невідомо яким чином, справа набула розголосу, і всі дізналися, що знаменитий Арсен Люпен пливе на нашому кораблі.

Арсен Люпен серед нас! Невловимий грабіжник, про подвиги якого всі газети кричать уже кілька місяців! Загадкова особистість, противник старого Ганімара, найздібнішого поліціанта, котрий оголосив злочинцеві війну не на життя, а на смерть, війну, події якої розгорталися так яскраво!

Арсен Люпен, винахідливий грабіжник і джентльмен, — він орудував тільки у замках і салонах! — одного разу вночі добувся в особняк барона Шормана, але... пішов звідти порожняком, залишивши, щоправда, візитку, на якій було написано таке: «Арсен Люпен, джентльмен-грабіжник, повернеться, коли меблі поставлять справжні». Арсен Люпен — людина на тисячу облич: то він водій, то тенор, то букмекер, а то... син багатих батьків, юнак, старий, комівояжер з Марселя, лікар-росіянин, іспанський тореадор!

Тільки-но уявіть: Арсен Люпен походжає палубами нашого теплохода, валандається тіснуватими приміщеннями, — та що я говорю! — просто закутком, відведеним пасажирам першого класу, і

може будь-якої миті завернути до їдальні, вітальні чи курильні! А що, коли отой пан і є Арсен Люпен... або, наприклад, цей... мій сусід по столику або каюті...

— І це триватиме ще п'ять діб! — вигукнула наступного дня міс Неллі Андердаун. — Просто не до витерпу! Дуже сподіваюся, що його заарештують.

Відтак, звернувшись до мене, запитала:

— Чуєте, мосьє Андрезі, ви ж ніби потоваришували з капітаном і нічого не знаєте?

Як би мені хотілося знати бодай щось, аби догодити міс Неллі! Вона була з тих дивовижних створінь, які всюди, де б не перебували, відразу опиняються в центрі уваги. Їхня врода у поєднанні з багатством засліплює. У них завжди є свій двір, шанувальники, прихильники.

Міс Неллі виросла в Парижі, у матері-француженки, а тепер їхала до батька, дукача Андердауна з Чикаго. Супроводжувала її одна з подруг, леді Джерланд.

Із самого початку я вирішив позалицятися до міс Неллі. Але познайомившись ближче, що під час подорожі відбувається швидко, був просто зачарований; коли її величезні чорні очі зустрічалися з моїми, я відчував надто вже сильне хвилювання, як на звичайне женихання. До речі, мої знаки уваги вона приймала прихильно. Сподобляла посмішкою дотепи і з цікавістю слухала анекдоти. Здавалося, легка симпатія правила за відповідь на ревне служіння, яке я всіляко демонстрував їй.

Мабуть, лише один суперник міг мене збентежити: це був привабливий, елегантний і стриманий юнак, мовчазній зосередженості якого вона, судячи з усього, віддавала перевагу над моїми паризькими манерами, розрахованими радше на зовнішній ефект.

Коли міс Неллі запитала мене, молодик теж перебував серед поклонників, які вилися коло неї. Ми сиділи на палубі, зручно розташувавшись у кріслах. По вчорашній грозі небо очистилося. Погода була чудовою.

— Нічого певного не знаю, мадемуазель, — відказав я, — але чому б нам самим не провести розслідування, як зробив би це старий Ганімар, особистий ворог Арсена Люпена?

— О! Чи не задалеко ви заганяєтеся?!

— Чому ж? Хіба це така важка справа?
— Дуже важка.
— Але ви забуваєте про дані, які ми маємо, щоб розв'язати проблему.
— Які дані?
— По-перше, мосьє Люпена звать мосьє Р.
— Підказка така собі...
— По-друге, він подорожує сам-один.
— Невже ця обставина про щось говорить?
— По-третє, він білявець.
— То й що?
— А те, що нам залишається тільки переглянути список пасажирів і викреслити по черзі тих, хто поза підозрою.

Список цей лежав у мене в кишені. Я дістав його і пробіг очима.

— Насамперед повинен зазначити, що на борту тільки тринадцять чоловіків з ініціалами, що вартують нашої уваги.

— Тільки тринадцять?

— У першому класі — так. Із цих тринадцяти панів Р. дев'ять, як ви можете переконатися, подорожують разом з дружинами, дітьми і прислугою. Залишається четверо самотніх пасажирів: маркіз де Кавердан...

— Секретар посольства, — перебила міс Неллі, — я його знаю.

— Майор Ровсон.

— Це мій дядько, — пояснив хтось.

— Мосьє Рівольта ...

— Тут... — вигукнув один із нас, італієць, обличчя якого потопало в бороді розкішного чорного кольору.

Міс Неллі розреготалася.

— Мосьє точно не білявець.

— Тоді, — продовжив я, — ми змушені зробити висновок, що винний стоїть останнім у списку.

— Тобто?

— Тобто це мосьє Розен. Хто-небудь знає, хто такий мосьє Розен?

Усі мовчали. Але міс Неллі, звернувшись до неговіркового молодика, наполеглива увага якого до неї мене дратувала, запитала:

— Ну ж бо, мосьє Розен, чому ви не відповідаєте?

Очі всіх скочили на нього. Він був білявий.

Зізнаюся чесно, я відчув, як моє серце тьохнуло. Але збентежене мовчання, що нависло над нами, підказало мені, що й інші свідки цієї сцени відчували таке саме пригнічення. Між іншим, усе це видавалося абсурдним, бо врешті-решт ніщо в поведінці цього пана не викликало й тіні підозр.

— Чому не відповідаю? — виголосив він. — А саме тому, що, зіставивши своє ім'я, образ самотнього мандрівника і колір волосся, я вже провів аналогію й дійшов того ж висновку. Вважаю, мене слід заарештувати.

Промовляючи ці слова, він дивно змінився з лиця. Його вузькі губи, дві непохитні лінії, звузилися ще більше та зблідли. Очі прорізали червоні прожилки.

Зрозуміло, він жартував. Однак його обличчя, поза справили на нас велике враження. Міс Неллі простодушно запитала:

— Але ж у вас нема рани?

— Справді, — мовив той, — рани бракує.

Нервовим жестом він загорнув манжет і оголив руку. І тут же мене пройняла думка. Очі мої зустрілися з очима міс Неллі; він показав ліву руку.

Присягаюся вам, я вже збирався зовсім виразно висловитися з цього приводу, як раптом інша подія відвернула нашу увагу. Захекавшись, прибігла леді Джерланд, подруга міс Неллі.

Вона виглядала приголомшеною. Ми збилися в купу навколо неї, але тільки пересиливши емоції, дівчина промовила:

— Мої коштовності, перли!.. Все пропало!..

Ні, як ми дізналися згодом, узяли не все, і найцікавіше — брали вибірково!

Діамантову зірку, кулон із рубіновим кабошоном⁴; з розбитих колъє і браслетів чиясь рука повиймала самоцвіти, але не найбільші, а найвишуканіші, дорогі, тобто саме ті, що за максимальної вартості були найменші за розміром. Оправи лежали тут-таки, на столі. Я побачив — усі ми побачили — ці оправы, що втратили дорогоцінний вміст і стали схожими на квіти з обірваними красивими пелюстками, що досі виблискували й мінилися.

І щоби проробити всю цю операцію в той час, коли леді Джерланд пила чай, себто серед білого дня, потрібно було лишень зламати двері

каюти в людному коридорі, знайти мішечок, завбачливо захований у капелюшне пудло, розв'язати його і вибрати те, що треба!

Усі ми ахнули в один голос. А коли про крадіжку стало відомо іншим пасажирам, склалася єдина думка: це — Арсен Люпен. І справді, то були його хитрі, таємничі, немислимі манери... і разом з тим логічний почерк: якби він узяв усі коштовності, то вийшла б чимала купка, яку легко знайти, але от заховати розрізнені одробинки: перли, смарагди, сапфіри, — куди простіше!

За обідом сталося таке: праворуч та ліворуч від Розена спорожніли два місця. А ввечері стало відомо, що його викликав капітан.

Арешт його нікого не здивував і приніс справжнє полегшення. Нарешті можна було зітхнути. Того вечора ми трохи розважались. Танцювали. Міс Неллі веселилася надто бурхливо, і це переконало мене в тому, що, хоча знаки уваги з боку Розена були їй раніше приємні, тепер вона про нього майже не згадувала. Дівоча грація остаточно зачарувала мене. Опівнічної доби, при ясному світлі місяця, я запевняв її у своїй відданості з хвилюванням, яке, судячи з усього, не було їй байдуже.

Але наступного дня, на превеликий подив, виявилось, що звинувачення, висунуті проти Розена, були недостатні, тому його звільнили.

Розен, син великого комерсанта з Бордо, подав документи: вони були в найкращому порядку. Крім того, на руках його не знайшли ані сліду від ран.

— Документи! Свідоцтва про народження! — вигукували противники Розена. — В Арсена Люпена їх стільки, скільки душа ваша забажає! Що ж до рани, її у нього просто не було ... або він зумів звести сліди!

Їм заперечували: мовляв, Розен у момент крадіжки — це було підтверджено — гуляв палубою. На що вони відповіли:

— Коли людина типу Арсена Люпена вчиняє крадіжку, хіба їй конче бути при цьому...

Адже якщо відкинути всі інші докази, був один пункт, який навіть найзатятіші скептики не могли спростувати. Хто, крім Розена, подорожував поодинці, мав біляве волосся і прізвище його

починалося на літеру «Р»? То на кого ж вказувала телеграма, якщо не на Розена?

І коли за кілька хвилин до сніданку Розен хоробро кинувся до нашої групи, міс Неллі та леді Джерланд підвелися й пішли геть.

Вони добряче злякалися.

За годину обслушний персонал, матроси, пасажери всіх класів уже читали й передавали одне одному рукописний документ: мосьє Луї Розен обіцяв десять тисяч франків тому, хто викриє Арсена Люпена або виявить викрадача коштовностей.

«І якщо ніхто не допоможе мені й не виступить проти цього бандита, — заявив Розен капітану, — я сам з ним розберуся».

Розен проти Арсена Люпена, або, як пожартував хтось, Арсен Люпен проти самого себе — така сутичка не без інтересу!

Тривала вона два дні.

Усі бачили, як Розен кидається на всі боки, підходить до обслужного персоналу, розпитує, нишпорить. А вночі бродить по палубі чорною тінню.

Капітан і собі розгорнув бурхливу діяльність. «Прованс» оглянули зі споду до труб, обнишпорили всі кутки. Обшукали геть усі каюти під цілком розумним приводом, що крадені речі напевно заховані де завгодно, але не в каюті злочинця.

— Урешті-решт що-небудь та знайдуть, еге ж? — питала мене міс Неллі. — Яким би чаклуном не був цей Люпен, йому не вдасться зробити діаманти і перли невидимими.

— Ну звичайно, — відказав я, — в такому разі нам би слід було зазирнути за підбивки наших капелюхів, піджаків, оглянути все, що на нас одягнуто.

І, показавши на мій «Кодак», яким я без кінця фотографував її в найрізноманітніших позах, докинув:

— Навіть в апараті завбільшки як цей стачило б місця для всіх самоцвітів леді Джерланд, згодні? Досить удавати, що знімаєш, і рибка в сітці.

— Однак я чула, що не буває злодіїв, які б не залишали жодних слідів.

— Є такий один: Арсен Люпен.

— Та невже?

— Таки-так. Лише він продумає не тільки майбутню крадіжку, а й усі обставини, які можуть його виказати.

— Спершу ви вірили в успіх більше...

— Але ж тепер я бачив його в роботі.

— І що ж буде, по-вашому?

— По-моєму, ми зводимо час.

І справді, жодних результатів пошуки не дали, а якщо і дали, то до загальних зусиль отриманий результат — хтось потягнув капітанів годинник — стосунку не мав.

Розлючений капітан подвоїв завзяття, ще пильніше почав приглядати за Розеном і кілька разів викликав його на розмови. Наступного дня — іронія долі — годинник знайшовся серед накладних комірців його старшого помічника.

Історія з годинником була схожа на фокус і явно виказувала жартівливі вибрики Арсена Люпена, грабіжника, звичайно, але грабіжника, який діяв на підставі любові до мистецтва. Безперечно, крадучи, він ішов за своїм смаком і натурою, але часом робив це й задля розваги. Складалося враження, що цей пан бавиться, навіч дивлячись п'єсу, яку сам поставив, і, стоячи за кулісами, регоче на все горло, насолоджуючись дотепами та мізансценою, котрі сам-таки придумав.

Безумовно, він був артистом у своєму жанрі, тож я, дивлячись на похмурого і непохитного Розена, думаючи про ту подвійну роль, яку, без сумніву, грав цей чудасійник, не міг говорити про нього без певного захоплення.

Однак позавчора вночі вахтовий офіцер почув, як хтось стогне в найтемнішому кутку палуби. Він підійшов. Перед ним лежав чоловік; голова його була замотана товстим сірим шарфом, зап'ястя зв'язані тонкою мотузкою.

Бідолаху розв'язали. Підняли, допомогли.

І з'ясувалося, що цей чоловік — Розен.

Авжеж, Розен, на якого напали під час однієї з його нічних експедицій, звалили з ніг і облупили. На візці, приштрикнутій шпилькою до його вбрання, було написано:

«Арсен Люпен із вдячністю приймає десять тисяч франків від мосьє Розена».

Насправді у вкраденому гаманці лежали не десять, а двадцять купюр по тисячі франків.

Само собою, бідолаху звинуватили в тому, що він симулював цей напад, себто напав сам на себе. Але, крім того, що самому так зв'язати себе неможливо, прикметним було інше: рука на картці геть не схожа на руку Розена, ба більше, дуже нагадує — просто не відрізниш — руку Арсена Люпена, відтворену в знайденій на борту старій газеті.

Отже, Розен більше не був Арсеном Люпенем. Розен знову став Розеном, сином негоціанта з Бордо! А присутність Арсена Люпена підтвердилася вчоргове, та ще у такий жахливий спосіб!

Почалася паніка. Пасажири вже не наважувалися залишатися по одному в каюті й тим більше — гуляти в занадто безлюдних місцях. Потихеньку люди стали гуртуватися, тулилися до тих, кому довіряли. Але водночас інстинктивна настороженість розділяла найближчих друзів. Загроза-бо виходила вже не від якоїсь однієї особи, яка стягла на себе підозру й, отже, особи не такої уже й небезпечної. Тепер Арсеном Люпенем... став... кожен. Наша вкрай розбурхана уява приписувала йому чудову й безмежну могутність. Вважали, що він здатен прибирати найнесподіваніші подоби, по черзі бути поважним майором Ровсоном або шляхетним маркізом Раверданом і навіть — що зрадницька літера «Р» тепер уже нікому не заважала думати по-своєму — будь-яким іншим пасажиром, який має дружину, дітей і челядь.

Перші бездротові депеші не додали нічого нового. В кожному разі — капітан як води у рот набрав, і мовчання це аж ніяк не сприяло нашому спокою.

Отож останній день видався нам нескінченним. Ми жили у тривожному очікуванні якогось лиха. Цього разу це буде вже не крадіжка і не просто напад, а справжній злочин — убивство. Ніхто не міг припустити, що Арсен Люпен обмежиться двома дрібними крадіжками. Суцільно пануючи на судні, де діяльність влади зведена до нуля, він, варто було йому захотіти, міг дозволити собі все, міг запорядити багатством і життям пасажирів як заманеться.

Для мене, зізнатися, то був чудовий час, адже в ці години міс Неллі сповнилася довіри до мене. Схвильована стількома подіями, вона інстинктивно шукала захисту, безпеки, і я щасливий був їх запропонувати їй.

У глибині душі я благословляв Арсена Люпена. Хіба не він зблизив нас? І хіба не йому завдячую те, що надбав право віддатися найсолодшій мрії? Мрії про кохання і мрії куди прозаїчніші, нащо приховувати? Андресі — гідний пуатуський² рід, але їхній герб трохи втратив позолоти, і мені здається, нема нічого негідного в тому, що якийсь джентльмен бажає повернути цьому прізвищу втрачений блиск.

Я відчував: мої мрії нітрохи не збентежили б міс Неллі. Її усміхнені очі дозволяли мені так думати. А м'який голос нашіптував щось підбадьорливе.

До останньої хвилини ми стояли поруч, спершись на борт, а крайка американських берегів пливла нам назустріч.

Обшуки були припинені. Залишалось тільки чекати. Всі пасажери, і в першому класі, й на нижній палубі, де кишіло емігрантами, передчували хвилину торжества, коли нарешті проясниться нерозв'язна загадка. Ким був Арсен Люпен? Під яким ім'ям, під якою маскою ховається знаменитий грабіжник?

І ця найвища хвилина настала. Якби я дотягнув до сотні років, то й тоді не забув би найдрібнішої деталі цього моменту.

— Які ви бліді, міс Неллі, — сказав я своїй супутниці, котра, геть знеможена, сперлася на мою руку.

— А ви! — відказала мені вона. — Ви так змінилися з лиця!

— Нічого дивного! Я такий щасливий, що переживу ці хвилюючі миті поблизу вас, міс Неллі. Мені здається, що і ви коли-небудь згадаєте...

Важко дихаючи від гарячкового збудження, вона не слухала мене. Місток опустився. Але перш ніж нам дозволили вільно ступити на нього, на борт піднялася група людей: митники, люди в уніформі, поштові службовці.

— Якщо виявиться, що Арсен Люпен змився під час плавання, — не здивуюся, — прошепотіла міс Неллі.

— Можливо, віддав перевагу смерті перед ганьбою і потонув у атлантичній безодні, щоб його не арештували.

— Не смійтеся, — мовила вона сердито.

Але раптом я затремтів, і коли вона спитала мене, що сталося, відказав:

— Подивіться на того старого коротуна, який стоїть у кінці містка...

— Із парасолькою і в сурдугі оливкового кольору?

— Це Ганімар.

— Ганімар?

— Так, знаменитий детектив, який присягнувся, буцім особисто заарештує Арсена Люпена. О! Я розумію, що до цього берега океану відомості ще не дійшли, і Ганімар приїхав раніше. Він не надто любить, коли хтось пхає носа до його справ.

— Отже, Арсена Люпена напевно впіймають?

— Хто знає! Ганімар, здається, зроду його не бачив без гриму і переодягненим. Якщо тільки йому не відоме його вигадане ім'я...

— О! — промовила вона з безжальною жіночою цікавістю, — як би мені хотілося бути присутньою при його арешті!

— Трошки терпіння. Звичайно, Арсен Люпен уже помітив присутність свого ворога. Він спробує вийти одним із останніх, коли око старого вже втомиться.

Висадка почалася. Спершись на свою парасольку, на вигляд абсолютно індиферентний Ганімар начебто не звертав уваги на натовп, який купчився між поручнями. Я помітив, що вахтовий офіцер, стоячи позаду нього, час од часу щось пояснював.

Маркіз де Равердан, майор Ровсон, італієць Рівольта продефілювали повз мене, потім пішли інші, багато інших... і я побачив, що до мене суне Розен.

Бідолаха Розен! Він, здається, так і не оговтався від своїх пригод!

— Може, то все-таки він, — сказала мені міс Неллі. — Як гадаєте?

— Гадаю, що було б дуже цікаво зафіксувати на одній світлині Ганімара і Розена. Візьміть мій апарат, я занадто навантажений.

Я простягнув їй мій «Кодак», але запізно: зробити знімок вона не встигала. Розен уже пройшов. Офіцер нахилився до вуха Ганімара, той ледь помітно стеноу плечима, і Розен пройшов далі.

Боже-світе, хто ж тоді Арсен Люпен?

— Так, — сказала вона голосно, — хто ж він?

Залишилося чоловіків із двадцять, не більше. Вона по черзі оглянула їх, потай побоюючись, що він виявиться серед них.

— Далі чекати ми не можемо, — звернувся я до неї.

Міс Неллі пішла вперед. Я — за нею. Ми не зробили і десяти кроків, а Ґанімар уже заступив нам дорогу.

— У чому річ? — вигукнув я.

— Хвилиночку, мосьє, ви ж не поспішаєте?

— Я супроводжую мадемуазель.

— Хвилиночку, — повторив він більш владним тоном.

Ґанімар улипнув поглядом у моє обличчя, потім, дивлячись мені прямо в очі, запитав:

— Арсен Люпен, чи не так?

Я розреготався:

— Ні, лише Бернар д'Андрезі.

— Бернар д'Андрезі помер три роки тому в Македонії.

— Якби Бернар д'Андрезі помер, мене б теж не було на цьому світі. Але ж я тут. Ось мої документи.

— Авжеж, це його документи. І я залюбки розповім, як вони до вас потрапили.

— Ви з глузду з'їхали! Арсен Люпен плив на теплоході під прізвищем, яке починається з літери «Р».

— Так, ще один ваш виверт, помилковий слід, яким ви всіх там пустили! О! Ви дуже сильний противник, друже. Але цього разу доля підставила вам ногу. Ну ж, Люпене, доведіть, що ви — справжній гравець.

Секунду я вагався. Різко повернувшись, Ґанімар зачепив мою праву руку. Від болю я аж скрикнув. Він розворушив ще не загоєну рану, про яку йшлося в телеграмі. Що ж, довелося змиритись. Я повернувся до міс Неллі. Вона слухала, бліда, мов труп, ледве тримаючись на ногах.

Її погляд зустрівся з моїм, потім упав на «Кодак», який я їй передав. Міс Неллі швидко відвернулася, і мені здалось, я був майже впевнений, що вона зрозуміла. Так, усе ховалося там, між вузькими перетинками з чорної шкіри, всередині маленького апарата, котрий я завбачливо вручив їй до того, як Ґанімар заарештував мене; саме в ньому були двадцять тисяч франків Розена, а також перли й діаманти леді Джерланд.

О! Присягаюся, тієї урочистої миті, коли Ґанімар і двоє його помічників обступили мене, я збайдужів до всього, за винятком одного: як учинить міс Неллі зі скарбом, котрий я їй довірив.

Я геть не боявся того, що в її руках очевидний і незаперечний доказ проти мене, і думав лише про те, чи зважиться міс Неллі його подати?

Невже вона зрадить мене? Невже занапастить? А може, триматиметься, мов безжальний ворог, або ж залишиться жінкою, і на пам'ять про те, що було між нами, розведе свою зневагу дрібною поблажливості та мимовільної симпатії?

Вона поминула мене. Я дуже низько схилився перед нею, не сказавши ні слова. Змішавшись із натовпом інших пасажирів, міс Неллі попрямувала до містка, тримаючи в руці мій «Кодак».

Звичайно, думав я, вона не наважується віддати його на очах у всіх. А зробить це за годину або за хвилину.

Але дійшовши до середини містка, дівчина, вдавши, що незграбно спіткнулася, впустила фотоапарат у воду між гранітом набережної і бортом судна.

І я побачив, як вона даленіє.

Гарний силует міс Неллі загубився в натовпі, ще раз майнув і зник. Усе закінчено, закінчено назавжди.

Засмучений і розчулений, я з хвилину стояв нерухомо, потім, на превеликий подив Ганімара, зітхнувши, сказав:

— Гай-гай, як погано, коли ти — нечесна людина...

Ось так зимового вечора Арсен Люпен виклав мені історію свого арешту. Завдяки випадковим обставинам, які я коли-небудь опишу, між нами встановився певний зв'язок... чи можу я назвати його дружбою? Так, смію думати, що Арсен Люпен відчуває до мене щось на кшталт дружби і саме по-дружньому приходять до мене без попередження; з його приходом у тишу мого робочого кабінету вриваються молодий запал, відгомони палкого життя, веселість, як ніби цій людині доля дарує лише ласки й усмішки.

Який він був зовні? Чи зможу я описати Арсена Люпена? Я бачив його разів із двадцять, і щоразу переді мною з'являлась інша людина... радше та сама, але відображена у двадцяти дзеркалах, які відкинули стільки ж спотворених образів; у кожного — особливі очі, особлива форма лиця, своєрідні жести, силует і вдача.

— Я сам уже не зовсім розумію, хто я такий, — говорив він мені. — Не впізнаю себе у дзеркалі.

Жарт, звичайно, і парадокс, але водночас правда, якщо мати на увазі тих, хто з ним зустрічався, не знаючи його безмірних можливостей, терпіння, мистецтва гриму, неймовірної здатності змінювати у своїй зовнішності все, аж до пропорцій обличчя, і навіть порушувати співвідношення рис між собою.

«Чому, — запитував іноді він, — у мене повинна бути якась певна зовнішність? І нащо наражати себе на небезпеку, залишаючись завжди однаковим? Упізнати мене неважко і з моїх учинків».

А потім із деякою гордістю уточнював:

— Нехай ніхто і ніколи не зможе з повною упевненістю сказати: це Арсен Люпен. Головне, щоб усі безпомилково говорили: це зробив Арсен Люпен.

Я намагаюся відновити тільки окремі його вчинки і деякі з пригод, ґрунтуючись на відвертих оповіданнях, якими він люб'язно ділився зі мною зимовими вечорами в тиші мого робочого кабінету.

Арсен Люпен у в'язниці

Кожен сповнений самоповаги турист вивчає береги Сени, і навряд чи, переходячи від руїн Жюмьєже³ до руїн Сен-Вандрій⁴, він не зверне уваги на невеликий та дивний феодальний замок Малакі⁵, що гордо піднявся над скелею посеред річки. Арка моста з'єднує замок з дорогою. Підвалини темних веж врастають у величезну гранітну брилу, що тримає будівлю: вона, певно, відірвалася від гори і скотилася сюди внаслідок якогось потужного підземного поштовху. А навколо грайливо дзюрчать в очереті спокійні води великої річки і, повсідавшись на мокрих кам'яних гребенях, тремтять пліски.

Історія замку Малакі сувора, як його назва, ламана, як його силует. У ній — самі битви, облоги, напади, грабежі та бійні. Вечорами жителі Ко зі жахом згадують про злочини, в ньому скоєні, переповідають таємничі легенди. Розказують, приміром, про знаменитий підземний хід, який колись з'єднував монастир Жюмьєж зі садибою Аньєс Сорель⁶, подружниці Карла VII.

У цьому древньому притулкові героїв і розбійників мешкає барон Натан Каорн, барон-сатана, як називали його колись на біржі, де він надто вже раптово розбагатів. Ожебрачені сеньйори Малакі змушені були продати йому «за шматок хліба» маєток своїх предків. Він розмістив у замку власну чудову колекцію меблів, картин, порцеляни й дерев'яної скульптури. Новий господар живе тут сам із трьома старими слугами. Ніхто й ніколи сюди не навідується. І жодна душа зроду не бачила в цих старовинних залах його скарбів — трьох полотен Рубенса, двох Ватто, кафедру роботи Жана Гужона⁷ та інших чудових витворів, вирваних з рук найбагатших завсідників публічних розпродажів за допомогою банкнот.

Барон-сатана живе у страху. Він боїться не за себе, а за скарби, зібрані з такою невгамовною пристрасстю і прозорливістю любителя, — адже навіть найхитріші торговці не могли похвалитися, що ввели його

в оману. Він любить їх, свої дрібнички. Несамовито, як скупий, ревниво, як закоханий.

Щодня перед заходом сонця всі чотири оббиті залізом двері, що зачиняють прохід по обидва боки мосту і далі — всередину головного двору, замикають на засуви. Найменший удар, і електричні дзвінки задзвенять у тиші. З боку ж Сени побоюватися нічого: там стрімке скелясте ребро.

Але одного разу у вересні, в п'ятницю, як зазвичай, на валу біля мосту з'явився листоноша. І як завжди, важку стулку дверей відчинив сам барон.

Із граничною ретельністю, ніби й не знаючи, що сплигло кілька років, барон вдивлявся у добру веселу фізіономію і лукаві селянські очі листоноші, а той зі сміхом звернувся до нього:

— Це я, пане барон, знову я. Ніхто інший не натягав на себе мою куртку і кашкет.

— Усяко буває! — пробурмотів Каорн.

Листоноша вручив йому пачку газет. Потім докинув:

— А тепер, пане барон, є дещо новеньке...

— Новеньке?

— Лист... до того ж рекомендований.

Барон, який жив самотою без друзів і до якого ніхто не виявляв інтересу, зроду не отримував листів, і тому поява конверта видавалася йому подією, що не віщувала нічого гарного, подією, якої слід побоюватися. Хто був цей таємничий кореспондент, який потурбував барона в його самотині?

— Треба розписатися, пане бароне.

Той із бурчанням поставив підпис. Узявши листа, барон почекав, поки листоноша не зник за поворотом дороги, і, потупцювавши трохи, сперся на мостові перила, а потім розкрив конверт. У ньому лежав аркушик паперу в клітинку; вгорі — написана від руки позначка: «В'язниця Сантє ⁸, Париж». Барон глянув на підпис: «Арсен Люпен». Здивувавшись, він узявся читати:

«Пане бароне!

У галереї, що з'єднує дві вітальні вашого замку, зберігається дивовижна за манерою письма картина Філіпа де Шампеня, що

страшенно мені подобається. Ваші полотна Рубенса і найменша робота Ватто теж мені уподібні.

Праворуч у вітальні мене приваблюють сервант часів Людовіка XIII, гобелени Бове, столик у стилі ампір роботи Жакоба і скриня доби Ренесансу. А в лівій вітальні — колекція коштовностей та мініатюр, уся цілком.

Цього разу я задовольнюся згаданими речами, перевезти які, гадаю, буде нескладно. Тому прошу вас гарненько упакувати їх і переслати на моє ім'я (з оплатою доставки) на вокзал Батіньоль упродовж цього тижня, не пізніше... інакше я сам займуся їх перевезенням уночі зі середи 27 на четвер 28 вересня. І тоді вже, справедливості ради, не обмежуся згаданими предметами.

Даруйте за те, що трохи заклопотав Вас, а також прийміть упевнення у шанобливій повазі.

Арсен Люпен

Р. S. Головне, не посилайте мені вашого великого Ватто. Хоча ви і заплатили за нього в Торговій залі тридцять тисяч франків, ця картина лише копія, оригінал спалив Баррас² у розпал якоїсь нічної оргії в епоху Директорії. Можете перевірити цей факт, лише зазирніть у невидані «Мемуари» Гарата.

Я не претендуватиму на ланцюжок епохи Людовіка XV, автентичність якого, як на мене, сумнівна».

Лист цей збурило барона Каорна. Якби його написав хтось інший, і тоді сам собою він неабияк би його стривожив, але ж його підписав Арсен Люпен!

Барон, завзятий читач газет, був у курсі всіх крадіжок і злочинів довкола, повз його увагу не пройшов жоден «подвиг» пекельного грабіжника. І, звісно, йому було відомо, що Люпен, якого заарештував в Америці його ворог Ганімар, справді ув'язнений, що бралось до — але як важко! — судового розгляду. А втім, барон розумів, що від Люпена можна чекати чого завгодно. До речі, настільки скрупульозне знання замку, розташування картин і меблів було найстрашнішим знаком. Хто проінформував його про те, чого ніхто не бачив?

Барон звів очі, оглянув суворий силует Малакі, його обривисті стіни, глибокий рів, наповнений водою довкола них, і знизав плечима. Ні,

нема й натяку на якусь небезпеку. Ніхто в світі не зміг би добутися в неприступну святиню, де зберігаються його колекції.

Ніхто у світі, між іншим, воно-то так, але ж це Арсен Люпен? Хіба такого зупиняють двері, звідні мости, фортечні мури? Нащо витончені перепони, найретельніші запобіжні заходи, якщо Арсен Люпен вирішив домогтися свого?

Того ж вечора барон написав прокуророві Республіки в Руан. Послав йому сповненого загрози листа, вимагаючи допомоги й захисту.

Відповідь не забарилася: що згаданий Арсен Люпен нині перебуває у в'язниці Сантє під суворим наглядом і не має змоги писати, то лист, який отримав барон, — це не що інше, як розіграш містифікатора. Логіка, здоровий глузд і очевидні факти — все свідчить про це. А проте, задля більшої обережності, лист вивчив графолог, а відтак заявив, що дане письмо, попри певну схожість, не належить руці ув'язненого.

«Попри певну схожість» — барон запам'ятав тільки ці три страшні слова, в яких побачив ознаки сумніву; одного цього, вважав він, було досить, аби змусити втрутитися правосуддя. Страхи баронові посилювалися. Він читав і перечитував лист. «Я сам займуся їх перевезенням». І ще ця точна дата: ніч зі середи 27 на четвер 28 вересня!..

Підозрілий і закритий, барон не наважувався довіритися слугам, відданість яких здавалася йому нещирою. Однак уперше за багато років відчував потребу поділитися, порадитися з кимось. Кинутий напризволяще правосуддям країни, барон уже не сподівався захиститися своїми власними засобами і майже ладен був їхати до Парижа, щоби благати на допомогу якогось старого поліціанта.

Спливло два дні. На третій, читаючи газети, він затремтів од радості. «Réveil de Caudebec» опублікувала таку замітку:

«Ось уже майже три тижні ми маємо втіху приймати в нашому місті головного поліцейського інспектора Ганімара, одного з ветеранів служби безпеки. Мосьє Ганімар, який зажив завдяки своєму останньому подвигу — арешту Арсена Люпена — європейської слави, відпочиває від важкого тягара праці, ловлячи пічкурів і верховодок».

Ганімар! Саме такого помічника шукав барон Каорн! Хто, крім спритного і наполегливого Ганімара, зможе змішати карти Люпенові?

Більше барон не вагався. Шість кілометрів відділяли замок від містечка Кодебек. Він подолав їх бадьорим кроком, як личить людині, окриленій надією на порятунок.

Зробивши кілька марних спроб дізнатися адресу головного інспектора, барон подався до редакції «Réveil», розташованої прямо на набережній. Він знайшов там редактора замітки, який, підійшовши до вікна, вигукнув:

— Ганімар? Але ви напевно зустріли його на березі річки, з вудкою в руках. Там ми і познайомились, я випадково прочитав його ім'я, виритоване на вудці. Бачите того дідугана, онде, під деревами на алеї?

— У сурдуті та брилі?

— Авжеж! О! Дивний тип: неговіркий і трохи похмурий.

За п'ять хвилин барон підійшов до знаменитого Ганімара, відрекорендувався і спробував зав'язати розмову. Не досягнувши мети, відверто сказав, навіщо прибув, і виклав свою справу.

Той, не ворухнувшись і не відводячи пильних очей від поплавця, вислухав барона, потім повернув голову, оглянув його з ніг до голови та, всім своїм виглядом висловлюючи глибоке співчуття, мовив:

— Мосьє, зазвичай людей не попереджають, коли хочуть їх пограбувати. Арсен Люпен, зокрема, не робить таких дурниць.

— А втім...

— Мосьє, якби у мене виникла бодай тінь сумніву, повірте, втіха ще раз втрутитися у справи мого дорогого Люпена запанувала б над усіма іншими доказами. На жаль, цей молодик — за ґратами.

— А якщо він утече?

— З в'язниці Сантє ніхто ніколи не втече.

— Але він...

— Ні він, ні будь-хто.

— А проте...

— Ну якщо і втече, тим краще, я знову схоплю його. А поки спить собі спокійно і не сполохайте мені знову верховодку.

Розмова була закінчена. Барон повернувся додому, спокій Ганімара трохи його підбадьорив. Він перевірів замки, простежив за слугами; так сплигло ще дві доби, впродовж яких барон уже майже переконав

себе в тому, що, по суті, його страхи — маячня та й годі. Ну, звісно ж, як Ганімар каже, людей, яких збираються пограбувати, ніхто не попереджає заздалегідь.

Призначений день наближався. У вівторок уранці, напередодні 27 числа, — нічого особливого. Але о третій дня подзвонив якийсь хлопчина. Приніс телеграму.

«На вокзалі Батіньйоль жодного пакунка. Підготуйте все до завтрашнього вечора. Арсен».

І знову паніка, і то така, що барон став замислюватися, чи не пристати на вимоги Арсена Люпена.

Він погнав у Кодебек. Ганімар рибалкував на тому ж місці, сидючи на розкладному стільчикові. Не кажучи ні слова, барон простягнув йому телеграму.

— Ну і що далі? — запитав інспектор.

— Далі? Але ж це буде вже завтра!

— Що?

— Пограбування! Крадіжка моїх колекцій!

Ганімар поклав вудку на землю, повернувся до барона і, скрижувавши руки на грудях, нетерпляче вигукнув:

— А! Он воно що, гадаєте, що я займуся цією ідіотською історією?

— Скільки ви заправите за те, що проведете в замку ніч з 27 на 28 вересня?

— Жодного су, дайте мені спокій.

— Визначіть вашу ціну, я багатий, надзвичайно багатий.

Натиск, яким супроводжувалася пропозиція, приголомшив Ганімара, і він заговорив спокійнішим тоном:

— Я тут у відпустці й не маю права втручатися...

— Ніхто про це не дізнається. Хай що трапиться, присягаюся: триматиму язик за зубами.

— О! Нічого і не трапиться.

— Ну то як, три тисячі франків досить?

Інспектор глибоко затягнувся тютюновим димом, задумався і кинув:

— Гарзд! Тільки я повинен чесно попередити вас: ці гроші пущено на вітер.

— Мені байдуже.

— У такому разі... Втім, хто знає, що викине цей чортів Люпен! Він, напевно, заряджає цілою бандою... Можете ви покластися на слуг?

— Чесно кажучи...

— Тоді не будемо на них розраховувати. Я попереджу телеграмою двох хлопців, моїх друзів, вони надійніше захистять нас... А тепер забирайтеся, нас не повинні бачити разом. До завтра, чекайте мене о дев'ятій.

Наступного дня, себто того самого, що його призначив Арсен Люпен, барон Каорн зняв зі стіни зброю, прилаштував на себе і подався перейти навколо Малакі. Нічого підозрілого він не помітив.

Увечері о пів на дев'яту барон відпустив слуг. Жили вони у крилі, зверненому до головної дороги, але трохи у глибині, біля крайнього замкового муру. Залишившись сам, він тихенько відімкнув усі четверо дверей. І за хвилину почув, як наближаються кроки.

Ганімар познайомив барона з двома своїми помічниками, високими міцними хлопцями з бичачими шиями і могутніми руками, тоді попросив дещо пояснити. Вислухавши звіт про розташування приміщень, він ретельно замкнув і забарикадував усі входи й виходи, через які можна було пробратися в загрожувані зали. Оглянув стіни, піднявши гобелени, відтак нарешті порозставляв у центральній галереї своїх агентів.

— І без дурниць, чули? Ви тут не для того, щоби спати. За найменшого знаку небезпеки відчиняєте вікна у двір і кличете мене. Стежте за тим, що відбувається з того боку, де вода. Бандитів такого калібру десять метрів стрімкої скелі не злякають.

Ганімар замкнув поліціантів, забрав ключі зі собою і кинув баронові:

— А тепер — на наш пост.

Для нічного спостереження він вибрав кімнатку, видовбану в товщі муру між двома головними входами; колись це приміщення правило за спостережний пункт для вартового. Одне потаємне віконце дивилося на міст, інше — у двір. У кутку було видно щось схоже на отвір колодязя.

— Ви ж казали мені, пане бароне, що цей колодязь — єдиний вхід до підземелля і що його в незапам'ятні часи завалили?

— Авжеж.

— Значить, якщо не існує іншого входу, про який знав би тільки Арсен Люпен, — що мало ймовірно, еге ж? — ми можемо бути спокійні.

Ганімар склав докупи три стільці, зручно розташувався на них, запалив люльку й зітхнув:

— Йй-бо, пане бароне, тільки величезне бажання надбудувати поверх будиночка, де збираюся провести решту життя, змусило мене зайнятися такою елементарною справою. Коли розповім цю історію друзяці Люпенові, то він помре від сміху.

Баронові, втім, було не до сміху. Наставивши вуха, він вслухався у тишу, повнячись дедалі більшим занепокоєнням. І час од часу нахилився над колодязем, втоплюючи у прірву свій стривожений погляд.

Пробило одинадцятую, дванадцятую годину ночі.

Раптом він схопив Ганімара за руку, і той миттєво прокинувся.

— Чуєте?

— Так.

— Що воно таке?

— Та я хроплю.

— Та ні, слухайте ...

— А! Справді, автомобільний гудок.

— І що?

— Та таке... Навряд чи Арсен Люпен скористається автомобілем як тараном, аби зруйнувати ваш замок. Тому, пане бароне, я б на вашому місці поспав... і з вашого дозволу, займуся цим знову. На добраніч.

Це був єдиний тривожний сигнал. Ганімар іще раз поринув у перерваний сон, і барон не почув більше нічого, крім його гучного розміреного хропіння.

Щойно розвиднилося, вони вийшли зі своєї клітки. Глибока безтурботна тиша, що нагадувала ранковий спокій над прозорою водоймою, огортала замок. Сяючий з радості Каорн та, як і раніше, незворушний Ганімар піднімалися сходами. Ні звуку. Нічого підозрілого.

— Що я вам говорив, пане бароне? Чесно кажучи, мені не слід було погоджуватися... Мені не по собі...

Він дістав ключі й увійшов на кружганок.

На стільцях, зігнувшись і спустивши руки, спали два агенти.

— Хай йому грець! — пробурчав інспектор.

Тієї ж миті барон скрикнув:

— Картини!.. Креденець!..

Він щось бурмотів, задихався, вказуючи рукою на порожні місця, оголені стіни, з яких стирчали цвяхи і звисали марні мотузки. Ватто зник! Полотна Рубенса вкрадені! Гобелени зняті зі стін! Вітрини з коштовностями спустошені!

— О, мої канделябри Людовіка XVI!.. Підсвічник регента!.. І моя Мадонна дванадцятого століття!

Вражений барон у розпачі метався з кутка в куток кружганку. Він згадував, скільки було заплачено за зниклі речі, підраховував масштаби зазнаних втрат, як-небудь складав цифри і щось бурмотів, уриваючи фрази. Тупотів ногами, корчився, божеволіючи від злості та горя, ніби його зруйнували дощадку і залишається хіба пустити собі кулю в лоб.

Якщо бодай щось і могло його втішити, так це заціпеніння, що вразило Ганімара. На відміну від барона, інспектор прикипів до місця. Здавалося, він скам'янів і каламутним поглядом вивчав усе довкола. Вікна? Зачинені. Замки на дверях? Не займані. Щілини в стелі нема. Як і дірки в підлозі. Ідеальний порядок. Мабуть, усе відбувалося за розрахованим заздалегідь, непорушним і логічним планом.

— Арсен Люпен... Арсен Люпен, — шепотів інспектор, як у воду опущений.

І раптом, ніби стрепенувшись од гніву, він кинувся до своїх агентів, сердито розштовхав їх та вилаяв. Але ті спали, як убиті!

— Чорт забирай! — вигукнув Ганімар. — Їх часом не теє...

Він нахилився і по черзі уважно придивився до кожного: агенти спали, але сон цей був якийсь неприродний.

— Їх приспали, — сказав він барону.

— Але хто?

— Е! Та він, хай йому грець!.. Або його банда, але за вказівкою ватажка. Витівка у його дусі. Відразу видно руку.

— У такому разі я загинув, нема ради.

— Нема.

— Але це бридко, жахливо.

— Заявіть у поліцію.

— І нащо?

— Дідька лисого! Спробуйте та й годі... У правосуддя є способи...

— У правосуддя! Але ви ж самі бачите... Зрозумійте, адже навіть тієї миті, коли ви могли б пошукати якийсь доказ, щось виявити, ви з місця не зрушитесь.

— Щось виявити після Арсена Люпена! Але, мій дорогий бароне, Арсен Люпен після себе ніколи нічого не залишає. У нього не буває випадковості! Я іноді ставлю собі питання: чи не навмисне він дозволив мені заарештувати себе в Америці?

— Значить, я мушу відмовитися від моїх картин і від всього іншого! Але він викрав перлини моєї колекції! Я б віддав усі статки, щоб їх повернути. Якщо впоратися з ним неможливо, нехай назве свою ціну.

Ганімар влипнув у нього очима.

— Оце розумні слова. Ви не відмовитесь від своїх слів?

— Ні, ні й ні. Але навіщо вам це?

— Є в мене одна ідея.

— Яка ідея?

— Ми повернемося до неї, якщо розслідування ні до чого не приведе... Тільки ні слова про мене, якщо хочете, щоб усе мені вдалося.

І додав крізь зуби:

— Адже мені, на правду казати, похвалитися нічим.

Агенти мало-помалу приходили до пам'яті й очманіло озирались, як усі люди, які прокидаються після гіпнозу. Вони здивовано роззиралися навкруги широко розплющеними очима, намагаючись щось зрозуміти. Коли Ганімар узявся їх розпитувати, вони нічого не могли пригадати.

— Але ж ви повинні були бодай когось побачити.

— Не бачили.

— Ну ж бо, згадайте!

— Ні, нікого.

— А не пили чогось?

Агенти задумались, і один із них відповів:

— Авжеж, я випив трохи води.

— З цієї карафи?

— Так.

— Я теж, — заявив другий.

Ганімар понюхав воду, спробував. Жодного присмаку або запаху не виявив.

— Що ж, — сказав, — ми марнуємо час. Загадки, які задає Арсен Люпен, за п'ять хвилин не розв'яжеш. Але, слово честі, присягаюсь, я схоплю його знову. Він виграє' вже другу партію. Однак вирішальна гра за мною!

Того ж дня барон Каорн подав на Арсена Люпена, утримуваного у в'язниці Санте, скаргу з приводу пограбування, що той скоїв.

Барон не раз пошкодував про те, що подав скаргу, побачивши, як оглядали Малакі жандарми, прокурор, слідчий, газетярі й просто цікаві, котрі просочувалися туди, де їм бути не вільно.

Справа вже розбурхала громадську думку. Пограбування сталося за таких дивних обставин, ім'я Арсена Люпена так надихало уяву, що сторінки газет зарясніли найфантастичнішими історіями, що їх читач сприймав з повною довірою.

А перший лист Арсена Люпена, опублікований у «l'Écho de France»¹⁰ (ніхто й ніколи так і не довідався, хто ж того листа передав), лист, в якому барона Каорна зухвало попереджали про те, що йому загрожує, викликав справжню бурю.

Версії одразу ж висунуто найнеймовірніші. Згадали про наявність знаменитого підземелля. І поступаючись тиску ззовні, прокуратура кинулася шукати в цьому напрямку.

Замок обнишпорили від верху до низу. Оглянули кожен камінчик, дерев'яні панелі й каміни, дзеркальні рами і сволоки. При світлі смолоскипів обстежили величезні підвали, де сеньйори Малакі зберігали колись набої і провізію. Обмацали внутрішні печери й скелі. Марно. Навіть натяку на зруйноване підземелля не виявили. Потайного ходу просто не було.

Нехай так, коментували з усіх боків, але ж меблі й картини не можуть розчинитися, наче привиди. Зазвичай їх виносять через двері або через вікна, і люди, які забирають їх, також залізають усередину через двері або через вікна. То що ж це за люди? Як вони добулися сюди? І як звідси вийшли?

Прокуратура Руана, переконавшись у своїй безпорадності, попросила допомоги в паризьких сіпак. Мосьє Дюдуї, начальник Управління національної безпеки, відрядив до Руана найкращих

шпигів зі свого ударного загону. Він і сам провів дві доби в Малакі. Але не надто ступив уперед.

Після чого він викликав до себе інспектора Ганімара, таланти якого мав змогу стільки разів оцінити.

Ганімар мовчки вислухав інструкції свого начальника, потім, похитавши головою, мовив:

— Як на мене, якщо й далі шукатимемо в замку, підемо хибним слідом. Розв'язання проблеми не там.

— То де ж?

— В Арсена Люпена.

— В Арсена Люпена? Коли ви це припускаєте, то визнаєте, що він долучився до крадіжки.

— Я це припускаю. Ба більше, я цілком певен, що так усе й було.

— Послухайте, Ганімаре, це ж дурня. Арсен Люпен сидить у в'язниці.

— Арсен Люпен у в'язниці, припустимо. За ним стежать, згоден з вами. Але якби він мав кайдани на ногах, мотузки на руках та кляп у роті, я і тоді не змінив би свою думку.

— Але чому ви так завзято наполягаєте на своєму?

— Бо ж тільки Арсен Люпен здатен розробити операцію такого розмаху і провести її так, щоб вона вдалась... й удалася настільки, наскільки... вдалася.

— Це лише слова, Ганімаре!

— Ба ні, реальність. Ну так от, треба припинити пошуки підземелля, каменів, які обертаються навколо осі, і всілякої іншої нісенітниці того ж стибу. Наш герой не послуговується такими застарілими прийомами. Він людина сучасна або, радше, людина майбутнього.

— І що ж ви збираєтеся зробити?

— Збираюся попросити у вас дозволу провести з ним час.

— У його камері?

— Авжеж. Поворітьма з Америки ми затоваришилися, і насмілюся доповісти, злочинець тепер плекає деяку симпатію до того, хто зумів його заарештувати. Якщо він зможе роз'яснити мені щось, не виказуючи себе, то зробить це без вагань, щоб позбавити мене безглуздої подорожі.

Майже відразу пополудні Ганімара впустили в камеру до Арсена Люпена. В'язень, який витягнувся на ліжку, підніс голову і радісно вигукнув:

— Отакої! Оце так сюрприз. Це ви, мій дорогий Ганімаре, і тут?!

— Я власною персоною.

— Багато чого бажав я в обраній самоті... але нічого не хотілося тяжче, як побачити вас тут.

— Ви занадто ласкаві.

— О ні, ні, я відчуваю до вас глибоку повагу.

— Пишаюся цим.

— А я завжди говорив: Ганімар — наш найкращий детектив. Він майже не поступається, — бачите, який я відвертий! — він майже не поступається Шерлокові Голмсу. Їй-бо, я щиро шкодую, що не можу запропонувати вам нічого, крім цього ослінчика. І жодних солодощів! Навіть пива! Даруйте мені, адже це мій тимчасовий притулок.

Ганімар посміхнувся і сів, а в'язень, зрадівши тим, що може поговорити, правив далі:

— Мати Божа, як же приємно звернути погляд на обличчя людини порядної! Так мені остогидли пики цих агентів та фіскалів, які по десять разів на день обнишпорюють мої кишені й цю скромну камеру, аби упевнитися, щоби перевірити, чи я не зібрався, бува, дати дмухача. Чорт забирай, як же цінує мене уряд!

— І він має слухність.

— Та ну! Я був би такий щасливий, якби мені дозволили жити в моєму тихому куточкові!

— Коштом інших.

— Хіба ні? Втім, це було б так просто. Однак я забазікався, верзу дурниці, а ви, напевно, поспішаєте. Перейдемо до справи, Ганімаре! Чим завдячую честь ваших відвідин?

— Справі Каорна, — без натяків випалив Ганімар.

— Стоп! Секундочку... У мене ж стільки цих справ! Передусім треба покопатися в пам'яті й знайти досьє у справі Каорна... А! Ось воно, знайшов. Справа Каорна, замок Малакі, нижня Сена... Два Рубенси, один Ватто та кілька дрібничок.

— Дрібничок?!

— О! Бігме, не надто ж усе це цінне. Бувають речі й трохи кращі! Але досить того, що ця справа цікавить вас... Отже, говоріть, Ганімаре!

— Чи треба вам розповідати, як ведеться слідство?

— Ні до чого. Ранкові газети я читав. І навіть дозволю собі зауважити, що ви рухаєтеся повільно.

— Саме з цієї причини я і розраховую на вашу люб'язну допомогу.

— Увесь до ваших послуг.

— Насамперед питання: ви справді керували операцією?

— Від початку до кінця.

— Сповідання? Телеграма?

— Від вашого покійного слуги. У мене навіть квитанції десь збереглися.

Арсен висунув шухляду столика зі світлого дерева, що разом із ліжком і табуреткою становили усе умеблювання камери, дістав звідти два клаптики паперу та простягнув їх Ганімарові.

— Ет, казна-що, — вигукнув той, — я думав, що з вас не спускають очей і ледь що — ретельно обшуковують. А ви читаєте газети, отримуєте поштові квитанції...

— Ну то й що! Ці люди такі дурні! Вони відпорюють підшивку мого піджака, оглядають підосви моїх туфель, простукують стіни цієї кімнати, але жодному з них не спадає на думку, що Арсен Люпен не настільки простий, щоби ховати щось у такі простенькі тайники. Саме на це я і розраховував.

Розсміявшись, Ганімар вигукнув:

— Ну ви і дотепник! Просто вражає. Ну гаразд, розкажіть мені всю цю історію.

— О-о! Це вже занадто! Звіритися вам з усіма моїми таємницями... відкрити вам усі мої маленькі хитрощі... Це вельми серйозно.

— То я марно сподівався на вашу люб'язність?

— Ні, Ганімаре, і якщо ви наполягаєте...

Арсен Люпен двічі-тричі пройшовся камерою, потім зупинився і запитав:

— Що ви думаєте про мій лист до барона?

— Гадаю, ви хотіли розважитися, трохи вразити публіку.

— О! Куди ще там вразити публіку! Чесно кажучи, Ганімаре, ви мені здавалися проникливішим. Оце буду я, Арсен Люпен, марнувати час на

такі дитячі пустоці! Ну навіщо мені було писати цей лист, якби я міг обцибушити¹¹ барона без цього? Зрозумійте ж ви, й інші теж, що цей лист — необхідна відправна точка, важіль, який запустив увесь механізм. Давайте підемо від нитки до голки й підготуємо разом, якщо бажаєте, пограбування Малакі.

— Слухаю вас.

— Отже, припустимо, є міцно замкнений, забарикадований замок, на кшталт замку барона Каорна. Чи міг я вийти з гри й відмовитися від скарбів, яких мені кортить, із тієї причини, що замок, де вони зберігаються, неприступний?

— Звичайно, ні.

— Узявся б я, як за старих часів, його штурмувати, очоливши загін авантюристів?

— Дитинство!

— Намагався б я хитрощами проникнути всередину?

— Неможливо.

— Залишається один-єдиний, як на мене, спосіб: влаштувати так, щоб господар згаданого замку сам запросив мене до себе.

— Спосіб оригінальний.

— І який простий! Припустимо, що однієї чудової днини господар отримує лист, який попереджає його про те, як підривається під нього такий собі Арсен Люпен, знаменитий грабіжник. Як учинить господар?

— Напише листа прокуророві...

— ...який посміється над ним, адже названий Люпен нині сидить у в'язниці. Звичайно, старигань у паніці, ладен шукати допомоги в першого-ліпшого, чи не так?

— Без сумніву.

— А якщо раптом він прочитає в якій-небудь бульварній газетці, що знаменитий поліціант відпочиває десь неподалік...

— Він вирушить до цього поліціанта.

— Так, достоту. Але, з іншого боку, між іншим, що, передбачаючи цей неминучий крок, Арсен Люпен попросить одного з найспритніших своїх друзів оселитися в Кодебеку, познайомитися з редактором «Réveil», газети, яку випикує барон, натякне йому, що він такий-то, себто знаменитий детектив, як тоді все складатиметься?

— Редактор повідомить через «Réveil» про те, що згаданий слідець перебуває в Кодебеку.

— Прекрасно, далі з двох одне: або рибка — я хочу сказати, Каорн — не клюне на гачок, і тоді нічого не станеться; або — і це найімовірніше припущення — він, увесь тремтячи, прибіжить до детектива. Й ось уже Каорн благає одного з моїх друзів врятувати його від мене!

— Дотепно, що просто йой.

— Зрозуміло, псевдополіціант спочатку відмовляє в допомозі. А тут — телеграма Арсена Люпена. Барон нажаханий, він знову благає мого друга, пропонуючи йому великі гроші, аби той подбав про його порятунок. Згаданий друг погоджується, приводить двох хлопців з нашої компанії, і вони вночі, поки за Каорном пильно стежить його захисник, витягують у вікно якісь речі й спускають їх на мотузках в човник, зафрахтований задля цього. Це геть просто... як сам Люпен.

— І справді чудово! — вигукнув Ганімар. — Зухвалість самої ідеї і винахідливість у деталях варті найвищих похвал. Утім, я щось не пригадую доволі знаного поліціанта, ім'я якого було б таке привабливе і так впливало б на барона.

— Таке ім'я є, але тільки одне.

— Чиє ж?

— Ім'я славнозвісного детектива, особистого ворога Арсена Люпена, коротше, це ви, інспекторе Ганімаре!

— Я?!

— Саме ви, Ганімаре. І вся принадність у тому: якщо ви підете туди, а барон наважиться заговорити, то врешті-решт зрозумієте: ваш обов'язок — заарештувати самого себе, як ви заарештували мене в Америці. Ну як? Кумедний реванш: я змушую Ганімара заарештувати самого себе!

Арсен Люпен сміявся від душі. Дещо розсерджений інспектор кусав губи. Йому здавалося, що жарт не вартий був такого вибуху веселощів.

Поява наглядача дала Ганімару змогу звести дух. Тюремник приніс обід, який Арсен Люпен з особливого дозволу замовляв у сусідньому ресторані. Поставивши тацю на стіл, чоловік пішов геть. Арсен влаштувався зручніше, розламав шматок хліба, проковтнув два-три кавальчики і знову заговорив:

— Але будьте спокійні, мій дорогий Ганімаре, ви туди не поїдете. Я зараз повідомлю вам щось для вас несподіване: справу Каорна ось-ось закриють.

— Та невже?

— Так, справу скоро закриють, запевняю вас.

— Не може бути, я щойно був у начальника поліцейського управління.

— Ну і що? Невже пану Дюдуї відомо більше, ніж мені, про те, що мене стосується? Ви дізнаєтеся, що Ганімар — даруйте, будь ласка, — псевдо-Ганімар зберіг чудові стосунки з бароном. Той, — і це основна причина, з якої він нічого не розповів, — доручив сищикові вельми делікатну місію: провести зі мною перемовини про угоду, і в даний момент цілком імовірно, що барон за допомогою певної суми знову знайшов свої дорогі дрібнички. В обмін на це він забере свою скаргу. Таким чином, крадіжки більше нема. Тож прокуратурі доведеться закрити...

Ганімар з подивом глядів на в'язня.

— Але звідки вам це відомо?

— Я тільки-но отримав телеграму, на яку чекав.

— Ви тільки-но отримали телеграму?

— Тільки зараз, любий друже. З увічливості я не хотів читати її перед вами. Але якщо дозволите...

— Ви смієтеся наді мною, Люпене.

— Будь ласка, мій добрий друже, тихесенько розбийте це молоденьке яйце. Ви самі переконаєтеся, що я над вами не насміхаюся.

Ганімар машинально зробив так, як його просили, і лезом ножа розбив яйце. У поліціянта вирвався здивований вигук. У шкаралупі порожнього яйця виявився клаптик блакитного паперу. На прохання Арсена він розгорнув його. Це була телеграма або, радше, частина телеграми, від якої відірвали поштові штемпелі. В ній було надруковане таке:

«Договір укладено. Сто тисяч монет сплачено. Все гаразд».

— Сто тисяч монет? — запитав Ганімар.

— Авжеж, сто тисяч франків! Мало, але, втім, часи важкі... А в мене так багато додаткових витрат! Якби ви знали, який мій бюджет... бюджет великого міста!

Ганімар підвівся. Поганий настрій як рукою відняло. Він задумався на кілька секунд, окинув одним поглядом усю справу, щоб відшукати в ній слабке місце. Потім тоном, в який він, не приховуючи, вклав усе своє професійне захоплення, вимовив:

— На щастя, таких, як ви, і дюжини не набереться, інакше довелося б зачинити нашу будочку.

Арсен Люпен зобразив найбільшого простацька й відказав:

— Ну що ви! Просто хотілося трохи розважитися, чимось заповнити вільний час... тим більше, що операцію можна було з успіхом здійснити лише за умови, що я сидітиму у в'язниці.

— Як! — вигукнув Ганімар. — Ваш процес, захист, слідство — хіба цього недостатньо для вашої розваги?

— Ні, бо я вирішив уникнути свого процесу.

— О! О!

Арсен Люпен неквапом повторив:

— Я не буду на своєму процесі.

— Справді?

— Ну подумайте, голубе, невже ви допускаєте, що я гнитиму на в'язничній підстилці? Ви мене ображаєте. Арсен Люпен проводить у в'язниці стільки часу, скільки йому подобається, і ні на хвилину більше.

— Може, розумніше починати з того, щоб сюди не потрапляти, — кинув іронічно інспектор.

— А! Мосьє глузує? Мосьє згадує, що він мав честь заарештувати мене? То знайте ж, мій шановний друже, що нікому, в тому числі вам, не вдалося б затримати мене, якби цієї критичної миті увагу мою не прикувало до себе дещо важливіше.

— Цікаво.

— На мене, Ганімаре, тоді дивилася жінка, а я кохав її. Чи розумієте ви глибокий сенс цього факту: на вас дивиться жінка, яку ви кохаєте? Решта для мене нічого не важило, присягаюся вам. Саме тому я і сиджу тут.

— І давненько, дозвольте вам зауважити.

— Спочатку я хотів забути. Не смійтеся: пригода була чарівна, і я досі зберігаю про неї зворушливий спогад... Окрім того, я трохи неврастенік. У наші дні життя летить у такому шаленому темпі! І в

певні моменти треба влаштовувати для себе те, що називається «ізоляційною терапією». В'язниця — чудове місце для такого штибу лікування. Оздоровчий курс у Санте проводять із усією суворістю.

— Ви з мене знущаетесь, Арсене Люпене, — зауважив поліціант.

[— Arsène Lupin, observa Ganimard, tu te paies ma tête.]

— Ганімаре, — відчеканив Люпен, — у нас сьогодні п'ятниця. У середу на тому тижні я зайду до вас викурити сигару на вулицю Перголезі о четвертій дня.

— Я чекаю вас, Арсене Люпене.

Як два добрі приятелі, які віддають один одному данину заслуженої поваги, вони потиснули один одному руки, і старий поліціант почимчикував до дверей.

— Ганімаре!

Сищик обернувся.

— Що іще?

— Ганімаре, ви забули свій годинник.

— Годинник?

— Так, він якось опинився в моїй кишені.

І, попросивши вибачення, Арсен повернув дзиґаря.

— Вибачте мені... погана звичка... Але не конче позбавляти вас вашого годинника тільки тому, що у мене відібрали мого. Тим більше, що тут у мене виявився хронометр, на який я поскаржитися не можу, мене він цілком влаштовує.

І Люпен дістав зі шухляди столу великого золотого годинника у важкому та зручному корпусі, прикрашеного масивним ланцюжком.

— А цей годинник, він з якої кишені? — запитав Ганімар.

Арсен Люпен зиркнув на ініціали.

— Ж. Б. ... Хто б це в дідька міг бути? Стривай! Пригадую: це Жюль Був'є, мій слідчий, людина мила...

Втеча Арсена Люпена

Того моменту, коли Арсен Люпен, закінчивши трапезу, діставав з кишені красиву сигару із золотим обідком і з поблажливим виразом її розглядав, двері камери відчинилися. Він ледве встиг укинути сигару в ящик й відступити від столу. Увійшов наглядач: настав час прогулянки.

— Я чекав вас, мій любий друже, — вигукнув Люпен, як зазвичай, веселим тоном.

Вони вийшли. І ледь зникли за поворотом коридору, як до камери увійшло двоє чоловіків і заходилися ретельно її оглядати. Один із них був інспектор Дьезі, інший — інспектор Фольанфан.

Треба було покласти цьому край. Поза всякими сумнівами, Арсен Люпен підтримував зв'язок із зовнішнім світом та своїми спільниками. Напередодні газета «Grand Journal» знову опублікувала наступні рядки, адресовані її співробітникам, який відповідав за судову хроніку:

«Мосьє!

У статті, опублікованій днями, ви дозволили писати про мене в такому тоні, який годі виправдати. За кілька днів до відкриття процесу я з'явлюся до вас зажадати звіту.

З глибокою повагою,

Арсен Люпен».

Написане і справді належало Арсену Люпену. Тож листи посилав він. І отримував їх. Таким чином, не було сумнівів, що в'язень готується до втечі, про що він сам оголосив у такий зухвалий спосіб.

Становище стало просто нестерпним. У повній згоді зі слідчим начальник Управління національної безпеки Дюдуї поїхав у Санте — для того щоб пояснити директору в'язниці, яких запобіжних заходів слід вжити. І тільки-но з'явившись там, послав двох своїх людей у камеру ув'язненого.

Вони підняли кожну тахельку підлоги, послабили ліжко, вчинили все, що зазвичай роблять у подібних випадках, але в підсумку нічого не виявили. І вже збиралися припинити пошуки, аж тут прибіг захеканий наглядач:

— Шухляда... гляньте у шухляді стола. Коли я входив, мені здалося, що він її засунув.

Вони оглянули шухляду, і Дьезі вигукнув:

— Слава Богу, цього разу клієнт попався.

Фольанфан зупинив його:

— Стривай, малий, нехай шеф проведе огляд.

— Однак це шикарна сигара.

— Облиш її, і підемо повідомимо про це шефу.

За дві хвилини мосьє Дюдуї оглядав шухляду. Спочатку він виявив у ній добірку статей, вирізаних із газет і присвячених Арсену Люпену, потім — кисет для тютюну, люльку, тонкий та прозорий, як цибулиння, папір і, нарешті, дві книги.

Він прочитав їхні назви. Це був «Культ героїв» Карлейля в англійському виданні й чарівний ельзевір¹² у палітурці того часу: «Бесіди» Епиктета, німецький переклад, опублікований 1634 року. Перегорнувши їх, Дюдуї зазначив, що на всіх сторінках були позначки, записи, підкреслені рядки. Чи були вони умовними знаками або просто вказували на старанність, з яким була прочитана книга?

— Ми детально вивчимо це, — зауважив мосьє Дюдуї.

Він оглянув кисет, люльку. Потім схопив горезвісну сигару зі золотим обідком.

— Матері його ковінька! Некепсько живеться нашому приятелю! — вигукнув він. — Ну просто як Генрі Клею¹³!

Машинальним жестом курця Дюдуї підніс сигару до вуха, надломив її. І вмент скрикнув од подиву. Сигара зігнулася під натиском пальців. Дюдуї уважніше оглянув її і відразу ж помітив щось біле між тютюновими листками. Обережно, за допомогою шпильки поліціант витягнув рулончик з тонесенького паперу завбільшки зі шпичку. Це була записка. Дюдуї розгорнув її і прочитав такі слова, написані дрібним жіночим начерком.

— «Ворон зайняв місце іншого. Вісім з десяти підготовлені. Коли натиснути на підніжку зі зовнішнього боку, по всій площині дошка

піднімається. З дванадцятої до шістнадцятої К. С. чекатиме щодня. Але де? Негайно дайте відповідь. Не хвилюйтеся, ваша подруга оберігає вас».

Мосьє Дюдуї на секунду задумався і сказав:

— Це зрозуміло... ворон... вісім кліток... Від дванадцяти до шістнадцяти значить між полуднем і четвертою...

— Але цей К. С., який буде чекати?

— К. С. у даному разі має означати: автомобіль, кінська сила, чи не так спортивною мовою позначають силу мотора? Двадцять чотири К. С. — це автомобіль у двадцять чотири кінські сили.

Дюдуї встав і запитав:

— Ув'язнений закінчував сніданок?

— Так.

— І напевно, це послання ще не прочитав, про що свідчить зовнішній вигляд сигари; він, імовірно, щойно її отримав.

— Але як?

— У харчах, хлібі або картоплині, хто знає?

— Неможливо. Ми дозволили йому замовляти їжу тільки для того, щоб упіймати його в пастку, але нічого не знайшли.

— Сьогодні увечері ми пошукаємо відповідь Люпена. А наразі потримайте його де-небудь поза цією камерою. Я зараз віднесу цю записку панові слідчому. Якщо він погодиться зі мною, ми відразу ж сфотографуємо лист, і за годину ви зможете знову покласти його до шухляди разом з іншими предметами, точно такою сигарою і справжнім посланням усередині. Треба, щоб ув'язнений нічого не запідозрив.

Дещо заінтригований, мосьє Дюдуї знову прийшов увечері в канцелярію в'язниці в супроводі інспектора Дьезі.

У кутку на плиті стояли три тарілки.

— Він уже поїв?

— Так, — відповів начальник в'язниці.

— Дьезі, потрудіться розрізати на найтонші шматочки ці залишки макаронів і розламати хлібну кульку... Нічого?

— Нічого, шефе.

Мосьє Дюдуї оглянув тарілки, виделку, ложку, нарешті, ніж із заокругленим кінчиком, як приписує статут. Покрутив ручку ліворуч,

потім праворуч. Ручка крутонулася праворуч, аж раптом відійшла і розкрутилася. Всередині ніж був порожнистим, і в ньому, як у футлярі, лежав аркуш паперу.

— Ото диво яке! — зауважив Дюдуї. — Не надто й хитро, як на такого хлопця, як Арсен. Але не марнуватимемо час. Дьезі, вирушайте на розвідку в ресторан.

Потім він прочитав:

«Я покладаюся на вас, К. С. має йти на віддалі щодня. Я піду назустріч. До скорого побачення, дорога моя й чудова».

— Нарешті, — вигукнув мосьє Дюдуї, потираючи руки, — здається, все триває добре. Маленький поштовх із нашого боку — і пощастить утекти... принаймні настільки, щоб дозволити нам схопити спільників.

— А якщо Арсен Люпен прослизне у вас між пальців? — засумнівався начальник в'язниці.

— Ми залучимо необхідну кількість людей. І якщо все-таки він виявиться занадто моторним... їй-бо, тим гірше для нього! Що ж до його зграї... якщо шеф відмовляється говорити, заговорять інші.

І справді, Арсен Люпен був не надто балакучий. Кілька місяців слідчий Жюль Був'є бився з ним як риба об лід. Допити перетворювалися на безглузді суперечки зі слідчим і адвокатом — метром Данвалем, одним із корифеїв адвокатської спільноти, який, між іншим, знав про звинуваченого нітрохи не більше першого-ліпшого.

Час од часу Арсен Люпен недбало кидав для годиться:

— Так, звичайно, пане слідчий, я з вами згоден: пограбування Ліонського банку, крадіжка на Вавилонській вулиці, запуск фальшивих грошових знаків, справа про страхові поліси, пограбування замків Арменіль, Гуре, Емблевен, Грозейє, Малакі — все це утнув ваш покірний слуга.

— Тоді не могли б ви мені пояснити...

— Пусте, я зізнаюся в усьому відразу, в усьому і навіть у десять разів більше, ніж ви припускаєте.

Знетерпеливившись, слідчий припинив нудні допити. Але, ознайомившись із двома знайденими записками, відновив їх. І регулярно опівдні Арсена Люпена разом з групою в'язнів привозили у

в'язничному фургоні зі Санте на поліцейську дільницю. І вивозили назад о третій-четвертій дня.

Одного разу вдень це повернення відбувалося за особливих обставин. Що інших ув'язнених Санте ще не допитали, то було вирішено спочатку відправити назад Арсена Люпена. Таким чином, у фургон він сів сам.

Тюремні фургони, по-простому кажучи — «чорні ворони», всередині розділені за довжиною центральним проходом, куди відчиняються дверцята десяти кліток — п'ять праворуч і п'ять ліворуч. Кожна комірка влаштована таким чином, що в ній можна тільки сидіти, й отже, п'ятох ув'язнених садять одного по одному, а паралельні перебірки розділяють їх. Охоронець із муніципальної поліції, якого посадили в кінці проходу, спостерігає за всім, що діється всередині.

Арсена посадили у третю кліточку справа, і важкий фургон рушив. В'язень зауважив, що фургон уже поминув набережну Орлож і під'їздить до Палацу правосуддя. Тоді посеред мосту Сен-Мішель він правою ногою, як робив це завжди, натиснув на залізну плиту в підлозі його клітки. Тут же щось клацнуло, і плита відійшла. Він устиг помітити, що розташована вона між коліс.

Люпен чекав, поглядаючи у віконце. Фургон повільно поїхав бульваром Сен-Мішель. Але на перехресті Сен-Жермен зупинився. Поперед якогось повоза упав кінь. Рух призупинився, і дуже скоро виник затор з фіакрів і омнібусів.

Арсен Люпен вистромив голову. Інший в'язничний фургон зупинився поруч. Люпен сильніше підняв плиту, поставив ногу на обід великого колеса і зістрибнув на землю.

Арсена побачив якийсь візник, пирснув од сміху, потім вирішив покликати на допомогу, але його голос потонув у гуркоті возів: ті покотили знов. Утім, Арсен був уже далеко.

Він пробіг трохи, але, діставшись тротуару по лівий бік вулиці, обернувся і подивився на все навколо, як людина, що не знає, куди йти, і перевіряє, звідки вітер дме. Потім з рішучим виглядом засунув руки в кишені штанів і недбалою ходою ледачого волоцюги рушив угору бульваром.

День видався чудовий, осінній день приємний, м'який. Кафе були заповнені. Арсен Люпен влаштувався на терасі одного з них.

Він замовив пиво і пачку сигарет. Маленькими ковтками спустошивши келих, Люпен спокійно викурив цигарку і закурив іншу. Нарешті підвівшись, попросив офіціанта покликати порядчика.

Останній прибув, і Арсен Люпен голосно, так, щоб чули всі, сказав йому:

— Дуже шкодую, мосьє, але я забув гаманець. Можливо, моє ім'я вам досить добре відоме, і ви погодитеся надати мені кредит на кілька днів. Я — Арсен Люпен.

Порядчик втупився у нього, гадаючи, напевно, що це жарт. Але Арсен повторив:

— Люпен, в'язень Санте, наразі — на втіках. Смію сподіватися, що це ім'я викликає у вас повну довіру.

І він пішов під дружний регіт, а порядчик і не подумав гукнути його.

Люпен навскіс перетнув вулицю Суффло й повернув на Сен-Жак. Спокійно прогулюючись по цій вулиці, він зупинявся біля вітрин і курив. На бульварі Пор-Рояль прикинув, куди йти, розпитав перехожих та попрямував просто в бік Санте. Аж ось перед ним вирости високі похмурі стіни в'язниці. Арсен пішов уперед уздовж цих стін й опинився біля жандарма, який стояв на стійці. Скинувши капелюха, запитав:

— В'язниця Санте, це тут?

— Так.

— Я хотів би повернутися в свою камеру. В'язничний фургон не довів мене, я загубився дорогою, але не хотів би зловживати...

Охоронець спаленів:

— Послухайте-но, йдіть куди йшли, і хутчіш.

— Даруйте, будь ласка, але дорога моя пролягає через ці двері. І якщо ви, друже мій, заважаєте Арсену Люпену переступити цей поріг, це може вам дорого коштувати.

— Арсен Люпен! Що ви тут плетете!

— Шкода, що я не захопив візитки, — відказав Арсен, вдаючи, що шпортається у кишнях.

Ошелешений вартовий оглянув його з ніг до голови. Потім, не кажучи ні слова, знехотя потягнув за шнурок дзвінка. Залізні двері прочинилися.

За кілька хвилин, розмахуючи руками і вдаючи неабиякий гнів, у канцелярію вбіг начальник в'язниці. Арсен усміхнувся:

— Облиште, пане начальнику, не хитруйте зі мною. Як! Мене завбачливо садять одного в фургон, спритно організують маленький корок, сподіваючись, що я дам дмухача і побіжу до своїх друзів. То й що, а два десятки поліцейських агентів, які йшли за нами пішки, у фіакрі й на велосипеді? Е ні, вони б мене так віддубасили! Живцем від них я б не вирвався. До речі, пане начальнику, може, саме на це і був розрахунок?

Знизавши плечима, Арсен докинув:

— Я вас прошу, пане начальнику, нехай про мене ніхто не піклується. Того дня, коли я задумаю втекти, мені ніхто не знадобиться.

Третього дня газета «Écho de France», що, безумовно, перетворювалася на офіційний вісник, який розповідає про подвиги Арсена Люпена, — подейкували, що він був одним із основних її вкладодавців, — описала в найдрібніших деталях історію невдалої втечі. Навіть текст записок, якими обмінювалися в'язень і його таємнича подруга, способи передачі цієї кореспонденції, підмога поліції, прогулянка по бульвару Сен-Мішель, випадок у кафе на вулиці Суффло — викладено було все. Стало відомо, що опитування офіціантів закладу, які провів інспектор Дьезі, не дали жодних результатів. Ще ж надто, з'ясувалася вражаюча обставина, що свідчить про безмежну різноманітність засобів, які мав цей чоловік: в'язничний фургон, в якому його перевозили, виявився чистою підрубкою — банда Люпена поміняла на нього один із шести звичайних фургонів, які обслуговують в'язниці.

Ніхто вже не сумнівався, що в найближчому майбутньому дійде до втечі Арсена Люпена. До того ж і сам він недвозначно висловлювався з цього приводу, а його відповідь мосьє Був'є другого дня по події тільки це підтвердила. Коли слідчий узяв на кпини Люпена і його невдачу, той подивився на нього і холодно мовив:

— Послухайте, що я скажу вам, мосьє, й повірте на слово: ця невдала спроба була частиною мого плану втечі.

— Не розумію, — посміхнувся слідчий.

— Вам і не треба розуміти.

І оскільки Був'є під час згаданого допиту, повністю наведеного на сторінках «Еко де Франс», знову взявся за своє розслідування, то в'язень зі знудженим виглядом вигукнув:

— Господи, господи! Все це на лиху годину! Ваші питання — пустий звук!

— Як це — «пустий звук»?

— Звісно, бо ж я не збираюся бути на своєму процесі.

— Ви не будете присутні...

— Не буду, це не непозбутна ідея, безповоротне рішення. Ніщо не змусить мене відмовитися.

Подібна впевненість, незрозумілий витік інформації, що відбувався щодня, дратувала і спантеличувала правосуддя. Йшлося про таємниці, що були відомі тільки Арсенові Люпену, отже, лише він міг оприлюднити ці дані. Але з якою метою відкривав він свої секрети? І як це йому вдавалося?

Арсена Люпена перевели в іншу камеру. Одного вечора він переселився на поверх нижче. Слідчий, своєю чергою, закінчив справу й відіслав її у слідчу палату.

Настало затишшя. Тривало воно два місяці. Увесь цей час Арсен пролежав на ліжку, як правило, повернувшись обличчям до стіни. Заміна камери, судячи з усього, dokonala його. Він відмовився від зустрічі з адвокатом. Із охоронцями перекинувся лише кількома словами.

За два тижні до початку процесу в'язень ніби пожвавився. Почав скаржитися на нестачу повітря. Вдосвіта, дуже рано, його взяли виводити у двір в супроводі двох тюремників.

Громадський інтерес до його справи, однак, не згас. Щодня всі чекали звістки про втечу. Цього майже бажали: так особистість ув'язненого, його дотепність, весела вдача, непередбачуваність, геніальна винахідливість і таємниче життя подобались юрбі. Арсен Люпен мав утекти. Це було неминуче, фатально. Люди дивувалися навіть, чому все так затягнулося. Щоранку префект поліції питав секретаря:

— Ну що, він іще не змився?

— Ні, пане префекте.

— Значить, завтра змиється.

А напередодні суду в редакції «Grand Journal» з'явився якийсь пан, викликав співробітника, котрий відповідав за судову хроніку, кинув йому в обличчя свою картку і хутко зник. На картці було написано такі слова: «Арсен Люпен завжди виконує свої обіцянки».

У таких умовах і почалося слухання справи.

Зала була набита по саме нікуди. Кому ж не хотілося побачити знаменитого Арсена Люпена та свідомо насолодитися тим, як зроблять посміховисько з голови суду! Адвокати і судді, хронікери і чепуруни, мистці й світські дами, увесь вицвіт паризького суспільства набився на лавки для слухачів.

Дошило, день був похмурий, і коли охоронці ввели Арсена Люпена, розгледіти його було важко. Разом з тим огрядна фігура, поведінка (підсудний плюхнув на своє місце і застиг з відсутнім, байдужим виглядом) не говорили на його користь. Адвокат — один із секретарів метра Данваля, який уважав виділену йому роль негідною себе, — кілька разів звернувся до підсудного. Той хитав головою і мовчав.

Секретар суду оголосив звинувальний акт, потім голова вимовив:

— Збвинувачений, встаньте. Ваші прізвище, ім'я, вік і професія.

Не отримавши відповіді, він повторив:

— Ваше ім'я! Я питаю, як вас звать?

Низьким утомленим голосом підсудний сказав:

— Бодрю, Дезіре.

Залою пробіг шепіт. Але голова не здавався:

— Бодрю, Дезіре? О! Чудово, нове перевтілення! Але що це ім'я десь восьме, яке ви за своє видаєте, і воно, без сумніву, таке ж вигадане, як й інші, ми, якщо дозволите, зупинимося на Арсені Люпені — під цим ім'ям вас здебільшого і знають.

Голова заглянув у свої записи і повів далі:

— Бо, незважаючи на всі пошуки, вашу справжню особу годі встановити. Ви є незвичною в сучасному суспільстві людиною, яка не має минулого. Ми не знаємо, хто ви такий, звідки взяли, де минуло ваше дитинство, одне слово, нічогосінько. Три роки тому ви раптом виринули не знати з якого середовища і несподівано з'явилися перед нами в образі Арсена Люпена, що є дивною сумішшю розуму і гріха, аморальності та великодушності. Відомості про ваше попереднє життя, що ми зібрали, — радше припущення. Можливо, якийсь Роста,

котрий виступав вісім років тому з фокусником Діксоном, був не хто інший, як Арсен Люпен. Можливо, що російський студент, який відвідував шість років тому лабораторію доктора Альто в лікарні Сен-Луї і частенько вражав учителя винахідливістю своїх гіпотез у царині бактеріології та сміливістю дослідів при вивченні шкірних захворювань, був не ким іншим, як Арсеном Люпенем. Арсен Люпен — це і тренер з японської боротьби, що оселився в Парижі задовго до того, як тут заговорили про джиу-джитсу. Арсен Люпен, гадаємо ми, — це також гонщик-велосипедист, який завоював Великий приз Виставки, який отримав 10 тисяч франків і, втім, не прибув узяти його. Можливо, Арсен Люпен — це також той чоловік, який урятував стільки людей через маленьке слухове вікно під час благодійного розпродажу... та їх обчистив.

І помовчавши, голова закінчив:

— Такий він — уособлення того періоду, який, судячи з усього, був щонайбільше ретельною підготовкою до розгорнутої вами боротьби проти суспільства, методичним тренуванням, яка дала вам змогу напрочуд розвинути вашу силу, енергію і спритність. Чи визнаєте ви, що згадані факти справді точні?

Під час цієї промови звинувачений тупцював, горбився, руки у нього обвисли. У яскравішому світлі проступили його крайня блідість, запалі щоки, на диво гострі вилиці, землистий колір обличчя, поцяткованого маленькими червоними плямами й обрамленого клочкуватою рідкою борідкою. Він дуже постарів і зблід у в'язниці. Ні елегантною фігури, ні юного лиця — газети так часто публікували його симпатичні світлини — тепер було не впізнати.

Можна було подумати, що він не чує питання, котре йому поставили. Довелося повторити його двічі. Тоді він звів очі, начебто задумався, потім, зробивши відчайдушне зусилля, прошепотів:

— Бодрю, Дезіре.

Голова засміявся:

— Я все ніяк не второпаю, що за систему захисту ви вибрали, Арсене Люпене. Якщо ви збираєтеся клеїти дурня або вдавати неосудного, це залежить лише від вас. Стосовно ж мене, то я піду прямо до мети і чхати хотів на ваші примхи.

І він перейшов до докладного викладу обставин, пов'язаних із крадіжками, шахрайством та фальсифікаціями, в яких звинувачували Люпена. Іноді голова звертався до підсудного з питанням. Той щось бурчав або ж узагалі не відповідав.

Почався допит свідків. Прозвучало кілька незначних свідчень, потім серйозніші, що відрізнялися спільною для всіх особливістю: вони суперечили одне одному. Дивна непевність заплутала дискусію, але коли до зали запросили головного інспектора Ганімара, до неї знову прокинувся інтерес.

Однак спочатку старий поліціант дещо розчарував аудиторію. На вигляд він був не так збентеженим — бачив і не таке — як стурбованим, не знав, на яку ногу ступити. Кілька разів Ганімар поглядав у бік звинуваченого і був явно чимось занепокоєний. Однак, спершись обома руками на бар'єр, він розповідав про ті випадки, які йому доводилося аналізувати, про пошуки злочинця в усій Європі, про поїздку до Америки. Слухали його так уважно, ніби йшлося про захоплені пригоди. Але в кінці він, натякаючи на свої бесіди з Арсеном Люпенем, двічі переривався, видавшись неуважним, нерішучим.

Було очевидно, що його непокоїть якась стороння думка.

— Якщо ви хворі, краще перервемо ваші свідчення, — сказав голова.

— Ні-ні, тільки...

Він замовк, довго й пильно подивився на звинуваченого і нарешті заявив:

— Дозвольте мені розглянути звинуваченого ближче. Тут криється якась таємниця, яку мушу розгадати.

Він підійшов до лави підсудних, і, знову сконцентрувавши усю свою увагу, влипнув очима в звинуваченого, потім повернувся до бар'єра для свідків; тут мало не урочистим голосом мовив:

— Пане голово, я стверджую, що людина, яка перебуває тут, проти мене, ніякий не Арсен Люпен.

У відповідь на ці слова запанувала мертва тиша.

Але приголомшений голова відразу вигукнув:

— Е! Та що ви таке говорите! Клепки ви позбулися!

Інспектор незворушно правив далі:

— На перший погляд можна пійматися на гачок, бо ж схожість справді є, це я визнаю, але варто на мить придивитися... Ніс, рот,

волосся, колір шкіри... одне слово, це не Арсен Люпен. Ще й очі! Хіба у Люпена можуть бути очі пияка?

— Чекайте, чекайте, давайте з'ясуємо. Що ви конкретно стверджуєте, свідку?

— Що я можу стверджувати? Схоже, замість себе він підсунув нам якогось бідолаху, якого і засудять. Якщо тільки перед нами не його спільник.

У залі, розбурханій настільки несподіваним поворотом справи, пролунали крики, регіт, вигуки. Голова загадав викликати слідчого, начальника в'язниці, наглядачів і оголосив перерву.

Коли засідання поновилося, мосьє Був'є і начальник в'язниці, які опинилися віч-на-віч із звинуваченим, заявили, що схожості в рисах Арсена Люпена і цієї людини вельми небагато.

— Оце маєш! — розлютився голова. — Що ж це за людина? Звідки вона узялася? Як потрапила до рук правосуддя?

До зали запросили двох наглядачів Санте. Оце так штука: вони впізнали в'язня, якого по черзі охороняли!

Голова полегшено зітхнув.

— Так, так, я майже впевнений, що це він, — кинув один із охоронців.

— Як майже впевнені?

— Чорт забирай, бачив же я його мигцем. Злочинця привели до мене якось увечері й два місяці безперервно він пролежав на ліжку обличчям до стіни.

— А до цих двох місяців?

— О! Раніше він не сидів у 24-й камері.

Начальник в'язниці дав уточнення з цього приводу:

— Ми перевели ув'язненого в іншу камеру після його спроби до втечі.

— Ну а ви, пане начальнику в'язниці, ви бачили його в ці два місяці?

— У мене не було нагоди з ним зустрічатися ... тримався він спокійно.

— І ця людина зовсім не той в'язень, якого вам довірили?

— Ні.

— То хто ж він?

— Важко сказати.

— Отже, ми маємо до діла підміну, вчинену два місяці тому. Як ви це поясните?

— Бути цього не могло.

— Невже?

Загнавшись у безвихідь, голова повернувся до обвинуваченого і довірчим тоном запитав:

— Послухайте, звинувачений, не могли б ви пояснити мені, як і відколи ви перейшли під владу правосуддя?

Мабуть, таке доброзичливе звернення дало поштовх думці підсудного. Він спробував відповісти. Насилу, завдяки вмілому і м'якому допитові, він зумів скласти разом кілька фраз, з яких випливало таке. Два місяці тому його забрали до відділку. Там він перебув ніч і ранок. Що в заарештованого знайшли лишень сімдесят п'ять сантиметрів, то його відпустили. Але тієї миті, коли він перетинав двір, двоє охоронців скрутили йому руки і посадили в тюремний фургон. Відтоді він перебував у 24-й камері, де було не так уже й погано... годують добре... можна виспатися... тому він не протестував... усе це було схоже на правду. Голос голови, який відклав розгляд до наступного засідання через необхідність додаткового розслідування, потонув у дружному реготі розбурханої до межі публіки.

Розслідування відразу ж підтвердило цей факт, записаний у тюремній книзі: вісім тижнів тому якийсь Бодрю Дезіре провів ніч у поліцейському відділку. Навзавтра звільнений, він вийшов зі своєї камери о другій пополудні. Але саме цього дня, о другій годині Арсен Люпен, якого востаннє допитували, вийшов із кабінету слідчого, щоби повернутися в Сантє у в'язничному фургоні.

А що, як охоронці допустили помилку? Чи не самі вони, бува, поміняли в'язня на цю людину? Це було б воістину таким недбальством, у якому важко запідозрити охоронців.

Чи не йшлося про заздалегідь підготовлену операцію? Крім того, що саме місце дії перетворювало її на майже нездійсненну авантюру, обов'язковою умовою успіху мало би бути співництво Бодрю, який влаштував свій арешт із єдиною метою: зайняти місце Арсена Люпена. Але тоді яким дивом можна було втілити у життя такий план, побудований тільки на ряді неправдоподібно вдалих збігів, випадкових зустрічей і фантастичних помилок?

Дезіре Бодрю перевірили через антропометричну службу: карток, що містили б дані про нього, не виявилось. Утім, сліди цієї людини легко знайшлися. В Курбева, Аньере, Леваллуа¹⁴ він був відомий. Харчувався випрошеним хлібом, а спав ув одній з халуп лахмітників, яких повно біля Тернської рогатки. Втім, рік тому він як крізь землю провалився.

Може, його згодив Арсен Люпен? Припускати подібне жодних підстав не було. А якби таке і трапилося, до історії втечі в'язня нічого нового це не додавало. Загадка залишалась, як і раніше, нерозв'язною. З двадцяти гіпотез, що претендували на її пояснення, цілком не надавалася жодна. Безперечним залишався тільки факт втечі, незрозумілий і вражаючий; громадськість, так само, як правосуддя, здогадувалася, що це кульмінація ретельно готованого дійства, цілого плетива хтозна-як пов'язаних між собою подій, розв'язка яких покликана виправдати справедливість пихатого зауваження Арсена Люпена: «Я не збираюся бути на своєму процесі».

За місяць, попри ретельне розслідування, нерозв'язна загадка зберігалась і далі. Щоправда, нескінченно тримати під вартою бідолаху Бодрю не випадало. Судити було би смішно: в чому його оскаржиш? Слідчий підписав постанову про звільнення Бодрю. Але начальник в'язниці вирішив встановити за ним пильний нагляд.

Ідея виходила від Ганімара. З його погляду, ні про співництво, ні про випадковість тут і мови бути не могло: Бодрю виявився іграшкою в руках Арсена Люпена, який напрочуд тонко використав бідолаху. Бодрю звільнили, але через нього можна було дістатися до Арсена Люпена або щонайменше до когось із його банди.

На допомогу Ганімару виділили двох інспекторів — Фольанфана і Дьезі. Й ось у млисті хвилини січневого ранку перед Бодрю Дезіре відчинилися двері в'язниці.

Спочатку він начебто збентежився і поплівся, не маючи, видно, жодного уявлення, чим тепер зайнятися. Пройшов вулицю Санте, потім Сен-Жак. У крамниці лахмітника скинув жилет, продав його за кілька су, вдягнув куртку і пішов.

Бодрю перейшов на інший берег Сени. Біля Шатле його обігнав омнібус. Він хотів сісти в нього. Та вільних місць не виявилось.

Контролер порадив йому купити квиток, і він бадьоро увійшов до чекальні.

Цієї миті Ганімар покликав своїх помічників і, не відводячи очей від каси, швидко їм кинув:

— Зупиніть коляску... ні, дві, так надійніше. Я поїду з одним із вас, простежимо за ним.

Інспектори зробили, як їм було загадано. Бодрю, проте, не з'явився. Ганімар увійшов до чекальні: нікого.

— Який же я ідіот! — прошепотів він. — Забув про другий вихід.

І справді, чекальня внутрішнім коридором з'єднувалася з таким само приміщенням на вулиці Сен-Мартен. Ганімар кинувся туди. Добіг якраз вчасно, щоби побачити, як Бодрю на імперіалі¹⁵ «Батіньоль — Ботанічний сад» повертає за ріг вулиці Ріволі. Ганімар побіг і наздогнав омнібус. Але втратив своїх агентів. Відтак стежити далі доведеться самому.

У гніві він мало не схопив Бодрю за комір без будь-яких церемоній. Чи не навмисно, бува, за допомогою простого, але хитромудрого прийому цей, з дозволу сказати, кретин відірвав його від помагачів?

Інспектор подивився на Бодрю. Той хропів на лавці, й голова його хилилася справа наліво. Рот трохи відкритий, на обличчі — гримаса тупа не до подумання. Ні, такому противникові вже ніяк не обдурити старого Ганімара. Просто йому допоміг випадок, і все.

На перехресті біля Галері-Лафает чоловік перескочив з омнібуса в трамвай, який ішов до ля-Мюет. Проїхали по бульвару Османа, проспекту Віктора Гюґо. Бодрю вийшов лише на станції метро «Ля Мюет». І сягнистим кроком попрямував до Булонського лісу.

Він переходив з однієї алеї на іншу, вертався назад, знову забігав далеко вперед. Що шукав? Чи була у нього мета?

За годину ці маневри, мабуть, неаябик його стомили. Тож побачивши лавку, він присів. У цьому місці, неподалік від Отей, на березі маленького, загубленого серед дерев озера, не було ані душі. Сплигло пів години. Знетерпеливившись, Ганімар вирішив зняти розмову.

Підійшовши до лавки, він сів поруч з Бодрю. Запалив цигарку, кінцем ціпка намалював кілька кіл на піску і сказав:

— Щось не жарко.

Мовчання. І раптом у тиші пролунав вибух реготу, але реготу веселого, задоволеного — так, помираючи від сміху, сміється дитина, що їй не до снаги стримати себе. Ганімар чітко, фізично відчув, як йому їжиться волосся, відтягуючи шкіру на голові. Цей нестримний демонічний сміх був так добре йому знайомий!..

Різким рухом він схопив чоловіка за вилоги куртки і пильно, напружено, уважніше, ніж у суді, розгледів його, але перед ним була не та людина, яку він там бачив. Точніше, це була вона, але водночас інша, справжня.

Сконцентрувавши всю свою волю, Ганімар поступово впізнавав очі, що палали життям, заново ліпив маску худого обличчя, намагався розгледіти справжню шкіру під пошкодженою епідермою, справжній рот — за усмішкою, що його спотворила. То були очі та рот іншої людини, а головне — вираз обличчя: проникливий, живий, глузливий, розумний, такий безтурботний і молодий!

— Арсен Люпен, Арсен Люпен, — пробурмотів інспектор.

І раптом, сповнившись злості, він здавив йому горло та спробував перекинути. Попри свої п'ятдесят років, Ганімар мав силу ще нівроку, тоді як його супротивник здавався кволим. Яка це буде перемога, якщо вдасться відвести Люпена назад!

Боротьба тривала недовго. Арсен Люпен ледве захищався, але Ганімар відірвався від нього так само швидко, як накинувся. Права рука поліцейського повисла, безживна, і зацупіла.

— Якби на набережній Орфевр вас навчали джиу-джитсу, — заявив Люпен, — ви б знали, що японською цей прийом зветься уді-ші-гі.

І докинув холодно:

— Ще секунда, і я зламав би вам руку, втім, ви отримали б по заслугах. Подумати тільки, старий друг, якого я так поважаю, кому я, не роздумуючи, відкриваю своє інкогніто, зловживає моїм довір'ям! Кепсько... Ну, кажіть, що там у вас?

Ганімар мовчав. Чи не він своєю сенсаційною заявою увів закон в оману? — Ця втеча, здавалося йому, ляже ганебною плямою на кар'єру. До його сивих вусів скотилася сльоза.

— Боже мій, Ганімаре, не переймайтеся: не ви, то хто-небудь інший сказав би те ж саме, я б влаштував це. Годі-бо вам, не міг же я допустити, щоб засудили Бодрю Дезіре!

— Значить, — прошепотів Ганімар, — там сиділи ви? І тут теж ви!

— Я, завжди я і тільки я.

— Хіба таке можливо?

— О! Для цього зовсім не треба бути чаклуном. Досить, як сказав наш славний голова, з десяток років потренуватися — і будеш готовий до будь-яких несподіванок.

— Ну а лице, очі?

— Ви ж прекрасно розумієте: вже якщо я півтора року пропрацював у Сен-Луї з доктором Альтьє, то зовсім не з любові до мистецтва. Я вирішив, що той, хто одного разу матиме честь називати себе Арсеном Люпенем, має звільнитися від диктату природних законів, які визначають зовнішній вигляд і вдачу. Зовнішність? Адже її можна змінювати на свій розсуд. Одна підшкірна ін'єкція парафіну — і шкіра надметься у вас на тому місці, де треба. Пірогалолова кислота перетворить вас на могіканина. Сік великого чистотілу прикрасить вас лишаями і пухлинами в кращому вигляді. Один хімічний препарат впливає на ріст бороди та волосся, інший — на тембр голосу. Додайте до цього два місяці дієти в камері № 24 і тисячу разів повторені вправи, щоб рот відкривався саме з такою ось усмішкою, щоб голова звикла триматися трохи набік, а спина згиналася під потрібним кутом. Нарешті, п'ять крапель атропіну в очі, щоби погляд став блудним, холодним, — і шито-крито.

— Я не розумію, як наглядати...

— Перетворення відбувалося поступово. Щоденні зміни їм було не помітити.

— Ну а Бодрю Дезіре?

— Бодрю існує. Бідолаха цей — п'яте колесо до воза, я з ним познайомився торік, і справді в певній схожості зі мною йому не відмовиш. На випадок арешту — а він завжди можливий — я влаштував його в надійному місці й насамперед зайнявся виявленням рис, які відрізняють нас один від одного, з тим, щоби зробити їх, по змозі, непомітними в моєму зовнішньому вигляді. Мої друзі подбали, щоб він переночував у поліцейському відділку, й випустили його десь під той час, коли виходив я, щоби збіг цей легко було встановити. Бо, зауважте, треба було залишити слід його перебування у відділку; якщо ж ні, правосуддя спробувало б дізнатися, хто я такий. Тоді як,

піднісши їм цього дивовижного Бодрю, за якого конче, чуєте, конче слід було вхопитися і, попри непереборні труднощі такої заміни, краще було би повірити в неї, ніж розписатися в своєму безсиллі.

— Так, так, таки-так, — прошепотів Ганімар.

— І потім, — вигукнув Арсен Люпен, — у мене в руках був приголомшливий козир, карта, що її я підсунув із самого початку: загальне очікування моєї втечі. Ось вона, груба помилка, що її ви й інші припустилися в захопливій грі, в яку я втягнув правосуддя і ставкою у котрій була моя свобода: ви вчергове припустили, що я дію з хвастощів і п'янію від власних успіхів, як шмаркач. Щоб я, Арсен Люпен, та був таким дріб'язковим! І так само, як у справі Каорна, ви не сказали собі: «Коли Арсен Люпен на весь світ кричить, що втече, значить, у нього є можливості, що змушують кричати про це». Чорт забирай, зрозумійте ж, для того, щоб утекти... не втікаючи, треба було змусити всіх заздалегідь повірити в цю втечу, моя втеча мала стати догмою, абсолютною переконаністю, істиною, ясною, як божий день. Так усе й сталося, згідно з моїм планом. Арсен Люпен мав утекти і, звичайно, не міг бути присутнім на своєму процесі. А коли ви підвелись і сказали: «Ця людина — не Арсен Люпен», було б протиприродним, якби всі тут же не повірили цьому. Якби бодай одна людина засумнівалася, бодай одна наважилася заперечити: «А раптом це все ж Арсен Люпен», тієї миті мені був би каюк. Досить було нахилитися до мене, але не з думкою про те, що я не Арсен Люпен, як зробили ви й інші, а просто припускаючи, що я міг бути й Арсеном Люпенем, то, попри всі мої хитрощі, мене б упізнали. Але я був спокійний. Логічно, психологічно ця проста ідея нікому не могла впасти у голову.

Ні з того ні з сього він схопив Ганімара за руку.

— Ну зізнайтеся, Ганімаре, за тиждень по нашій розмові в Санте ви ж чекали мене о четвертій у себе вдома, як я вас просив?

— А ваш в'язничний фургон? — мовив Ганімар, уникаючи відповіді.

— Бляха! Мої друзі підлатали й підмінили старий, поламаний фургон, вони хотіли звільнити мене з його допомогою. Але я знав, що він без пуття, якщо не допоможуть особливо вдалі обставини. Та вирішив, що корисно буде програти мізансцену втечі до кінця і надати

цій справі якнайбільшого розголосу. Зухвалість першої спроби гарантувала успіх другої втечі, бо всі повірили, що він уже стався.

— Те ж саме зі сигарою...

— Що я набив. Як і ніж.

— А записки?

— Їх теж написав я.

— А таємнича кореспондентка?

— Ми з нею одне ціле. Адже змінити письмо для мене — річ нехитра.

Ганімар секунду подумав і заперечив:

— Але як же могло статися, що в антропометричній службі, коли дістали картку Бодрю, ніхто не помітив її схожість із картою Арсена Люпена?

— Картки Арсена Люпена не існує.

— Отакої!

— Або в кращому випадку вона фальшива. Цю проблему я вивчав довго. Система Бертійона охоплює насамперед візуальні дані — ви самі бачите, що цей метод не є бездоганим, — а потім вимірювання: голови, пальців, вух і т. д. Отут уже нічого не вдієш.

— Тобто?

— Тобто, довелося заплатити. Ще перш ніж я вернувся з Америки, один зі співробітників цієї служби погодився вписати неправдиві дані в мою картку. Цього достатньо, щоб уся система розвалилась і щоб картка потрапила зовсім в іншу скриню, а не туди, куди мала потрапити. Отже, картка Бодрю не могла поєднатися з картою Арсена Люпена.

Знову запала тиша, потім Ганімар запитав:

— А тепер що ви збираєтеся робити?

— Тепер, — вигукнув Люпен, — я збираюся відпочити, підлікуватися, збільшивши харчування, і поступово стати знову самим собою. Дуже приємно побути Бодрю або кимось іншим, змінити свою сутність, як сорочку, вибравши ту чи іншу зовнішність, голос, погляд, письмо. Але часом після всього цього буває важко упізнати самого себе, і це сумно. Зараз я відчуваю щось подібне до того, що відчуває людина, яка втратила свою тінь. І намагаюся знайти себе... знайти знову своє «я».

Він пройшовся вперед і назад. Денне світло мало-помалу поступилося місцем легким сутінкам. Люпен зупинився перед

Ганімаром.

— Нам, гадаю, більше нічого сказати один одному?

— Так, — відповів інспектор, — я хотів би знати, відкриєте ви правду про вашу втечу... Помилка, якої я припустився...

— О! Ніхто ніколи не дізнається, що ви відпустили Арсена Люпена. Я вельми зацікавлений у тому, щоб ім'я моє було оповите найнепроникнішою таємницею, і тому не хочу позбавляти цю втечу її фантастичного ореолу. Нічого не бійтеся, мій добрий друже, і прощайте. Сьогодні я вечеряю у місті, а мені ще треба встигнути переодягнутися.

— А я вже повірив, що вам кортить відпочити.

— Гай-гай! Є світські обов'язки, яких неможливо уникнути. Відпочинок почнеться завтра.

— А де відбудеться вечеря?

— В англійському посольстві.

Масний пасажир

Напередодні я загадав перегнати мій автомобіль у Руан по шосе. А сам поїхав потягом, збираючись пересісти там за кермо й вирушити до друзів, які живуть на березі Сени.

Та в Парижі, за кілька хвилин до відправлення, в моє купе всунулося семеро чоловіків; п'ятеро з них курили.

І хай їхати швидким потягом треба було недовго, перспектива провести весь цей час ув такій компанії мені не надто подобалася, тим більше, що вагон наш належав до старих моделей і в ньому не було коридору. Тож узяв я пальто, газети, свій путівник і втік до одного зі сусідніх купе.

У ньому сиділа жінка. Варто було мені увійти, як вона скривилася, мов середа на п'ятницю, так що я відразу це помітив, потім схилилася до чоловіка, який стояв на підніжці, — напевно, того самого, що проводжав її на вокзалі. Цей пан оглянув мене, але огляд, завершився, мабуть, на мою користь, бо він з посмішкою, немов заспокоюючи налякану дитину, щось тихо сказав дружині. Своєю чергою і вона посміхнулася, скинувши на мене дружнім поглядом, ніби раптом зрозуміла, що я належу до тієї породи ґалантних чоловіків, з якими жінка може провести дві години у замкненій комірчині — шість кроків у довжину, шість завширшки — без жодного побоювання.

Чоловік сказав їй:

— Не гнівайся, люба, але у мене невідкладна зустріч, і я не можу більше чекати.

Він ніжно поцілував її і пішов. Дружина посилала йому поцілунки здаля і махала хусткою.

Але ось пролунав свисток. Потяг рушив.

Саме цієї миті, попри опір провідників, двері відчинились, і в нашому купе з'явився чоловік. Моя супутниця, що стоячи розкладала свої речі у вагонній сітці, скрикнула від страху і впала на сидіння.

Я не з боязких, зовсім ні, проте, зізнатися, такі вторгнення в останню хвилину завжди неприємні. Вони сприймаються перекручено, здаються не дуже природними. Так і чекаєш якогось підступу, інакше навщо...

Утім, зовнішність і манери якоюсь мірою згладили неприємне відчуття, викликане його діями. Коректний, елегантний, вишукана краватка, чисті рукавички, вольовите обличчя... Чорт забирай, десь я бачив його, але де? Не могло бути жодних сумнівів, я його бачив. У мені, якщо говорити точніше, наче прокинувся раптом якийсь спогад, котрий зазвичай залишає багаторазове споглядання портрета, якщо так і не пощастило побачити оригінал. І водночас я відчував, що ритися у голові марно: таким-то непевним, туманним був цей спогад.

Але коли я переніс свою увагу на даму, то був вражений тим, як вона поплотніла і як спотворилися риси її обличчя. Вона дивилася на свого сусіда — той сів поруч із нею — з відвертим жахом, і я помітив, що тремтлива рука жінки сягнула по саквояжик, котрий лежав на сидінні сантиметрів за двадцять від її колін. Урешті-решт вона дотяглася до нього і нервовим рухом пригорнула до себе.

Погляди наші зустрілися, і я побачив в її очах такий біль і тривогу, що, не втримавшись, запитав:

— Вам недобре, мадам? Може, відчинити вікно?

Нічого не відповівши, вона злякано вказала мені на нашого супутника. Я посміхнувся так само, як її чоловік, знизав плечима і знаками пояснив, що їй нема чого боятися, що я тут, поруч, і що цей пан, здається, невадливий, та й годі.

Цього моменту він обернувся до нас, оглянув мене та її з ніг до голови, потім скулився в кутку й більше не ворушився.

Запала тиша, але дама, мабуть, зібравши всю свою енергію перед відчайдушним кроком, прошепотіла мені ледве чутним голосом:

— Чи знаєте ви, хто їде у нашому потязі?

— Хто?

— Це ж він... він... я вас запевняю.

— Хто він?

— Арсен Люпен.

Вона не спускала очей з пасажира, і радше в його, ніж у мій, бік кинуто було це страшне ім'я.

Пасажир насунув капелюха на носа. Для того, щоби приховати збентеження чи просто збирався поспати?

Я спробував заперечити пані:

— Арсена Люпена вчора заочно засудили до двадцяти років каторжних робіт. І мало ймовірно, що вже сьогодні він буде такий необачний, щоб з'явитися на людях. Окрім того, газети, якщо не помиляюся, повідомили, що цієї зими, після голосної втечі зі Сантє, його бачили в Туреччині.

— Він їде нашим потягом, — повторила жінка, намагаючись говорити голосніше, явно для того, щоб її почув наш супутник. — Мій чоловік — заступник начальника управління виправних установ, і сам комісар вокзалу повідомив нам, що шукають Арсена Люпена.

— Це ще не підстава...

— Його бачили в чекальні. Узяв квитка до Руана, в перший клас.

— Але ж його легко було заарештувати.

— Він як у воду канув. Контролер біля входу в чекальню не помітив його, припускають, що він пройшов через приміський перон та піднявся в експрес, який відходить на десять хвилин пізніше за наш потяг.

— В такому разі там його, напевно, і схопили.

— А якщо останньої миті він вистрибнув з вагона і перебрався сюди, на наш потяг... що цілком можливо... і цілком імовірно?

— Значить, його схоплять тут. Бо ж службовці вокзалу і поліцейські агенти не могли не помітити, як хтось стрибає з одного потяга в інший, і коли ми прибудемо до Руана, його неодмінно піймають.

— Його? Як на долоні волосся виросте! Він знову знайде спосіб утекти.

— У такому разі бажаю йому щасливої дороги!

— Але доти він такого накоїть!

— Тобто?

— Звідки мені знати? Тут можна очікувати чого завгодно!

Вона була вкрай схвильована; та й справді, обставини в купе якоюсь мірою сприяли такому сильному нервовому збудженню.

Та я ніби ненароком кинув їй: «Справді, бувають цікаві збіги... Але заспокойтеся. Коли навіть припустити, що Арсен Люпен їде в одному з вагонів цього потяга, сидітиме він тихо й смиренно; і щоб не стягнути

на свою голову нових неприємностей, думатиме, напевно, тільки про те, як би уникнути небезпеки, що йому загрожує».

Мої слова аніскільки не заспокоїли її. Проте вона промовчала, не бажаючи, мабуть, здатися нескромною.

Я ж узявся гортати газети і прочитав звіти про процес Арсена Люпена. Позаяк у них не було нічого такого, про що б я не знав, то вони мене не надто зацікавили. Крім того, я втомився, не виспався й відчув, як повіки мої тяжчають, а голова хилиться набік.

— О, мосьє, тільки не засніть!

Дама вирвала з моїх рук газету і сердито подивилася на мене.

— Звичайно, — відповів я, — і не збираюся.

— Це було б украй необережно, — зауважила вона.

— Вкрай необережно, — повторив я.

І після цього з усіх сил боровся зі сном, чіпляючись поглядом за пейзаж, за хмари, що пливли небом. Та невдовзі все це розчинилося у просторі, образи збудженої дами та призаснулого пана вилетіли з моєї голови, і всім тілом розлилася нескінченна і глибока тиша сну.

Незабаром її наповнили розпливчасті й легкі видива, і певне місце в них посідала істота, що відігравала роль і мала ім'я Арсена Люпена. Він ішов за обрій, несучи на спині дорогоцінні предмети, перелазив через стіни і спустошував замки.

Але ось силует цієї людини, який уже не був Арсеном Люпеном, вималювався ясніше. Він ішов мені назустріч, чимраз вищаючи, з неймовірною спритністю стрибнув у вагон і впав мені просто на груди.

Гострий біль... несамовитий крик. Я прокинувся. Чоловік, пасажир, стискав мені горло, придавивши груди коліном.

Я насилу розгледів цю картину, бо очі мої були залиті кров'ю. Бачив хіба, що дама, забившись у куток, вигиналася у нервовому припадку. Я навіть не намагався пручатися. Та й сил у мене не було, в скронях стукало, я задихався... хрипів. Ще хвилину... і я б задушився.

Чоловік, видно, відчув це й відпустив моє горло. Однак, не відсунувшись, правою рукою він витягнув мотузку із заздалегідь заготовленим зашморгом і різким рухом стягнув мені зап'ястя. За одну секунду я опинився зв'язаний, паралізований, із затичкою у роті.

Усе це він проробив у спосіб найприродніший, зі спритністю, що виказала хист майстра, професійного злодія і злочинця. Жодного

слова, жодного гарячкового руху. Спокій та відвага. І ось я уже на сидінні купе, зв'язаний, як мумія. Я! Арсен Люпен!

Їй-бо, сміх та й годі. Але хоча обставини були до мене жорстокі, я не міг не оцінити весь комізм і пікантність ситуації. Обдурити Арсена Люпена як жовторотика! Обібрати як першого зустрічного, бо бандит, звичайно ж, не знехтував моїм гаманцем і течкою! Арсен Люпен — жертва, обдурений, переможений... Оце так історія!

Зосталася дама. На неї він просто не звертав уваги. Тільки підняв сумочку, що валялася на килимку, і вийняв з неї коштовності, гаманець, золоті дрібнички і гроші. Дама відкрила одне око, затремтіла від страху, сама зняла каблучки та простягнула їх чоловікові, немов не бажаючи занадто його обтяжувати. Незнайомець узяв каблучки і глянув на жінку: вона знепритомніла.

Після цього, як і раніше, мовчки й спокійно, вже не звертаючи на нас уваги, він повернувся на своє місце, запалив сигарету і взявся ретельно оглядати здобуті скарби, що, судячи з усього, цілком його задовольнило.

Я ж був задоволений значно менше. Не кажу про дванадцять тисяч франків, яких мене так безцеремонно позбавили: з цією втратою я змирився лише ненадовго, не сумніваючись, що ці дванадцять тисяч невдовзі повернуться до мене, як і ті переважливі папери, що опинилися у вкраденій течці: плани, кошториси, адреси, списки кореспондентів, компромітовні листи. Цього моменту в мене був серйозніший, першочерговий привід для занепокоєння.

Що буде далі?

Як ви розумієте, метушню, викликану моєю появою на вокзалі Сен-Лазар, оминати мені не вдалося. Вирушаючи в гості до друзів, які знали мене під ім'ям Гійома Берла і щиро жартували над моєю схожістю з Арсеном Люпенем, загримуватися як слід я не міг, тому-то моя поява і впала в око. Більш того, бачили одного чоловіка, що перескочив зі швидкого потяга в кур'єрський. Хто ж це міг бути, як не Арсен Люпен? Отже, поліцейський комісар Руана, попереджений телеграмою, в супроводі чималого загону агентів неминуче, фатально опиниться на пероні в очікуванні поїзда, розпитуватиме всіх підозрілих пасажирів і ретельно обстежуватиме всі вагони.

Все це я передбачав, але надто не переймався, будучи впевненим у тому, що поліція Руана не прозорливіша за паризьку і я зумію проскочити непоміченим — хіба не досить було б при виході недбало показати своє депутатське посвідчення, завдяки якому я вже викликав цілковиту довіру в контролера на вокзалі Сен-Лазар? Утім, обставини так змінилися! Тепер я не був вільний. І будь-який із моїх звичайних трюків тепер як мертвому кадило. В одному з вагонів комісар виявить пана Арсена Люпена, що його послав йому щасливий випадок, та ще й зі зв'язаними руками і ногами, смиренного як овечка, упакованого, готового. Поліцейському залишиться тільки отримати вантаж, як отримують на вокзалі адресований вам поштовий пакунок, кошик з дичиною або городиною і садовиною.

Але як же мені, обплутаному віршовками, уникнути такої неприємної розв'язки?

А кур'єрський, залишивши позаду Вернон і Сен-П'єр, мчав у бік Руана, останньої і вже близької станції.

Турбувала мене й інша проблема, хай вона прямо до мене і не стосувалася, та пробуджувала суто професійну цікавість. Які заміри мав наш супутник?

Був би я сам, то в Руані він би встиг абсолютно спокійно вийти з вагона. Але дама? Варто було дверцятам відкритися, як вона, така наразі слухняна й тиха, закричала б, заметушилася, стала б кликати на допомогу!

Ось це мене і здивувало! Чому він не позбавив її, так само, як мене, можливості діяти, що дало б йому змогу спокійно зникнути до того, як впливе його подвійний злочин?

Наш супутник і раніше кутив, втупившись у вікно, на яке довгими косими лініями лягали несміливі краплі дощу. Одного разу він, утім, обернувся, схопив мого залізничного довідника і щось по ньому перевірів.

Дама старанно зображувала непритомність, щоб обдурити ворога. Але напади кашлю, викликані димом, зраджували її.

Що ж до мене, то мені було мультко на душі, нещадно нили суглоби. А я знай думав... прикидав...

Пон-де-л'Арш, Уассель¹⁶... Кур'єрський весело мчав уперед, немов п'яний од швидкості.

Сент-Етьєн... Цієї миті чоловік підвівся і зробив два кроки в наш бік, на що дама відразу ж відреагувала новим криком і справжньою неприємністю.

Але все-таки що задумав наш попутник? Ось він опустил вікно з нашого боку. Дощ лив тепер як з відра, і чоловік вочевидь подосадував на себе, що не має ні парасольки, ні пальта. Кинув погляд на сітку: в ній лежала дамська парасолька. Він узяв її, потім моє пальто, одягнув його.

Потяг мчав над Сеною. Чоловік загорнув закавраші штанів, потім, перехилившись, підняв засувку зокола.

Чи не збирається він, бува, плигнути на ходу? На такій швидкості це нехибна смерть. Потяг увірвався в тунель, проритий під пагорбом Сент-Катрін. Чоловік відчинив дверцята, намацав ногою першу сходинку. Яке навіженство! Темрява, дим, гуркіт — усе це надавало його спробі шалених рис! Але раптом потяг сповільнив хід, повітряні гальма компанії «Westinghouse» стримували обертання коліс. Якесь хвилина, і потяг уже рухався повільно, потім — ледь-ледь. Певно, в цій частині тунелю здійснювали зміцнювальні роботи, звідси і необхідність сповільнювати хід потягів; імовірно, роботи почали кілька днів тому, і наш попутник про це знав.

Таким чином, йому залишалось поставити іншу ногу на верхню сходинку, спуститися на другу і тихо-мирно ушитися, не забувши спершу опустити клямку й замкнути дверцята.

Тільки-но він зник, як димова завіса аж зблиснула білосніжним згустком у денному світлі. Потяг виїхав у долину. Ще один тунель — і ось ми вже в Руані.

Дама миттю отямилась і насамперед заходилась оплакувати свої втрачені коштовності. Я благав її поглядом. Зрозумівши, на що натякаю, вона звільнила мене від затички. Потім хотіла розв'язати пута, але я заперечив.

— Ні, ні, нехай поліція побачить усе, як є. Хочу, аби вони знали, що це за дрань.

— А може, мені натиснути на стоп-кран?

— Запізно, про це треба було думати, коли він на мене накинувся.

— Та він убив би мене! О, мосьє! Чи не казала я вам, що він їде нашим потягом! Я тут же його впізнала з портрета. А тепер він звіяв. І

ще й мої коштовності прихопив.

— Його знайдуть, не бійтеся.

— Знайти Арсена Люпена! Ніколи.

— Це залежить від вас, мадам. Послухайте. Тільки-но ми приїдемо, встаньте біля дверцят і кличте на допомогу, підніміть галас. Потім кількома словами розкажіть про все, що бачили: про напад, жертвою якого я став, і про втечу Арсена Люпена, опишіть його, згадавши про м'якого капелюха, парасольку — вашу парасольку — і сіре приталене пальто.

— Ваше пальто, — уточнила вона.

— Як моє? Нема його, мого. В мене не було пальта.

— Мені здалося, що він, коли увійшов, був теж без пальта.

— Та отож... якщо тільки хтось не забув свій одяг у сітці. В усякому разі, коли він утікав, воно на ньому було, а це головне... сіре приталене пальто, запам'ятайте... О! Забув... передовсім назвіть своє ім'я. Стан вашого чоловіка піджене старанність цих панів.

Під'їхали. Вона вже висунулася з дверцят. Я знову заговорив твердим, майже наказовим тоном, щоб мої слова закарбувалися як слід у неї в пам'яті:

— Назвіть і моє ім'я — Гійом Берла. Якщо треба, скажете, що я — ваш знайомий... Це дасть нам змогу вигадати час... Треба швидко упоратися з попереднім розслідуванням... Головне — наздогнати Арсена Люпена... ваші коштовності... Ви ж не помилитеся, еге ж? Гійом Берла, друг вашого чоловіка.

— Домовилися... Гійом Берла.

Вона вже кликала на допомогу, розмахуючи руками. Тільки-но потяг зупинився, як якийсь пан у супроводі кількох осіб зайшов у вагон. Критичний момент наближався.

Задихаючись, дама вигукнула:

— Арсен Люпен... він накинувся на нас... поцупив мої коштовності... Я — мадам Рено ... Мій чоловік — заступник начальника управління в'язниць... О! Дивіться, ось і мій брат, Жорж Ардель, директор Руанського банку... ви маєте його знати...

Вона поцілувала молодика, який щойно підійшов та з яким привітався поліцейський комісар, і плаксивим голосом повела далі:

— Так, Арсен Люпен... коли мосьє заснув, він кинувся на нього і схопив за горло... Мосьє Берла, друг мого чоловіка.

— Але де ж Арсен Люпен? — запитав комісар.

— Вистрибнув з поїзда в тунелі, за Сеною.

— Ви упевнені, що це був він?

— Чи впевнена я! Я його прекрасно упізнала. До того ж бачили його на вокзалі Сен-Лазар. На ньому був м'який капелюх...

— Та ні ... капелюх з жорсткого фетру, як ось цей, — поправив її комісар, показавши на мій капелюх.

— М'який капелюх, ось вам хрест, — повторила мадам Рено, — і сіре приталене пальто.

— Справді, — пробурмотів комісар, — у телеграмі згадане сіре пальто, приталене і з чорним оксамитним коміром.

— Правильно, з чорним оксамитним коміром, — переможно вигукнула мадам Рено.

Я полегшено зітхнув. О! Моя хоробра, моя чудова супутнице, як ви прийшлися до ладу!

Тим часом поліцейські звільнили мене від пут. Я жорстоко покусав собі губи, потекла кров. Зігнувшись дугою, з хусткою на вустах, як личить людині, що довгенько просиділа у незручній позі, та зберігаючи на обличчі криваві сліди від затички, змученим голосом сказав комісарові:

— Мосьє, це був Арсен Люпен, сумнівів нема... Якщо не баритися, його ще можна упіймати... Сподіваюся, зможу вам чимось прислужитися...

Вагон, який мав стати об'єктом розслідування, був відчеплений. Потяг вирушив до Гавра. Нас повели в кабінет начальника вокзалу крізь натовп зацікавлених, які заповнили перон.

У цей момент я сповнився сумніву. Мені легко було вийти під яким-небудь приводом, знайти свій автомобіль — і шукай вітра в полі!.. Чекати далі було небезпечно. Досить було статись якомусь інцидентові або прийти телеграмі з Парижа — і мені каюк.

Так, але як же мій злодій? Змушений покладатися тільки на власні кошти, опинившись у незнайомому місці, я навряд чи міг сподіватися, що його знайду.

«Що ж! Ризикнемо, — подумав я, — і залишимося. Виграти партію важко, а от пограти в неї так кумедно! Та й ставка того вартує».

А що нас просили ще раз повторити свідчення, то я вигукнув:

— Пане комісарє, зараз Арсен Люпен нас випереджає. У дворі стоїть моє авто. Якщо ви зробите мені ласку і сядете в нього, ми спробуємо...

Комісар з хитрим виглядом посміхнувся:

— Ідея непогана... така непогана, що вже здійснюється.

— Тю!

— Так, мосьє, деякий час тому... два моїх агенти вже вирушили на велосипедах...

— Але куди?

— До виходу з тунелю. Там вони пошукають сліди, зберуть свідчення і поїдуть слідом Арсена Люпена.

Я не втримався і знизав плечима.

— Ваші два агенти і слідів не знайдуть, і свідчень не зберуть.

— Хіба?

— Арсен Люпен подбав про те, щоб ніхто не побачив, як він виходить із тунелю. Він добереться до найближчої дороги і звідти...

— І звідти — в Руан, де ми його і спіймаємо.

— Не піде він у Руан.

— Значить, бродитиме в його околицях, де ми почуваємося ще впевненіше.

— Він не залишиться в околицях.

— Та невже?! І де ж він ховатиметься?

Я дістав годинник.

— Наразі Арсен Люпен бродить неподалік від вокзалу Дарнеталь. О десятій годині п'ятдесят хвилин, тобто за двадцять дві хвилини, на Північному вокзалі він сяде в потяг, який прямує з Руана в Ам'єн.

— Ви вважаєте? А звідки вам це відомо?

— О! Все дуже просто. В купе Арсен Люпен дивився мого довідника. Навіщо? Чи не було неподалік від того місця, де він зник, іншої залізничної лінії, вокзалу на ній і потяга, що зупинявся б на цьому вокзалі? Я теж розглядав свого довідника. Ось звідки моя ідея.

— Воістину, мосьє, — мовив комісар, — філігранний розрахунок. Яка компетентність!

Але, захопившись своєю ідеєю, я припустився помилки, занадто відкрито продемонструвавши свою майстерність. Поліціант дивився на мене з подивом, здавалося, ним опанувала якась підозра. О, вельми неясна, бо фотографії, надіслані всюди поліцією, були занадто погані, Арсен Люпен на них аж ніяк не нагадував ту людину, що стояла перед ним, і впізнати його було неможливо. А проте поліціант був чимось збентежений, якось дивно стурбований.

На хвилюку всі замовкли. Щось двозначне й незрозуміле стримувало розмову. Навіть мене взяло якесь тремтіння, аж я зникнув. Невже удача відвернеться від мене? Опанувавши себе, я засміявся.

— Господи, невже ви не розумієте, що я позбувся свого гаманця і хочу повернути його назад? І якби ви погодилися віддати в моє розпорядження двох своїх агентів, мені здається, разом ми, можливо, змогли б...

— О! Прошу вас, пане комісаре, — вигукнула мадам Рено, — послухайте ж пана Берла.

Втручання моєї чудової попутниці вирішило справу. Ім'я Берла в устах дружини впливової особи справді ставало моїм і засвідчувало мою особу так, що ніхто й запідозрити нічого не смів. Комісар встав:

— Запевняю вас, мосьє Берла, я був би надзвичайно радий вашому успіхові. Так само, як і ви, я зацікавлений в арешті Арсена Люпена.

Він підвів мене до автомобіля. У ньому вмостилися два агенти, з якими комісар мене познайомив, Оноре Массоль і Гастон Деліве. Я ж сів за кермо. Механік завів двигун. Через кілька секунд ми поїхали геть з вокзальної площі. Я був врятований.

О! Зізнаюся, що, проїжджаючи бульварами, які оперізують старе нормандське місто, на великій швидкості, яку розвинув мій «Moreau-Lerpton», — в ньому ховалось аж тридцять п'ять «конячок», — я не міг не повнитися певною гордістю. Мелодійно диркотів двигун. Праворуч та ліворуч повз нас пролітали дерева. І вільний, поза небезпекою, я був стурбований тільки тим, як залагодити свої особисті справи за допомогою двох гідних представників влади. Арсен Люпен їхав на пошуки Арсена Люпена!

Скромні захисники громадського порядку, Гастон Деліве й Оноре Массоль, яка безцінна для мене ваша допомога! Що б я робив без вас?

Якби не ви, стільки б раз я звернув не на ту дорогу! Без вас Арсен Люпен збився б зі шляху, а той, інший, ушився б!

Але не все ще було скінчено. Далеко ні. По-перше, мені необхідно було наздогнати хлопця, а потім самому заволодіти паперами, які він у мене поцупив. Ні за що на світі не можна було допустити, щоб мої помічники встромили носа у ці документи, а тим більше, захопили їх. Використовувати агентів, але діяти без них — ось чого я хотів, хоча було це вельми непросто.

На вокзал Дарнеталь ми запізналися на три хвилини, потяг уже від'їхав. Щоправда, я втішився, дізнавшись, що якийсь чоловік у сірому приталеному пальті з чорним оксамитним коміром зайшов у купе другого класу з квитком до Ам'єна. Мої перші кроки на детективній ниві виявилися успішними.

Деліве сказав мені:

— Цей потяг — експрес, зупиниться він тільки за дев'ятнадцять хвилин у Монтерольє-Бюші. Якщо ми не прибудемо туди раніше за Арсена Люпена, він зможе дістатися до Ам'єна або пересісти в потяг на Клер, а звідти попрямувати у Дьєпп або Париж.

— А далеко до Монтерольє?

— Двадцять три кілометри.

— Двадцять три кілометри за дев'ятнадцять хвилин... Будемо там раніше за нього.

Захватна гонитва! Ніколи ще мій вірний «Moreau-Lepton» не озивався на моє нетерпіння з такою віддачею й чіткістю. Здавалося, йому прямо передається моя воля, без посередництва ручок і важелів. Автомобіль поділяв мої бажання. Він схвалював мою завзятість. Розумів мою злість на цього кретина Арсена Люпена. Лицеміре! Зраднику! Чи зумію я узяти гору над ним? Чи він іще раз посміється над престижем того, в кого втілювався?

— Праворуч! — кричав Деліве. — Ліворуч! Прямо!..

Ми летіли над землею. Дорожні знаки здавалися маленькими похлиливими кузьками, що непритомніли, щойно ми наближалися.

І раптом на повороті якоїсь дороги: хмара диму, Північний експрес.

Увесь кілометр точилася боротьба, пліч-о-пліч, боротьба нерівна, результат якої був незрозумілий. До моменту прибуття ми обігнали його на двадцять корпусів.

За три секунди ми добігли до перону, до вагона другого класу. Дверцята відчинилися. Вийшло кілька людей. Утім, злодія мого не виявилось. Ми оглянули купе. Нема Арсена Люпена!

— Біс батька знащо! — вигукнув я. — Він, напевно, побачив мене в автомобілі, коли ми їхали поруч із потягом, упізнав і зістрибнув.

Начальник потяга підтвердив це припущення. Він бачив, як людина скотилася по насипу метрів за двісті від вокзалу.

— Дивіться, онде... він переходить залізничний переїзд.

Я кинувся вперед, за мною — обидва моїх помічники, або радше один, адже другий, Массоль, як з'ясувалося, був чудовим бігуном, який вирізнявся витривалістю і швидкістю. За кілька секунд відстань, що відділяла його від утікача, дивом скоротилася. Чоловік помітив це, перескочив через огорожу і швидко кинувся до укусу, виліз на нього. Ми побачили його вже ген-ген: він заходив у лісок.

Коли ми дісталися туди, Массоль нас уже чекав. Він вирішив, що годі було йти далі, інакше втратить нас.

— Вітаю вас, мій любий друже, — сказав я йому. — Після такої гонитви цей хлопець, напевно, насилу зводить дух. Він у нас у руках.

Я оглянув місцевість, розважаючи над тим, як заарештувати втікача без свідків, щоб самому вилучити речі, чого напевно не допустили б правоохоронці без попередніх неприємних розпитувань. Потім повернувся до моїх супутників.

— Так ось, усе дуже просто. Ви, Массолю, стійте тут, ліворуч. А ви, Деліве, — праворуч. Спостерігайте звідси за дальнім узліссям, він не зможе вийти так, щоб ви його не помітили, якщо тільки не піде яром, де ховатимусь я. Якщо він не вийде, мені доведеться піти за ним самому і погнати до котрогось із вас. Вам треба тільки його дочекатись. О! Забув: сигнал тривоги — постріл.

Массоль і Деліве пішли кожен на своє місце. Тільки-но вони зникли, я кинувся в ліс, намагаючись іти вкрай обережно, так, щоб мене було не видно і не чути. Йшов густими чагарями, крізь які для полювання були прокладені вузесенькі стежки; щоб йти ними, доводилося конче згинатися, наче йшлося про зелене підземелля.

Одна зі стежок вела на галявину: на мокрій траві ще зберігалися чийсь сліди. Я рушив за ними, намагаючись прослизати крізь кущі.

Сліди привели мене до невеликого пагорба, над яким височіла напівзруйнована халупина, викладена з будівельного сміття.

«Він, мабуть, там, — подумав я. — Спостережний пункт обрав нівроку».

Я пробрався ближче до будови. Легке шурхотіння виказало його присутність, і справді, через отвір дверей я уздрів, що він сидить до мене плечима.

Двома стрибками я накинувся на нього. Він спробував навести на мене пістолет, який тримав у руці. Але вистрілити не встиг, я повалив його на землю, скрутив йому руки за спину і коліном придавив груди.

— Послухай, хлопче, — шепнув я йому на вухо, — я — Арсен Люпен. Ти зараз же і самохіть повернеш мені мій гаманець і сумочку дами... за це я витягну тебе з лап поліції і зарахую до компанії своїх друзів. Одне тільки слово: так чи ні.

— Так, — прошепотів він.

— Тим краще. Гарно ж ти оборудував цю справу сьогодні вранці. Ми зрозуміємо один одного.

Я встав. Він сягнув у кишеню, видобув звідти великий ніж і спробував мене ударити.

— Бовдур! — вигукнув я.

І однією рукою відбив удар, а іншою щосили врізав по сонній артерії. Він упав як підкошений.

Я знайшов свій гаманець з документами і грошима. Але мені було цікаво, що ж ховає його гаманець. На конверті, який я виявив, було написано: П'єрові Онфре.

Я здригнувся. П'єр Онфре, вбивця з вулиці Лафонтен, в Отей! П'єр Онфре, людина, яка зарізала мадам Дельбуа і двох її дочок. Я схилився над ним. Так, це було те саме обличчя, яке в купе нагадало мені вже бачені колись риси.

Але час спливав. Я застромив у конверт дві купюри по сто франків, візку і записку:

«Арсен Люпен — своїм колегам Оноре Массолю і Гастонові Деліве, на знак вдячності».

Потім поклав конверт для уваги посеред кімнати. Поруч — сумочку мадам Рено. Чи міг я не повернути її чудовій попутниці, яка мені

допомогла?

Каюсь, але я все ж вийняв звідти все бодай трохи цінне, залишивши тільки черепахового гребінця й порожнього гаманця. Якого біса! Справа є справа. До того ж ремесло її чоловіка надто ганебне!..

Але що робити з цим негідником? Він заворушився. Що ж робити? У мене не було бажання ні рятувати його, ні засуджувати.

Я відібрав у нього револьвер і вистрілив у повітря.

«Ці двоє зараз з'являться, — подумав я, — нехай сам виплутується! Все буде так, як визначено долею».

І побіг стежкою, прокладеною дном яру.

За двадцять хвилин путівець, який я зауважив під час переслідування, вивів мене до машини.

О четвертій я телеграфував моїм друзям у Руан, що непередбачений випадок змушує мене відкласти візит. Тільки між нами, але я дуже побоююся, що після того, як їм стало багато відомо, цей візит доведеться відкласти хтозна-наскільки. Яке жорстоке розчарування для них!

О шостій я повертався в Париж через Іль-Адам, Анген і ворота Біно.

Із вечірніх газет я дізнався, що нарешті вдалося схопити П'єра Онфре.

Наступного дня — не будемо нехтувати корисними властивостями розумної реклами — «Écho de France» опублікувала таку сенсаційну замітку:

«Вчора в околицях Бюші після численних спроб Арсену Люпенові вдалося заарештувати П'єра Онфре. Вбивця з вулиці Лафонтен недавно дорогою з Парижа в Гавр пограбував мадам Рено, дружину заступника начальника управління в'язниць. Арсен Люпен повернув мадам Рено сумочку, в якій лежали її коштовності, й щедро нагородив двох поліцейських агентів, котрі прислужилися йому в проведенні цього драматичного арешту».

Кольє королеви

Двічі-тричі на рік з нагоди великих урочистостей, як-от бал в австрійському посольстві або вечори у леді Біллінґстоун, графиня де Дре-Субіз прикрашала свої білі плечі знаменитим «Кольє королеви».

Це було те саме легендарне кольє, що його придворні ювеліри Бомер і Бассанж виготовили для графині дю Баррі; невдовзі кардинал Роан-Субіз збирався піднести його королеві Франції Марії-Антуанетті, а тим часом авантюристка Жанна де Валуа, графиня де ля Мотт, разом зі своїм чоловіком та їхнім спільником Рето де Вілетт¹⁷ роз'єднала кольє на частини лютневого вечора 1785 року.

Щиро кажучи, зі справжнього в кольє лишалася тільки оправа. Рето де Вілетт зберіг її, тоді як пан де ля Мотт і його дружина — суцці варвари — протринькали вийняті з оправи коштовності, чудові камені, що їх так майстерно підібрав Бомер. Згодом, в Італії, Рето де Вілетт продав оправу Ґастонові де Дре-Субізу, небожеві й спадкоємцю кардинала, який врятував дядька від руїни, викликаної скандальним банкрутством будинку «Роан-Ґемене», і на пам'ять про свого родича високого стану викупив кілька діамантів, які опинилися в колекції англійського ювеліра Джеффраїса, доповнив їх іншими, того ж розміру, але значно меншої цінності, й зумів відтворити чудесне «кольє, що потрапило в рабство» в первісному вигляді, себто таким, яким воно вийшло з рук Бомера й Бассанжа.

Майже усе століття рід Дре-Субіз пишався цією дорогоцінною історичною реліквією. І хай через низку обставин статки родини помітно зменшувалися, власники кольє не бажали продавати королівський скарб, а натомість скорочували штат челяді. Останній граф Дре-Субіз дорожив ним так, як дорожать домівкою предків. З метою обережності він зберігав його в сейфі «Креді Ліоне». Коли дружина збиралася вдягнути кольє, він сполудні вирушав до банку, забирав його, а другого дня повертав назад.

Того вечора, на прийомі в Кастільському палаці — діється все на початку століття — графиня викликала фурор; сам король Крістіан, на честь якого було влаштовано свято, звернув увагу на її незвичайну вроду. На витонченій шийці сяяли коштовні камені. У променях світла діаманти виблискували й мінилися тисячами граней. Здавалося, жодна інша жінка не зуміла б з такою витонченістю і шляхетністю носити на плечах цей дорогоцінний тягар.

То був подвійний тріумф. Граф де Дре насолодився ним цілком, а коли подружжя повернулося в свій, розміщений у передмісті Сен-Жермен, старий особняк і увійшло в спальню, граф відверто тріумфував. Він пишався своєю дружиною і, можливо, аж ніяк не менше, дорогоцінним кольє, що дарує славу вже четвертому поколінню в його роді. Дружина висловлювала свою радість дещо стриманіше, що, звичайно, свідчило про її горду вдачу.

Неохоче зняла вона кольє зі своїх плечей і простягнула чоловікові, який із захопленням оглянув скарб так, ніби раніше його не бачив. Потім, уклавши реліквію в червону шкіряну скриньку з гербом кардинала, граф зайшов у сусідній кабінет, точніше, маленький альков: повністю ізольований від спальні, він мав один-єдиний вхід, який містився в ногах їхнього ліжка. Своім звичаєм, господар сховав скриньку на височенькій полиці серед капелюшних коробок і стосів білизни. Відтак зачинив двері й роздягнувся.

Уранці граф встав годині о дев'ятій, щоби до сніданку побувати в «Crédit Lyonnais». Він одягнувся, випив філіжанку кави і спустився у стайню. Тут зробив деякі розпорядження. Його непокоїла одна кобила. Він наказав провести її і пустити тюпки двором. Потім повернувся до дружини.

Графиня ще не виходила зі спальні, покоївка допомагала їй укласти волосся.

— Ви йдете? — запитала вона чоловіка.

— Так... у цій справі...

— О! Справді... так надійніше...

Граф увійшов до кабінету. Але за кілька секунд без найменшого подиву спитав:

— Ви взяли його, люба?

— Що? Ні-ні, нічого я не брала, — відказала дружина.

— Ви ж його переклали.

— Де там... я навіть двері в кабінет не відчиняла.

Граф постав на порозі, помінившись на лиці; ледве чутним голосом він пробурмотів:

— У вас його нема?.. Це не ви?.. Тоді...

Графиня підбігла до нього, і вони заходилися гарячково шукати, кидаючи коробки на підлогу і розкидаючи гори білизни. Граф раз у раз повторював:

— Марно... все, що ми робимо, марно. Поклав я його ось сюди, на цю полицю.

— Ви могли помилитися.

— Ні, сюди, на цю полицю, і ні на яку іншу.

Вони запалили свічку, бо в цій кімнатці було темнувато, винесли білизну і прибрали всі речі, що захаращували приміщення. Коли в кабінеті нічого не залишилося, вони з відчаєм визнали той факт, що знамените колъе, «Колъе королеви, що потрапило в рабство», пропало, як сіль у воді.

Рішуча за характером графиня, не марнуючи часу на безплідні бідкання, послала за комісаром поліції паном Валорбом, проникливість і розсудливість якого в подружжя вже була нагода оцінити. Його докладно поінформували про все, і він одразу ж запитав:

— Чи впевнені ви, пане графе, що ніхто не міг пройти вночі через вашу спальню?

— Абсолютно впевнений. Сон у мене дуже чуйний. До того ж, двері спальні були замкнені на засув. Сьогодні вранці, коли дружина задзвонила, викликаючи покоївку, мені довелося його відсувати.

— А чи не можна проникнути в кабінет у якийсь інший спосіб?

— Аж ніяк.

— Вікна нема?

— Є, але воно зароблене.

— А що, коли я це перевірю?..

Запалили свічки, і мосъе Валорб тут же вказав на те, що вікно лише до середини було загороджене скринєю, та, крім того, вона була не надто щільно притиснута до рами.

— Скриня стоїть так близько біля вікна, що без гуркоту її не зрушиш,
— заперечив мосьє де Дре.

— А куди виходить це вікно?

— У внутрішній дворик.

— А під вами є ще поверх?

— Два поверхи, але на рівні кімнат для прислуги встановлені ґрати з дрібними вічками, що відгороджують їх від дворика. Ось чому в нас так мало світла.

До того ж, коли відсунули скриню, виявилось, що вікно зачинене, а цього не могло бути, якби хтось проліз у кімнату зовні.

— Хіба що цей «хтось» вийшов через нашу спальню, — зауважив граф.

— Але в такому разі вона не була б замкнена на засувку.

Комісар на хвилю замислився, потім, обернувшись до графині, запитав:

— Мадам, чи було відомо у вашому середовищі, що ви збиралися вдягнути це кольє вчора ввечері?

— Звісно, я цього не ховала. Але ніхто не знав, що ми замикаємо його в цьому кабінеті.

— Ніхто?

— Ніхто... Хіба що...

— Прошу вас, мадам, уточніть. Ця деталь — одна з найважливіших.

— Я подумала про Анрієтту, — сказала графиня чоловікові.

— Анрієтта? Вона знає про це не більше за інших.

— Ти впевнений?

— Хто ця дама? — запитав мосьє Валорб.

— Моя подруга з монастиря; зі своєю сім'єю вона порвала стосунки, щоб вийти заміж за чоловіка простого роду, мало не робітника. По чоловіковій смерті я взяла її разом зі сином до себе, умеблювала їм квартиру в цьому будинку.

І докинула зніяковіло:

— Вона надає мені деякі послуги. Руки у неї золоті.

— На якому поверсі вона живе?

— На нашому, недалеко звідси... в кінці коридору... До речі, здається... вікно її кухні...

— Виходить на цей дворик, чи не так?

— Авжеж, якраз навпроти нашого вікна.

Після цієї заяви настала коротка пауза.

Потім мосьє Валорб попросив провести його до Анрієтти.

Коли вони зайшли, жінка шила, поруч із нею читав книгу малюк шести-семи років. Побачивши, як бідно умебльоване її житло, яке складалося лише з однієї кімнати без коминка і маленької ніші, що замінює кухню, комісар трохи здивувався, а тоді заходився її розпитувати. Повідомлення про крадіжку, з усього видно, її вразило. Напередодні увечері вона сама одягала графиню і застібала кольє у неї на шиї.

— Ой, лелечко! — вигукнула вона. — Хто б міг подумати!

— А вам на думку нічого не спадає? Нема найменшої підозри? Можливо, що злочинець заліз у будинок через вашу кімнату...

Вона щиро розсміялася, навіть думки не допускаючи, що на неї може впасти будь-яка тінь підозри.

— Але я не виходила зі своєї кімнати, я вже нікуди не ходжу. До того ж хіба ви не бачили?

Вона відчинила вікно в ніші.

— Подивіться, до підвіконня напроти тут щонайменше метрів три.

— Хто вам сказав, що за нашою версією крадіжку вчинено там?

— Але... хіба кольє зберігалось не в кабінеті?

— Звідки вам це відомо?

— Боже мій! Я завжди знала, що на ніч кольє кладуть туди... Про це говорили при мені.

На її молодому, але збляклому від смутку обличчі відбилися глибока лагідність і смиренність. Але раптом при повному мовчанні вираз цього лиця змінився страхом, ніби вона відчула, що їй загрожує небезпека. Анрієтта притягнула сина до себе. Хлопчина взяв її руку й ніжно поцілував.

— Сподіваюся, — сказав пан де Дре комісарові, коли вони залишилися самі, — ви її не підозрюєте? Я ручаюся за неї. Це сама порядність.

— О! Цілком поділяю вашу думку, — запевнив її мосьє Валорб. — Я лише подумав про неусвідомлене співучасництво. Але згоден, цю версію слід не брати до уваги, тим більше, що вона ніяк не допоможе розгадати загадку, з якою ми зіткнулися.

Комісар більше не брав участі в розслідуванні, що його в наступні дні слідчий продовжив і поглибив. Допитали слуг, перевірили засув, провели експерименти з вікном у кабінеті, обстежили дворик знизу догори... Усе було марно. З'ясували, що зі засувкою все гаразд. Зовні вікно неможливо було ні відчинити, ні зачинити.

Надто ретельно перевіряли Анріетту, бо ж, хай там що, а все замикалося на ній. У її житті попорпалися у спосіб найбезсоромніший; було встановлено, що за останні три роки вона виходила з дому не більше чотирьох разів, і завжди за покупками, про які було відомо. Насправді вона служила покоївкою і кравчиною у мадам де Дре, яка поводитися з нею надзвичайно суворо, про що говорили таємні свідчення всієї прислуги.

— Утім, — говорив слідчий, який за тиждень дійшов того ж висновку, що й комісар, — якби особу винного і вдалося встановити, чого не сталося, все одно не зуміли б дізнатися, в який спосіб була скоєна ця крадіжка. І праворуч, і ліворуч перед нами дві перешкоди: зачинені двері й вікно. Подвійна загадка! Як злодій спроворився залізти всередину і як, що значно важче, зумів утекти, залишивши за собою зачинену на засувку двері й зачинене вікно?

По чотирьох місяцях слідчий вирішив про себе так: мосьє й мадам де Дре, відчуваючи фінансові труднощі, продали кольє королеви. І справу закрив.

Крадіжка дорогоцінної прикраси завдала подружжю Дре-Субіз удару, від якого вони довго не могли оговтатися. Своєрідний запас, що становив такий скарб, більше не забезпечував їм кредиту, позичальники стали вимогливіші й менш щедрі. Подружжю довелося вжити термінових заходів, щось продати, щось закласти. Коротше, їх чекала руїна, якби не рятівний спадок, який лишили по собі двоє далеких родичів.

Дворянська гордість подружжя теж була вражена, ніби в їхньому родоводі виявилася темна пляма. І дивна річ, графиня напала, як сніг на голову, на свою колишню подругу по пансіону. Вона відчувала до неї справжню ненависть і відкрито звинувачувала Анріетту. Спочатку її перевели на поверх, де жили слуги, а тоді однієї днини взагалі вигнали.

Життя пішло своїм ладом, без особливих подій. Дре-Субіз багато подорожували.

Слід нагадати тільки одну подію, яка трапилася в цей час. За кілька місяців по тому, як Анріетту вигнали, від неї прийшов лист, який неабияк здивував графиню:

«Мадам!

Не знаю, як Вам дякувати. Адже це Ви, чи не так, прислали мені це? Ви, і тільки Ви. Ніхто інший не знає про мою самоту в цьому присілочку. Якщо ж я помиляюся, вибачте мені та принаймні будьте впевнені в моїй вдячності за Вашу доброту в колишні часи...».

Що вона мала на увазі? Справжня або колишня доброта графині щодо подруги зводилася до безлічі несправедливих учинків. Що означали ці висловлення подяки?

Графиня зажадала пояснень, і Анріетта відповіла, що отримала поштою, звичайним, не рекомендованим та не цінним листом, дві купюри по тисячі франків. Конверт, прикладений до її відповіді, був із паризьким штампом, на ньому не було нічого, крім адреси, написаної явно зміненою рукою.

Звідки взялися ці дві тисячі франків? Хто їх послав? Правосуддя спробувало з'ясувати. Але хіба у цих сутінках знайдеш слід?

А за дванадцять місяців сталося те ж саме. Потім утретє, вчетверте. Так повторювалося щороку шість років з тією тільки різницею, що на п'ятий і шостий рік сума подвоїлася, що дало Анріетті змогу, коли вона раптом захворіла, лікуватись як слід.

І ще одна особливість: коли адміністрація пошти під приводом того, що цінність листа не заявлена, затримала його, два наступні були відіслані як годиться, перший за часом — зі Сен-Жермена, другий — з Сюрена. Відправник спочатку підписався прізвищем Анкета, потім — Пешар. Зворотні адреси, зазначені на конверті, виявилися помилковими.

За шість років Анріетта покинула білий світ. Так загадку і не розгадали.

Усі ці події широковідомі. Такого роду пограбування не могло не розбурхати суспільну думку; авжеж, дивна доля у цього кольє, історія якого збурила Францію в кінці XVIII століття, а за сто двадцять років по тому знову викликала стільки емоцій. Однак про те, що я зараз

розповім, не знає ніхто, за винятком зацікавлених осіб та ще кількох людей, яких граф попросив тримати все у глибокій таємниці. Рано чи пізно вони напевно зрадять своє слово, і тому я без жодних докорів сумління прочиняю завісу; таким чином, вам відкриється і ключ до загадки, і таємниця листа, опублікованого в газетах уранці позавчора, незвичайного листа, який додав, якщо таке можливо, ще децицію плутанини і таємничості до загадкових обставин цієї драми.

Сталося це п'ять днів тому. Серед гостей, запрошених на сніданок до пана Дре-Субіз, були його небоги і кузина, а з чоловіків — голова суду Ессавіля депутат Боша, кавалер Флоріані, з яким граф познайомився в Сицилії, і генерал, маркіз де Рузьєр, давній друг будинку.

Після трапези дами подали каву, і чоловікам було дозволено викурити по сигареті за умови, що вони не покинуть вітальню. Зав'язалася розмова. Одна з дівчат жартома взялася поворожити на картах. Потім мова зайшла про знамениті злочини. І в цьому зв'язку мосьє де Рузьєр, який ніколи не втрачав нагоди подражнити графа, нагадав історію з кольє — ненависний для графа сюжет обговорення.

І тут же кожен із присутніх висловився з цього приводу. Кожен виклав свою версію. Зрозуміло, всі вони суперечили один одному, всі були однаково нездалі.

— А ви, мосьє, що думаєте про крадіжку кольє? — звернулася графиня до кавалера Флоріані.

— О! Я нічого не думаю, мадам.

Гості запротестували. Кавалер-бо щойно вельми яскраво описав кілька справ, якими займався разом з батьком, Палермським суддею, і його вміння розумітися в подібних справах, інтерес до них були очевидні.

— Зізнаюся, — заявив він, — мені вдавалося досягти успіху там, де справжні знавці своєї справи відступали. Але з цього аж ніяк не випливає, що я — якийсь Шерлок Голмс... Крім того, мені майже невідомо, про що йдеться.

Усі повернулися до господаря будинку. І йому, згнітивши серце, довелося викласти факти. Кавалер вислухав, подумав, поставив кілька запитань та прошепотів:

— Дивно... але на перший погляд загадка здається мені не такою вже й нерозв'язною.

Граф знизав плечима. А решта скупчилися навколо кавалера, який дещо категорично правив далі:

— Зазвичай для того, щоб дістатися до винуватця злочину, скажімо крадіжки, треба з'ясувати, як було скоєно цей злочин або крадіжку. По-моєму, в даному випадку все відбувалося геть просто, бо ж перед нами не безліч версій, а одна непорушна істина, єдина і незаперечна; полягає вона ось у чому: людина ця могла проникнути всередину через двері спальні або через вікно кабінету. Однак зачинені на засувку двері зовні не відчинеш. Значить, зловмисник заліз через вікно.

— Воно було зачинене, і слідство в цьому переконалося, — заявив мосьє де Дре.

— Для цього, — вів Флоріані, не звертаючи увагу на те, що його перебили, — йому треба було лише спорудити місток, перекинути дошку або драбину від кухонного балкона до підвіконня, і коли шкатулку...

— Але повторюю вам: вікно було зачинене! — вигукнув граф, згораючи з нетерплячки.

Цього разу Флоріані довелося відповісти. Що він і зробив з цілковитим спокоєм, як людина, яка чхати хотіла на такі незначні заперечення.

— Допускаю, що воно було зачинене, але хіба там не було квартирки?

— Звідки ви це знаєте?

— По-перше, майже в усіх особняках такої доби є вікна з квартирками. І потім, так мало бути, інакше крадіжку просто годі пояснити.

— Квартирка таки є, але ж вона зачинена, так само, як вікно. Ніхто на неї й уваги не звернув.

— Це помилка. Якби її оглянули, то виявили б, що її відчиняли.

— Але як?

— Припускаю, що цю квартиру, як зазвичай, можна відчинити за допомогою плетеного металевого дроту, на кінці якого є кільце, чи не так?

— Так.

— І це кільце висіло між віконною рамою та креденцем?

— Так, але я не розумію...

— Ось. Через щілину, зроблену у вікні, легко було просунути залізну паличку з гачком на кінці, підчепити кільце, натиснути й відчинити квартиру.

Граф засміявся:

— Чудово! Браво! Як легко ви все розклали! Але забули, любий друже, лише про одне: у вікні не було щілини.

— Була.

— Облиште, ми б побачили її.

— Щоби побачити, треба придивитися, але ніхто цього не зробив. Щілина є, практично унеможливлено, що її не було між склом і китом... звісно, по вертикалі.

Граф устав, украй схвильований. Нервовим кроком він двічі-тричі пройшовся по вітальні й, підійшовши до Флоріані, мовив:

— Із того дня там нагорі нічого не змінилося... ніхто більше не входив у цей кабінет.

— У такому разі, мосьє, ви можете переконатися самі, що моє пояснення правдиве.

— Воно не збігається ні з одним фактом, встановленим слідством. Ви нічого не бачили, нічого не знаєте і стверджуєте протилежне всьому тому, чому ми були свідками і що нам відомо.

Флоріані, ніби не помітивши роздратування графа, сказав, посміхаючись:

— Боже мій, мосьє, я просто намагаюся побачити все, як є, не більше. Якщо помиляюся, доведіть це.

— Доведу, і то не відкладатиму... Врешті-решт, зізнаюся, ваша самовпевненість...

Мосьє де Дре пробурмотів ще кілька слів, потім раптом попрямував до дверей і вийшов.

Після чого не прозвучало ні слова. Всі застигли в напруженому очікуванні, як ніби справді ось-ось повинна була відкритися частка істини. І всією своєю вагою нависла тиша.

Нарешті у двернині постав граф. Він був блідий і напручений. Тремтячим голосом пан де Дре сказав своїм друзям:

— Даруйте мені... відкриття, що зробив пан Флоріані, такі несподівані... ніколи б не подумав...

Дружина, згораючи від нетерпіння, перебила його:

— Говори... благаю тебе... що там?

— Щілина є... — пробурмотів він, — точно в зазначеному місці... вздовж шибки.

Раптом він схопив кавалера за руку і звернувся до нього наказовим тоном:

— А тепер, мосьє, продовжуйте... я визнаю, що досі ви мали слухність; але тепер, не все ще скінчено... відповідайте... як воно по-вашому все було?

Флоріані тихенько вивільнився і за секунду мовив:

— Так-от, по-моєму, сталося ось що: людина, знаючи, що мадам де Дре поїде на бал і вдягне кольє, перекинула місток, поки вас не було. Спостерігаючи за вами через вікно, він побачив, як ви ховаєте коштовність. Щойно ви пішли, зловмисник вийняв шибку і потягнув за кільце.

— Припустимо, але відстань завелика для того, щоб він зміг через квартиру дотягнутися до ручки вікна.

— Якщо він не зміг відчинити вікно, значить, проліз через квартиру.

— Неможливо: таких худючих чоловіків, щоб пролізти через цю квартиру, не буває.

— Значить, це не чоловік.

— Як!

— Звичайно. Якщо отвір завузкий для чоловіка, отже, це була дитина.

— Дитина!

— А чи не говорили ви, що у вашої подруги Анрієтти був син?

— Таки-так... син, якого звали Рауль.

— Цілком імовірно, що Рауль і скоїв крадіжку.

— Як ви це доведете?

— Як доведу? .. Доказів не бракує... Ось, наприклад...

Він замовк і на кілька секунд задумався. Потім продовжив:

— Ось, наприклад, цей місток... важко повірити, що дитина могла принести його звідкись і забрати так, щоб ніхто цього не помітив. Хлопчака, мабуть, використовував те, що було під рукою. У ніші, де Анрієтта готувала їжу, напевно висіли дошки, на які складали каструлі.

— Дві дошки, якщо пам'ять мене не зраджує.

— Треба перевірити, чи справді ці дошки прикріплені до дерев'яних опор, які їх підтримують. Коли ж ні, нам буде дозволено припустити, що дитина відчепила їх, потім зв'язала одну з одною. А що в кімнаті була плита, то ми, можливо, знайдемо і загібачку, якою він, судячи з усього, скористався, відчиняючи квартиру.

Граф мовчки вийшов, але, на відміну від попереднього разу, присутні не відчували ні найменшого хвилювання перед невідомістю. Вони знали, знали абсолютно точно, що припущення Флоріані справедливі. Від нього виходила така непохитна впевненість, що, здавалося, він, переходячи від одного факту до іншого, не версію вибудовує, а викладає справжні події, які неважко буде перевірити з часом.

І ніхто не здивувався, коли граф, своєю чергою, оголосив:

— Це й справді дитина, все підтверджується.

— Ви бачили дошки... загібачку?

— Бачив... дошки відкріплені... загібачка ще там.

Мадам де Дре-Субіз вигукнула:

— Це він... Ви, напевно, хочете сказати, що це його мати. Анрієтта і є єдина винуватиця. Вона змусила свого сина...

— Ні, — заперечив кавалер, — мати тут ні до чого.

— Облиште! Вони жили в одній кімнаті, дитина не могла нічого зробити потай від Анрієтти.

— Вони жили в одній кімнаті, але сталось усе в сусідньому приміщенні, вночі, коли мати спала.

— А кольє? — запитав граф. — Його могли знайти в речах хлопчини.

— Вибачте! Він виходив з дому. Того самого ранку, коли ви застали його за робочим столом, він уже повернувся зі школи, і, можливо, правосуддю, замість витратити енергію на допити невинної матері, варто було би спрямувати свої таланти на пошуки кольє там, у дитячому столі, серед шкільних підручників.

— Нехай так, але хіба дві тисячі франків, які Анрієтта отримувала щороку, не найкращий доказ її спільництва?

— Якби вона була спільницею, навіщо було їй дякувати вам за ці гроші? І крім того, за нею адже стежили, чи не так? Тоді як хлопець був вільний і міг спокійнісінько дістатися до найближчого містечка, змовитися там з якимось перекупником і віддати йому за мізерну ціну

один, іноді два діаманти... за однієї умови: гроші слід надіслати з Парижа, тоді на наступний рік усе повториться.

Незрозуміле відчуття незручності скувало Дре-Субізів та їхніх гостей. І справді, в тоні й позі Флоріані було щось інше, ніяк не пов'язане з тією самовпевненістю, яка зі самого початку так дратувала графа. У них була іронія, й іронія радше ворожа, ніж дружня, якою вона повинна була би бути.

Граф підкреслено розсміявся:

— Я в захваті від того, як ви спритно все це упорали! Мої вітання! Яка багата уява!

— О ні, ні, — заперечив Флоріані серйозніше, — я нічого не уявляв, я викладав події, які напевно відбувалися так, як кажу.

— Що ви про них знаєте?

— Те, що ви самі розповіли. Уявляю собі життя матері й дитини там, в далекій провінції; мати захворює, дитина придумує всілякі хитрощі, викручується, щоби продати камінчики, аби врятувати матір або принаймні полегшити останні миті її життя. Хвороба її забирає. Вона помирає. Минають роки. Дитина виростає, доходить літ. І тоді... але цього разу я готовий визнати, що даю волю уяві — припустимо, що ця людина відчуває потребу повернутися в ті місця, де жила в дитинстві, побачити їх знову, подивитися на тих, хто підозрював, звинувачуючи його мати... уявляєте собі, який гострий інтерес могла пробудити в ньому подібна зустріч у старому будинку, де розгорталися перипетії цієї драми?

Його слова кілька секунд звучали в напруженій тиші, а на обличчях мосьє і мадам Дре-Субіз було написано відчайдушне бажання зрозуміти й разом з тим страх, тривога від того, що вони їх зрозуміють.

— Хто ж ви все-таки, мосьє? — прошепотів граф.

— Я? Кавалер Флоріані, з яким ви познайомилися в Палермо і якого з добрості неодноразово запрошували до себе.

— Тоді що означає ця історія?

— О! Нічогісінько! З мого боку це просто гра. Я намагаюся уявити собі, з якою радістю син Анрієтти, якщо він усе ж існує, сказав би вам, що лише він сам був винен і скоїв крадіжку тільки тому, що його мати була нещасна, боялася втратити місце... прислуги, яке тримало її якимсь

на цьому світі, та ще тому, що дитина страждала, дивлячись на бідолашну матір.

Він говорив зі стриманим хвилюванням, підвівшись і нахилившись до графині. Жодного сумніву бути не могло. Кавалер Флоріані був не хто інший, як син Анрієтти. Усе в його поведінці, словах кричало про це. Утім, щоб його впізнали — чи не в цьому полягав його очевидний намір, навіть примха?

Граф зніжковів. Як поводитися з цим завзятцем? Задзвонити йому? Влаштувати скандал? Викрити того, хто колись пограбував його? Але це було так давно! І хто ж повірить у цю безглузду історію про дитину-грабіжника? Ні, краще вже залишити все як є, вдавши, що ти не втямив справжнього сенсу сказаного. І граф, підійшовши до Флоріана, весело мовив:

— Ваша цікава історія вельми мене потішила. Запевняю вас, вона мене просто захопила. Але, як по-вашому, що сталося з цим милим юнаком, цим зразковим сином? Сподіваюся, на такому славному шляху він не зупинився.

— О! Звичайно, ні.

— Ще б пак! Після такого дебюту! У шість років потягнути кольє королеви, знамените кольє, про яке мріяла Марія-Антуанетта!

— І потягнути його, — зауважив Флоріані, — вступивши у гру з графом, потягнути, не набравшись жодного лиха, так, що нікому і в голову не спало оглянути шибки або здогадатися, що підвіконня занадто чисте, бо ж він витер його, щоб не залишилося слідів на шарі пилу... Погодьтеся, що дитині його віку могло в голові заморочитися. Чи так уже це просто? Невже треба було лише захотіти простягнути руку?... Так, він захотів...

— І простягнув руку.

— Обидві руки, — докинув кавалер зі сміхом.

Граф здригнувся. Яку таємницю приховував так званий Флоріані? Яким незвичайним було, напевно, життя цього авантюриста, в шість років геніального злодія, який сьогодні в пошуках витонченої насолоди або, більше того, щоб задовольнити почуття злостивості з'явився в будинок своєї жертви, щоб кинути їй виклик, вступивши

сміливо, шалено і тим не менш зберігши коректність ґалантного візитера!

Флоріані підвівся й підійшов попрощатися до графині. Вона мало не сахнулася. Він посміхнувся:

— О! Мадам, ви боїтеся! Невже я настільки переграв у цій маленькій комедії, зображуючи салонного чаклуна?

Вона запанувала над собою й відповіла з такою ж злегка глузливою невимушеністю:

— Анітрохи, мосьє. Навпаки, легенда про доброго сина мене дуже зацікавила, і я щаслива, що моє кольє започаткувало настільки блискучу кар'єру. Але чи не вважаєте ви, що син цієї... жінки, Анрієтти, по суті, йшов за своєю натурою?

Він здригнувся, відчувши, що його зачепили, й відказав:

— Я в цьому переконаний і навіть уважаю, що якби не була його натура серйозною, він би до неї збайдужів.

— Це ще чому?

— Бачите, камінці виявилися здебільшого підробними. Справжніми були тільки діаманти, куплені в англійського ювеліра, інші ж власники продавали їх по одному, коли цього вимагали суворі життєві обставини.

— І все ж це було кольє королеви, мосьє, — чванькувато відказала графиня, — а цього, як мені здається, не міг зрозуміти син Анрієтти.

— Він, мабуть, зрозумів, мадам, що, підробне чи теперішнє, це кольє служило для того, щоб виставляти його напоказ, було чимось на кшталт вівіски.

Мосьє де Дре спалахнув, але дружина його випередила.

— Мосьє, — сказала вона, — якщо у людини, на яку ви натякаєте, є бодай крапля совісті...

Вона замовкла, спокійний погляд Флоріані збентежив її.

— Якщо у цієї людини є бодай крапля совісті...

Вона відчула, що нічого не допне, так висловлюючись, і, переборюючи себе, упокоривши свій гнів і обурення, але й далі тремтячи від приниження, майже ввічливо продовжила:

— Мосьє, легенда свідчить, що, заорудивши в свої руки кольє королеви, Рето де Вілетт разом з Жанною Валуа повиймали з нього всі діаманти, але не наважилися зачепити оправу. Він зрозумів, що алмази

— лише прикраса, аксесуар та й годі, а головне у виробі — його оправа, справді мистецький витвір, і де Вілетт зберіг її. Ви думаєте, людина, про яку ми говоримо, теж це зрозуміла?

— Не сумніваюся, що оправа збереглася. Дитина не продала її.

— Так ось, мосьє, якщо вам пощастить зустрітися з хлопцем, скажіть йому, що він не має права зберігати одну з тих реліквій, що є власністю і становлять славу деяких сімей, і хоча йому вдалося вирвати камінці з кольє королеви, воно все одно належить роду Дре-Субіз. Це надбання нашої сім'ї, таке ж, як прізвище та честь.

Кавалер відповів просто:

— Це я йому скажу, мадам.

Потім вклонився їй, попросився з графом, з іншими і вийшов.

За чотири дні мадам де Дре виявила на столі в спальні червону скриньку з гербом кардинала. Відчинила її. Це було «Кольє королеви, що потрапило в рабство».

Але що в житті людини, яка живе за законами єдності та логіки, все повинно служити одній і тій самій меті, а невелика реклама ніколи не зашкодить, то другого дня в «Écho de France» було опубліковано таке сенсаційне повідомлення:

«Кольє королеви, знамениту дорогоцінну реліквію, вкрадену колись у сім'ї де Дре-Субіз, знайшов Арсен Люпен. Він похопився повернути його законним власникам. Не можна не захопитися настільки делікатним і лицарським учинком».

Червова сімка

Мені часто ставлять природно виникле запитання: як я познайомився з Арсеном Люпенем?

Ніхто не сумнівається, що ми знайомі. Відомі мені подробиці життя цього химерника, достовірні відомості, що їх я наводжу, інтерпретація деяких його вчинків, про які судили лише за зовнішніми проявами, не вникаючи в їхні приховані причини і таємний механізм, — усе це доводить, що ми з ним якщо не близькі друзі, що за того приватного життя, яке провадив Арсен Люпен, було б неможливо, то в кожному разі давні знайомі, що довіряють один одному.

Але як я познайомився з ним? Чому мені було учинено повагу і зроблено його біографом? Мене, а не когось іншого?

Відповідь проста: тільки випадок визначив цей вибір, і моєї заслуги тут нема. Випадком я став у нього на дорозі. Зовсім випадково я виявився причетним до однієї з найдивніших та найзагадковіших його пригод і так само випадково став актором у драмі, що поставив цей чудовий режисер, таємничій і заплутаній драмі, багатій на стільки перипетій, що тепер, збираючись розповісти про них, я почуваюся трохи розгубленим.

Перший акт розігрували тієї горезвісної ночі з 22 на 23 червня, ночі, яку перетирали всі на язиках. Що ж до мене, то вважаю за необхідне відразу ж зробити застереження: не надто нормальну свою поведінку в тих обставинах я можу приписати лише цілком незвичайній налаштованості розуму, в якій я перебував, повернувшись додому. Ми з друзями обідали в ресторані «Каскад» й увесь вечір, покурюючи, слухаючи циганський оркестр, який грав меланхолійні вальси, говорили тільки про злочини і грабежі, моторошні й темні історії.

А вони, як відомо, не вельми схиляють до доброго сну.

Сен-Мартени поїхали на автомобілі. А ми зі Жаном Даспрі, — милий, безтурботний Даспрі, за шість місяців по тому йому судилося загинути в Марокко за таких трагічних обставин — одне слово, ми з

Даспрі вертали додому пішки темної і прохолодної ночі. Коли підійшли до опрічного будиночка на бульварі Майо, де я жив уже рік з моменту приїзду в Нейї, він запитав:

— А вам ніколи не буває тут страшно?

— Ну, от іще!

— Господи, та ж цей будиночок такий відрубний! Сусідів нема... пустирі... Скажу вам чесно, хоч я не з боягузливих, однак...

— Авжеж, ви не боягуз, а веселун!

— О! Я сказав про це просто так, між іншим. Сен-Мартени вплинули на мене своїми розповідями про грабіжників.

Потиснувши мені руку, Даспрі пішов. А я дістав ключ і відчинив двері.

— Отакої! Антуан забув запалити мені свічку, — прошепотів я.

І відразу ж згадав: Антуана в будинку нема, я відпустив його.

Тієї ж миті темрява і тиша стали мені неприємні. Навшпиньки, мерщій я піднявся в спальню та, проти звичаю, повернув ключ у замку, потім замкнув двері на засув і запалив свічку.

Вогонь допоміг мені знову віднайти спокій. Утім, я завбачливо вийняв з кобури револьвер, великий далекобійний револьвер, і поклав його поруч з ліжком. Ця обережність остаточно заспокоїла мене. Я ліг і, як зазвичай, щоб заснути, взяв з нічного столика книгу, котра чекала мене щовечора.

Яке ж було моє здивування, коли на місці розрізного ножа, яким напередодні заклав сторінку, я виявив конверт, запечатаний п'ятьма червоними сургучними печатками. Я схопив його, палаючи від нетерпіння. На конверті замість адреси були зазначені моє ім'я та прізвище, і ще позначка: «Терміновий».

Лист! Лист на моє ім'я! Хто міг його сюди покласти? Трохи розхвилювавшись, я розкрив конверт і прочитав:

— «Із того моменту, як ви розпечатали цього листа, що б не трапилось, що б ви не почули, не ворухіться, не робіть жодних рухів, не кричіть. Інакше ви пропали».

Я теж не з боязких і, так само, як будь-який інший, умію триматися гідно при справжній загрозі, сміятися над примарними страхами, що вражають нашу уяву.

Але, повторюю, в голові моїй було сум'яття, нерви на межі, звідси — загострена чутливість. Та хіба ж не було в усьому цьому чогось тривожного й незрозумілого, того, через що і сміливіших людей може усипати морозом?

Пальці мої гарячково стискали аркушик паперу, а очима я знов і знову пробігав загрозливі фрази: «...Не робіть жодних рухів... не кричіть... інакше ви пропали...»

«Оце так! — думав я. — Це якийсь жарт, безглуздий розіграш».

Я мало не розсміявся, хотів навіть голосно розреготатися. Хто ж завадив мені в цьому? Який невимовний страх зчавив горло...

Принаймні треба задимати свічку. Ні, я не зміг її погасити. «Жодних рухів або ви пропали», — сказано в записці.

До того ж, як я міг боротися з передчуттями, котрі найчастіше впливають на нас сильніше за найточніші факти? Залишалось тільки заплющити очі. Так я і зробив.

Тієї миті в тиші почувся легкий шум, потім скрип. Звуки, як мені здалося, долинали зі сусідньої великої зали, де я влаштував собі кабінет, відокремлений від спальні лише передпокоюм.

Наближення справжньої загрози неабияк мене схвилювало, здавалось, я ось-ось встану, схоплю револьвер і кинуся в залу. Але я не піднімався: навпаки, біля лівого вікна заворушилася фіранка.

Жодних сумнівів: вона таки заворушилась. Ось ізнову ворухнеться! І я побачив — о! ясно побачив — між фіранками та вікном обриси людської фігури, для якої, вочевидь, був завузький простір, через що й тканина помітно випиналася.

Незнайомиць теж бачив мене, безумовно бачив крізь дуже велику сітку тканини. Тоді я зрозумів усе. У той час як інші несли здобич, завдання цієї людини полягало в тому, щоби тримати мене на відстані. Скочити? Схопити револьвер? Нема як... Він був тут! Варто поворухнутися, скрикнути, і я пропав.

Будинок здригнувся від сильного поштовху, потім почулися удари, слабші, по два-три відразу, як ніби молоток стукає по цвяху та відскакує. Або все так уявлялося в моєму розпаленому мозку? До ударів молотка приєднались інші звуки, зчинився справжній гуркіт, який свідчив про те, що в будинку орудували без жодних проблем і в цілковитій безпеці.

Вони мали слухність: я не рухався. З боягузтва? Ні, радше через те, що занепав духом, абсолютно не міг поворухнути ні рукою, ні ногою. І звичайно, свою роль зіграла розважливність, бо, врешті-решт, нащо тут боротися? З цією людиною десяток інших, і вони прибіжать на її поклик. Чи варто ризикувати життям в ім'я того, щоби врятувати кілька килимів та дрібничок?

Тортури тривали всю ніч. Нестерпна мука, моторошний страх! Шум припинився, а я й далі чекав і чекав, коли він відновиться. А той чоловік! Людина, яка стежила за мною, зі зброєю наготові! Я вп'явся в неї очима. А серце калатало, піт очі заливав і котився по всьому тілу!

І раптом, не знати чому, мені стало на диво добре: бульваром проїхав візок молочника, я впізнав його зі скрипу коліс й одночасно відчув, що крізь зачинені віконниці пробивається ранкове світло, а за вікном під сонячними променями потроху відступає темрява.

День уже прошився в кімнату. Проїхали інші вози. Розтанули нічні примари.

Тоді я повільно, обережно простягнув руку до столика. Напроти ніщо не ворухнулось. Я вп'явся очима у бганку фіранки, точно в те місце, куди треба було дивитися, спокійнісінько розрахував рухи і, швидко вихопивши револьвер, вистрілив.

Схопившись із ліжка з вигуком полегшення, я кинувся до завіски. Тканина була прострелена, шибка теж. Що ж до людини, то в неї я поцілити не зміг... з тієї простої причини, що там не було ані душі.

Нікого! Значить, бганка фіранки, як гіпноз, паралізувала мене на всю ніч! А в цей час злочинці... У шаленому пориві, стримати який було годі, я відімкнув двері, перетнув передпокій, відчинив інші двері й увірвався в залу.

Але, переступивши поріг, я заціпенів, отетерів, мало не задихнувся від того, що вразило мене більше, ніж відсутність людини за фіранкою: Нічого не пропало. Всі речі, які я вважав вкраденими: меблі, картини, старовинний оксамит і шовк — усе залишилося на місці!

Незрозумілий спектакль! Я не вірив своїм очам. Але що ж означав той шум і гуркіт сованих меблів? Я обійшов усю кімнату, оглянув стіни, перевірів наявність так добре знайомих мені предметів. Нічого не пропало! І найбільше спантеличувало мене те, що жодних свідчень

присутності зловмисників не залишилося, жодних ознак, жодного зрушеного стільця, жодного сліду ноги.

— Ну, годі, годі! — умовляв я себе, обхопивши голову руками. — Я ж не божевільний! Я ж таки все це чув!..

Найретельнішим чином, удавшись до найскрупкульозніших методів обстеження, оглянув я залу. Марно. Або точніше... але чи варто було вважати це знахідкою? Під маленьким перським килимком, що валявся на підлозі, я знайшов карту, гральну карту. Це була червова сімка, схожа на всі сімки тієї ж масті з будь-якої французької колоди, але вона привернула мою увагу дивною особливістю. На вістрі кожного зі семи знаків у формі серця була пробита дірочка, кругла й рівна дірочка, яку могли зробити шилом.

От і все. Карта й лист, виявлений у книзі. Більше нічого. Чи можна тільки на цій підставі стверджувати, що я став іграшкою сонної мари?

Увесь день я нишпорив по вітальні. Це була непропорційно велика як на такий скромний будиночок кімната, оздоблення котрої свідчило про чудноту смаків того, хто її будував. Паркет становив мозаїку з маленьких різнокольорових шматочків, які утворювали великі симетричні малюнки. Тією ж мозаїкою були викладені стіни, але у вигляді панно: алегоричні сцени у стилі помпейських фресок, візантійських композицій, середньовічного розпису. Вахх скочив на бочку. Сивобородий імператор у золотій короні тримає у правиці меча.

Просто над головою, майже так само, як у майстернях художників, було вбудовано велике вікно. Ночами воно завжди було відчинене; ймовірно, зловмисники залізли всередину через нього, скориставшись драбиною. Але і цього не можна було стверджувати цілком певно. Від драбини мали залишитися сліди на витоптаній землі у дворі: їх не виявилось. Траву на пустирі довкола будинку теж би неминуче прим'яли: трава виявилася недоторканою.

Зізнатися, мені й на думку не спало звернутися в поліцію, настільки факти, які довелося б викладати, мали безпідставний і абсурдний вигляд. Мене б узяли на глузи. Але за день дійшов мені ряд писати хронікальну замітку в «Жиль Блаз»¹⁸, де я тоді працював. Поглинений думкою про мою пригоду, я виклав її геть усю.

Стаття не пройшла непоміченою, але я чітко зрозумів, що серйозно її не сприйняли, вирішили, що це якась вигадка, а не справжній випадок. Сен-Мартени посміялися наді мною. А Даспрі, який на таких справах трохи розуміється, прийшов до мене, попросив розповісти про те, що трапилося, спробував з'ясувати... але, на жаль, безрезультатно.

Однак якимось уранці біля хвіртки озвався дзвоник, і Антуан прийшов повідомити мені, що якийсь пан бажає поговорити з господарем. Імені свого він не назвав. Я попросив його піднятися.

Це був чоловік років сорока, з чорним, як гай-ворон, волосом, вольовим обличчям, його чисте, але приношене вбрання свідчило про претензії на елегантність, що контрастувала з досить грубими манерами.

Без зайвих слів, хрипким голосом та з інтонаціями, що виказували його соціальну приналежність, гість сказав мені:

— Мосьє, я тут переїздом, у кафе мені потрапив на очі номер газети «Жиль Блаз». Я прочитав вашу статтю. Вона зацікавила мене... неабияк зацікавила.

— Дякую вам.

— І я прийшов до вас.

— О!

— Так, щоби поговорити. Чи всі наведені вами факти точні?

— Точніше й бути не може.

— Ви нічогосінько не вигадали?

— Нічогосінько.

— У такому разі я, напевно, зможу дещо вам повідомити.

— Слухаю вас.

— Ні.

— Тобто як ні?

— Перш ніж сказати, маю перевірити, чи точні мої дані.

— А як ви їх перевірите?

— Мені треба побути на самоті в цій кімнаті.

Я з подивом глянув на нього.

— Не зовсім розумію...

— Ця думка виникла в мене, коли читав вашу статтю. Деякі деталі дивно збігаються з іншою подією, про яку я дізнався випадково. Якщо

це помилка, мені краще тримати язика за зубами. І єдиний спосіб перевірити моє припущення — залишити мене самого...

Що ховалося за цією пропозицією? Згодом я пригадав, що, викладаючи своє прохання, відвідувач хвилювався, обличчя його було стривоженим. Але тієї миті, хоча мене це і здивувало, така пропозиція аж ніяк не здавалася мені якоюсь надзвичайною. До того ж я просто тремтів з цікавості.

— Гаразд, — відказав я. — Скільки часу вам знадобиться?

— О! Хвилини зо три, не більше. За три хвилини я повернуся до вас.

Я вийшов з кімнати. Внизу дістав годинник. Спливла хвилина. Дві хвилини... Але що ж мене так гнітить? Чому ці миті здаються мені такими урочистими?

Дві хвилини з половиною... Дві хвилини три чверті... І раптом тріснув постріл.

Перескакуючи через сходинки, я кількома стрибками вискочив нагору й увійшов. Крик жаху вирвався у мене з грудей.

Посеред зали нерушно, на лівому боці, лежав чоловік. Із його голови текла кров, змішана зі шматочками мозку. Біля долоні лежав ще повитий димом револьвер.

Тіло пересмикнулося в конвульсії, і все скінчилося.

Але ще сильніше, ніж ця жахлива картина, мене вразило інше, те, через що я не покликав одразу ж на допомогу, не впав на коліна, щоби перевірити, чи дихає ця людина. За два кроки від неї на підлозі лежала червова сімка!

Я підняв карту. На семи гострих кінцях червоних значків були дірочки...

За пів години прибув комісар поліції Нейї, потім судово-медичний експерт, а слідом за ними — начальник поліцейського управління пан Дюдюї. Звісно, я намагався не торкатися трупа. Ніщо не могло стати на заваді належному обстеженню.

Огляд тривав недовго, тим більше, що спочатку не знайшли нічого або майже нічого. У кишенях мерця — жодних документів, на одязі — жодного імені, на білизні — жодних ініціалів. Коротше кажучи, жодного показника, за яким можна було б встановити його особу. І в залі все залишалось як воно було завжди. Меблі не зрушені, всі

предмети на звичних місцях. Однак не прийшов же сюди цей незнайомец з єдиною метою накласти на себе руки, вирішивши, що мій будинок куди кращий для самогубства, ніж будь-який інший! Напевно якась причина штовхнула його на цей відчайдушний крок, і цією причиною стала нова обставина, що її він виявив за ті три хвилини, котрі залишався на самоті.

Який факт? Що він побачив? Чим був вражений? Що за жахлива таємниця відкрилася йому? Вгадати було неможливо.

Але в останній момент сталося те, що здалося нам надзвичайно важливим. Коли двоє поліціантів нахилилися для того, щоб підняти труп і покласти його на носі, вони помітили, що ліва долоня, досі прихована від очей і стиснута в кулак, розтулилась і з неї випала зіжмакана візитка.

На ній було написано: Жорж Андерматт, 37, вулиця де Беррі.

Що б це значило? Жорж Андерматт був відомим паризьким банкіром, засновником і президентом Металургійного банку, значно впливав на розвиток металообробної промисловості Франції. Він жив на всю губу, мав поштовий вагон, автомобіль, скакових коней. На прийняття в його будинку сходилося повно людей, а мадам Андерматт славилася витонченістю і красою.

— Може, так звали небіжчика? — прошепотів я.

Начальник поліції нахилився до нього.

— Це не він. У мосьє Андерматта бліда шкіра і є трохи сивини.

— Але тоді до чого тут ця картка?

— У будинку є телефон, мосьє?

— Так, у передпокої. Ходімо, я вас проведу.

Поліціант погортав довідник і попросив з'єднати його з номером 415-21.

— Пане Андерматт удома? Будьте люб'язні, перекажіть йому, що пан Дюдуї просить його мерщій прибути за адресою: бульвар Майо, 102. Терміново.

За двадцять хвилин мосьє Андерматт виходив зі свого автомобіля. Йому виклали причини, через які знадобилася його присутність, а потім підвели до трупа.

Обличчя його на секунду спотворилося від хвилювання, потім тихим голосом, наче знехотя, він вимовив:

- Етьєн Варен.
— Ви були з ним знайомі?
— Ні... себто я його знав... але тільки в обличчя. Його брат...
— У нього є брат?
— Так, Альфред Варен... Колись він приходив до мене просити... вже не пам'ятаю, що саме...
— Де він живе?
— Брати жили разом... на вулиці Прованс, здається.
— І ви не здогадуєтеся про причину, яка штовхнула його на самогубство?
— Аніскілечки.
— Але чому ваша картка опинилася у нього в руці?.. Картка з вашою адресою.
— Тут я нічого не розумію. Очевидно, це випадковість, яку пояснить слідство.

Цікава випадковість, нічого не скажеш, подумав я і відчув, що в усіх присутніх склалося таке саме враження.

Наступного дня думка ця промайнула в газетах, її ж висловлювали і ті з моїх друзів, з якими я обговорював приключку. Серед загадок, які ускладнювали справу, — по тому, як знайшлися дві червові сімки зі сімома проколами, що так вразили всіх, а в моєму будинку сталися дві однаково таємничі події, — ця візитка здавалася відкриттям, які обіцяють пролити хоч трохи світла на те, що трапилося. Через неї можна було докопатися до істини.

Але всупереч очікуванню мосьє Андерматт жодних пояснень не дав.
— Я розповів усе, що мені відомо, — повторював він. — Що від мене ще треба? Я більше за інших здивований, що тут знайшли цю картку, і так само, як усі інші, чекаю, коли з'ясують дану обставину.

Але цього не сталося. Слідство встановило, що брати Варени, швейцарці з походження, під різними іменами вели бурхливе життя, відвідували кишля, підтримували контакти з бандою іноземців, які перебували під поліцейським наглядом і зникли після серії пограбувань, — згодом було встановлено, що вони причетні до цих злочинів. У будинку № 24 на вулиці Прованс, де брати Варени справді жили шість років тому, про їхню подальшу долю нічого не було відомо.

Зізнатися, справа здавалася мені такою заплутаною, що я абсолютно не вірив ув успіх розслідування і намагався зовсім не думати про нього. Але Жан Даспрі, з яким я тоді часто зустрічався, навпаки, з кожною дниною дедалі більше захоплювався.

І саме він показав мені в одній іноземній газеті замітку, що її передруковувала й коментувала вся преса:

«Незабаром при Імператорові відбудуться перші випробування підводного човна, який зробить революцію в характері майбутніх морських боїв. Місце випробувань зберігатиметься в таємниці до останньої хвилини. Витік інформації дав нам змогу встановити назву човна: «Червова сімка»».

Сімка черв'яків? Чи випадковий такий збіг? Чи нема якого зв'язку між назвою субмарини і згаданими подіями? Але якого роду зв'язку? Те, що сталося тут, не могло мати жодного стосунку до того, що відбувається там.

— Звідки вам знати? — заперечував мені Даспрі. — Найнезрівнянніші факти часто пояснюються однією і тією ж причиною.

За день до нас дійшов інший відгук:

«Припускають, що конструкцію підводного човна «Червова Сімка», випробування якого пройдуть найближчим часом, розробили французькі інженери. Ці інженери, які марно шукали підтримки у своїх співвітчизників, імовірно, звернулися потім, — але також безуспішно, — до англійського адміралтейства. Ми повідомляємо ці новини, не ручаючись за їхню правдивість».

Я не вважаю за можливе довго зупинятися на фактах надзвичайно делікатного розбору, що викликали, пам'ятається, велике хвилювання. Однак тепер, коли будь-яка небезпека ускладнити ситуацію усунена, мені все ж необхідно розповісти про статтю в «Écho de France», що наробила свого часу багато галасу і внесла у справу про Червову сімку, як її називали, деяку ясність... і нову плутанину.

Наводжу статтю за підписом Сальватора у тому вигляді, в якому вона опублікована:

«Справа про Червову сімку. Завіса таємниці трохи відгорнулася.

Висловимося коротко. Десять років тому гірничий інженер Луї Лякомб, бажаючи покласти свій час і статки на дослідження, якими займався, пішов у відставку і зняв на бульварі Майо, № 102, будиночок, що незадовго до цього побудував і оздобив італійський граф. Завдяки посередництву двох людей, братів Варенів із Лозанни, один з яких асистував йому при проведенні дослідів, готуючи їх, а інший шукав для нього кредиторів, Луї Лякомб познайомився з паном Жоржем Андерматтом, який тільки-но заснував Металургійний банк.

По кількох зустрічах йому вдалося зацікавити останнього проектом підводного човна, над яким він працював, і було вирішено, що тільки-но винахід цілком розроблять, пан Андерматт застосує свій вплив і спробує домогтися від Міністерства морського флоту дозволу на серію випробувань.

Два роки Луї Лякомб регулярно бував у будинку Андерматта, виставляючи банкірові перед очі удосконалення, які він впроваджував у конструкцію; так тривало до того дня, коли, задоволений своєю роботою (нарешті-бо був знайдений остаточний варіант), інженер попросив мосьє Андерматта зробити те, що той обіцяв.

Того дня Луї Лякомб обідав у будинку Андерматта. Увечері, десь о пів на дванадцяту, він пішов. Відтоді його більше не бачили.

Якщо перегорнути газети того часу, то можна натрапити на повідомлення про те, що сім'я молодого інженера звернулася за допомогою до правосуддя і що прокуратура заіклувалася. Але ні до чого певного це не привело, і врешті зійшлися на тому, що Луї Лякомб, який мав славу чудасія й фантазера, просто подався в подорож, не попередивши нікого.

Повіримо в це припущення... хоча воно і неправдоподібне. Але виникає питання, що має першорядне значення для нашої країни: що сталося з кресленнями субмарини? Чи не прихопив їх Луї Лякомб зі собою? Чи не знищені вони, бува?

Вельми серйозне розслідування, до якого ми вдалися, показало, що креслення ці наявні. І, з'ясувалося, що вони — у братів Варенів. Чому? Встановити це остаточно нам поки не вдалося, точно так само нам невідомо, чому вони не намагалися мерщій їх спекатися. Боялися, що виникне питання: як вони до них потрапили? В усякому разі таке

побоювання утримувало їх недовго, і ми цілком певно можемо стверджувати таке: кресленнями Луї Лякомба володіє іноземна держава, і ми маємо змогу опублікувати листування між братами Варенами і представником згаданої держави з цього приводу. Нині «Червову сімку», що винайшов Луї Лякомб, зібрали наші сусіди.

Чи задовольнить дійсність оптимістичні очікування тих, хто був причетний до цього зрадництва? У нас є підстави сподіватися на зворотне, і хотілося б вірити, що майбутня подія нас не розчарує».

До цього тексту був доданий постскриптум:

«Останнє повідомлення. — Сподівалися ми слушно. Наші особливі інформатори дозволяють повідомити, що випробування «Червової сімки» виявилися незадовільними. Цілком можливо, що у кресленнях, які передали брати Варени, не вистачало останнього матеріалу, котрий приніс Луї Лякомб панові Андерматту того вечора, коли він зник, — матеріалу, необхідного для розуміння проєкту в цілому, щось на кшталт резюме, в якому містяться остаточні висновки, розрахунки й вимірювання, закладені в інших паперах. Без цього документа креслення як би невикінчені; так само як без креслень сам цей документ не потрібен.

Таким чином, ще є час діяти і повернути те, що нам належить. У цій делікатній справі ми неабияк покладаємося на допомогу пана Андерматта. Він напевно вважатиме своїм обов'язком пояснити незрозумілу поведінку, якої тримався від самого початку. Пан Андерматт не тільки розповість, чому приховав те, що йому було відомо в момент самогубства Етьєна Варена, а й не збуде мовчанням причину, що спонукала його ніколи нікому не розповідати про зникнення паперів, хоча про це він знав. Також пан Андерматт пояснить, чому шість років погоджені з ним агенти стежили за братами Варенами.

Ми чекаємо від нього не слів, а справи. Коли ж ні...».

Загроза була грубою. Але в чому вона полягала? Яким засобом для залякування Андерматта розпоряджався Сальватор, автор статті... людина з вигаданим прізвищем?

Хмара репортерів накинулася на банкіра, але у відповідь на ультиматум той у десяти інтерв'ю виказав цілковите презирство до загрози. На що кореспондент «Écho de France» відреагував такими трьома рядками:

«Хоче того пан Андерматт чи ні, але віднині він є нашим помічником в авантурі, котру ми зачали».

Того дня, коли з'явилася ця репліка, ми з Даспрі обідали разом. Увечері, розклавши газети на столі, обговорювали справу, аналізували її усіма сторонами і були роздратовані до межі, немов подорожні, які бредуть невідомо куди в темряві й раз у раз натрапляють на одні й ті самі перешкоди.

І раптом, хоча слуга не доповідав і дзвінок не дзвонив, відчинилися двері й увійшла дама під густою вуаллю.

Я миттю встав і підійшов до неї.

— Це ваш будинок, мосьє? — запитала вона.

— Так, мадам, але зізнаюся...

— Хвіртка, що виходить на бульвар, виявилася незамкненою, — зауважила вона.

— А двері в передпокої?

Вона не відповіла, і я подумав, що їй довелося обійти будинок і піднятися затильними сходами. Отже, вона знала, як пройти?

Запанувало ніякове мовчання. Вона подивилася на Даспрі. За інерцією, як зробив би це в будь-якій вітальні, я відрекомендував його. Потім попросив даму сісти і викласти мету її візиту.

Незнайомка зняла вуаль, і я побачив, що вона брюнетка з доладними рисами обличчя, може, й не красуня, але, в кожному разі, на диво чарівна жінка, що випливало здебільшого від її очей, серйозних і сумних.

— Я мадам Андерматт, — сказала вона просто.

— Мадам Андерматт! — повторив я, досі дивуючись.

І знову — мовчання, але ось вона заговорила тихим голосом, дедалі більше спокійніша:

— Прийшла я з приводу відомої вам справи. Подумала, що, можливо, зможу отримати від вас які-небудь відомості...

— Боже мій, мадам, я знаю про все це щонайбільше стільки, скільки пишуть у газетах. Коли ваша ласка, скажіть точніше, чим я можу вам

прислужитися.

— Я не знаю... Не знаю...

Тільки тоді я помітив, що її спокій удаваний, а самовладання є тільки подобою, за якою ховається страшенна розгубленість. І ми замовкли, почуваячись однаково незручно.

Але Даспрі, який увесь цей час спостерігав за гостею, підійшов до неї і сказав:

— Ви дозволите, мадам, поставити вам кілька питань?

— О так! — вигукнула вона. — Так я зможу все розповісти.

— Ви будете говорити... хоч би які питання вам ставили?

— Так, хоч би які.

Він подумав і сказав:

— Ви знали Луї Лякомба?

— Так, через чоловіка.

— Коли ви бачили його востаннє?

— Коли він з нами вечеряв.

— Того вечора ніщо не могло навести вас на думку, що ви його більше не побачите?

— Ні. Він справді згадав про подорож до Росії, але просто так, мимохідь!

— Значить, ви вважали, що побачите його знову?

— Через день за обідом.

— І як ви пояснюєте його зникнення?

— Я ніяк не можу його пояснити.

— А мосьє Андерматт?

— Без поняття.

— І все ж...

— Не питайте мене про це.

— Стаття в «Écho de France», здається, натякає...

— Вона натякає на те, що брати Варен мають якийсь стосунок до цього зникнення.

— Ви теж так думаєте?

— Так.

— На чому ґрунтується ваше переконання?

— Коли Луї Лякомб ішов від нас, у руці він тримав течку з усіма паперами, що стосуються його проєкту. За два дні мій чоловік

зустрічався з одним із братів Варенів, з тим, що живий, і під час цієї зустрічі чоловік отримав доказ того, що папери в руках братів.

— І він їх не видав поліції?

— Ні.

— Чому?

— Тому що в течці, крім паперів Луї Лякомба, лежало дещо інше.

— Що?

Вона зніяковіла, зібралася відповісти, але врешті воліла мовчати. Даспрі правив далі.

— Ось, значить, яка причина, що змусила вашого чоловіка не звертатися в поліцію і встановити стеження за братами. Він сподівався повернути папери і разом з ними те, інше... щось компромітовне, чим скористалися брати, щоб впливати на нього, шантажувати...

— Його... і мене.

— О! Вас також?

— Здебільшого мене.

Вона вимовила ці слова глухим голосом. Даспрі подивився на мадам Андерматт, пройшовся кімнатою і знову повернувся до неї:

— Ви писали Луї Лякомбові?

— Звичайно... мій чоловік був пов'язаний...

— Ви не писали Луї Лякомбові... інших листів, окрім офіційних? Даруйте в'їдливість, але мені необхідно знати всю правду. Писали ви інші листи?

Шаріючи, вона прошепотіла:

— Так.

— І ці листи потрапили до братів Варенів?

— Так.

— Значить, мосьє Андерматт знає про це?

— Листів він не бачив, але Альфред Варен повідомив йому про них, пригрозивши, що опублікує, якщо чоловік зробить що-небудь проти нього або його брата. Мій чоловік злякався... відступив, не бажаючи скандалу.

— Однак зробив усе, щоб вирвати у них ці листи.

— Усе зроблено... принаймні я так думаю, бо з тієї останньої зустрічі з Альфредом Вареном по кількох вельми грубих словах, в яких він

виклав суть їхньої розмови, між чоловіком і мною більше ні краплі близькості й ні на грам довіри. Ми живемо як чужі.

— У такому разі, якщо вам нема чого втрачати, чого ви боїтеся?

— Хоч би як він збайдужів до мене, я все ж та, яку він кохав і міг би ще кохати. О, в цьому я впевнена, — прошепотіла вона зі жаром, — він і кохав би мене досі, якби йому не трапилися ці кляті листи...

— Як! Йому вдалося... Але ж брати були вкрай обережні!

— Так, здається, вони хвалилися навіть, що у них є надійний сховок.

— То й що?..

— У мене є всі підстави думати, що мій чоловік знайшов цей сховок!

— Треба ж! Але де він міститься?

— Тут.

Я підскочив.

— Тут?

— Авжеж, я це завжди підозрювала. Луї Лякомб, людина дуже винахідлива, обожнював механіку і на дозвіллі любив майструвати потайні шухляди із замками. Брати Варени, мабуть, помітили це і згодом використовували одну з його схованок для зберігання листів... і, звичайно, інших речей теж.

— Але вони ж не жили тут, — вигукнув я.

— Ви приїхали чотири місяці тому, а досі цей павільйон порожнював. Цілком можливо, вони приходили сюди і, напевно, вирішили, що ваша присутність не завадить їм того дня, коли знадобиться забрати папери. Але брати не зважили на мого чоловіка, який уночі з 22 на 23 червня зламав схованку, узяв... те, що шукав, і залишив свою картку, хотів показати братам, що йому більше нема чого їх боятись та що ролі помінялися. За два дні, попереджений статтею у «Жиль Блаз», Етьєн Варен негайно прибув у ваш будинок, залишився сам у цій вітальні, виявив, що схованка порожня, і наклав на себе руки.

За секунду Даспрі запитав:

— Це просто припущення, чи не так? Мосьє Андерматт нічого ж вам не сказав?

— Ні.

— Його поведінка стосовно вас не змінилася? Чи не здався він вам, бува, спохмурнілим, стурбованішим?

— Ні.

— І ви вважаєте, що він міг би триматися так, якби знайшов листи! Як на мене, їх в нього нема. Мені здається, сюди приходив не він.

— Але хто ж?

— Таємнича особа, яка керує цією справою, тримає всі нитки в руках і має мету, яку ми тільки починаємо вгадувати крізь темряву непроникних загадок; загадкова особа, очевидна могутність і вплив якої на те, що відбувається, відчувається зі самого початку. Це він і його друзі увійшли в цей будинок 22 червня, це він виявив криївку, це він залишив картку мосьє Андерматта, й у нього зберігаються листи і докази, що підтверджують зраду братів Варенів.

— Хто він? — перебив я, не стримавшись.

— Кореспондент «Écho de France», щоб його лиха година знала, цей Сальватор! Коли все так очевидно, хіба ми не спінемо? Адже він згадує ув своїй статті деталі, які можуть бути відомі тільки тому, хто дійшов таємниць братів.

— У такому разі, — з жахом пробурмотіла мадам Андерматт, — мої листи теж у нього, і тепер його черга загрожувати моєму чоловікові! Що робити, боже мій!

— Написати йому, — рішуче заявив Даспрі, — довіритися йому беззастережно, розповісти все, що ви знаєте і що можете дізнатися.

— Що ви кажете?

— Ваші інтереси збігаються. Поза всяким сумнівом, його дії спрямовані проти вцілілого брата. Він шукає зброю, але не для боротьби з мосьє Андерматтом, а для того, щоби знищити нею Альфреда Варена. Допоможіть же йому.

— Як?

— У вашого чоловіка є документ, що доповнює і дозволяє використовувати креслення Луї Лякомба?

— Так.

— Будь ласка, повідомте про це Сальваторові. Якщо треба, постарайтеся роздобути для нього документ. Коротше, почніть із ним листуватися. Чим ви ризикуєте?

Порада була зухвала і на перший погляд навіть небезпечна, але іншого виходу мадам Андерматт не мала. До того ж, як казав Даспрі, чим вона ризикувала? Якщо невідомий був ворогом, такий крок не

ускладнював ситуації. Якщо ж це була людина стороння, котра мала якусь особливу мету, то вона цими листами легковажила б.

Хоч там як, виникла якась певна надія, і мадам Андерматт, яка не уявляла собі, що робити, неабияк охоче вхопилася за неї. Вона гаряче подякувала нам, пообіцявши тримати в курсі подій.

І справді, за день жінка прислала записку — відповідь на її послання:

«Листів там не було. Але я їх дістану, будьте певні. Я за всім стежу. С.».

Я взяв папір. Це була та сама рука, що і в записці, підкладеній мені у настільну книгу ввечері 22 червня.

Значить, Даспрі мав слухність, саме Сальватор виявився головним організатором цієї справи.

Нарешті заблимали слабкі промені світла в сутінках навколо нас, а окремі деталі постали у несподіваному ракурсі. Але скільки ще залишалось темних плям, таких, наприклад, як знахідка двох червових сімок! Щодо мене, то ці дві картки не виходили з голови, можливо, я був заінтригований ними навіть більше, ніж треба, бо ж сім дірочок у семи маленьких знаках впали мені в око за таких гостроцікавих умов! Яку роль відігравали вони в цій драмі? Яке значення слід їм надавати? Який висновок треба зробити з того факту, що підводний човен, побудований за кресленнями Луї Лякомба, був названий «Червовою сімкою»?

Даспрі ж не надто цікавили ті дві карти, він цілком поринув у вивчення іншої загадки, розв'язання якої йому здавалося справою нагальнішою: мій приятель невтомно розшукував горезвісну схованку.

— І хто знає, — говорив він, — чи не знайду я в ньому листи, що їх не виявив там Сальватор!.. швидше за все — через недогляд. Надто вже не віриться, що брати Варен прибрали з недоступної, як вони вважали, схованки безцінну зброю, значення якої розуміли.

І він шукав. Незабаром у великій залі для нього не залишилося ніяких секретів, і пошуки перемістилися в інші кімнати будинку: він обстежив їх зовні та зі середини, оглянув кам'яне й цегельне мурування стін, підняв шифер на даху.

Одного разу Даспрі прибув із кайлом та лопатою; вручивши мені лопату, залишив собі кайло і мовив, вказавши на пустир:

— Туди.

Я пішов за ним без особливого захоплення. Він розділив майданчик на кілька ділянок і одна за одною оглянув їх. Але в одному місці, біля кута, утвореного стінами двох сусідніх будинків, його увагу привернула купа сміття та кругляків, прикрита чагарником і травою. Даспрі взявся її розгрібати.

Мені довелося допомагати. Цілу годину під палючим сонцем гріли ми чуприни над цією купою — марно. Але коли, розкидавши камені, ми дісталися до землі та заходились її вивертати, кайло Даспрі оголило кістки — рештки людського скелета, на яких ще теліпалося лахміття одягу.

І раптом я відчув, що полотною. Я зауважив вдавлену в землю маленьку залізну пластину, вирізану за формою прямокутника і, як мені здалося, на ній були помітні плями крові. Я нахилився. Так воно і виявилось: пластина була завбільшки як гральна карта, а червоних, місцями проіржавілих плям кольору сурику мала сім, і розташовані вони були, як сім знаків у червовій сімці, подірявлених так само на кінчиках.

— Послухайте, Даспрі, досить із мене всіх цих історій. Якщо вам так цікаво, залишайтеся. А я йду.

Може, через хвилювання чи від того, що втомився, попрацювавши на пекучому сонці, але, хай там як, поворотом мене захитало, довелося лягти в ліжку, де я провалявся дві доби в гарячці й маренні, відбиваючись од скелетів, які танцювали навколо мене і кидали один одному в голови свої закривавлені серця.

Даспрі поводився, мов відданий друг. Щодня він приділяв мені тричотири години, які, щоправда, проводив у великій залі: вишпортував усе з кутків, простукував стіни, одне слово, тарабанив щосили.

— Листи тут, у цій кімнаті, — час од часу повідомляв він мені, — вони тут. Щоб мені язик усох.

— Дайте мені спокій, — відповідав я, доведений мало не до сказу.

Третього дня вранці я встав, і хоча був ще досить слабкий, почувався здоровим. Ситий сніданок підкріпив мене. Але невелике послання, що я отримав годині о п'ятій, найбільше сприяло моему цілковитому одужанню, бо ж попри все моя цікавість знову розгорілася.

Телеграма була такого змісту:

«Мосьє!

Драма, перший акт якої розігрався вночі з 22 на 23 червня, наближається до розв'язки.

Обставини склалися так, що мені необхідно влаштувати зустріч двох основних її героїв, і це побачення має відбутися у вашому домі, тому я був би вам украй вдячний, якби на нинішній вечір ви надали мені ваше житло. Було б непогано, якби вашого слуги не було з дев'ятої до одинадцятої, бажано також, щоб ви зробили мені величезну ласку і погодилися надати супротивникам свободу дій. Уночі з 22 на 23 червня ви змогли переконатися, що я неабияк педантично оберігаю все належне вам. Зі свого боку, я вважав би образливою для вас найменшу підозру в тому, що ви можете надужити віри нижчепідписаного, відданого вам Сальватора».

Послання було написано в такому чемно-іронічному тоні, а викладене прохання здалося мені аж таким кумедним і фантастичним, що я був у захваті.

Яка чарівна безцеремонність! Мій кореспондент, здається, навіть не сумнівається в моїй згоді! Але ні за що на світі я не хотів би розчарувати його або відповісти невдячністю на довіру.

О восьмій, тільки-но пішов мій слуга, якому я подарував квиток у театр, прибув Даспрі. Я показав йому телеграму.

— І що? — запитав він.

— Як що? Я залишу ґрати в сад відчиненими, щоби можна було увійти.

— А самі підете?

— Ні за що на світі.

— Але ж вас просять...

— Мене просять зберігати таємницю. Я її збережу. Але мені шалено хочеться побачити, що станеться.

Даспрі розсміявся:

— Чесно кажучи, ви маєте слухність, я теж залишаюся. Мені здається, нудьгувати не доведеться.

Його перервав дзвінок.

— Вони вже тут? — пробурмотів він. — На двадцять хвилин раніше! Не може бути.

Із передпокою я потягнув за мотузку, що відчиняла хвіртку. Жіноча фігура перетнула сад: мадам Андерматт.

Вона, мабуть, була чимось вражена і, задихаючись, мовила:

— Мій чоловік... він іде... у нього зустріч... йому повинні віддати листи...

— Як ви про це дізналися? — запитав я.

— Випадково. З послання, яке мій чоловік отримав під час вечері.

— Телеграма?

— Телефонограма. Слуга передав її мені помилково. Чоловік одразу ж відібрав її у мене, але було вже пізно... я прочитала.

— Ви прочитали...

— Приблизно таке: «Сьогодні увечері, о дев'ятій будьте на бульварі Майо з документами стосовно справи. В обмін — листи». Після вечері я піднялася до себе, потім вийшла з дому.

— Нічого не сказавши мосьє Андерматтові?

— Так.

Даспрі зиркнув на мене.

— Що ви про це думаєте?

— Думаю те саме, що і ви. Мосьє Андерматт — один із викликаних супротивників.

— Хто його викликав? І з якою метою?

— А ось це ми скоро дізнаємося.

Я провів їх у велику залу.

У крайньому разі всі троє могли розміститися під навісом біля коминка і сховатися за оксамитовим драпуванням. Влаштувалися. Мадам Андерматт сіла між нами. Крізь просвіти наш погляд охоплював усю кімнату.

Пробило дев'яту. За кілька хвилин скрипнули завіси садової хвіртки.

Зізнаюся, я не міг позбутися дедалі більшої тривоги і гарячкового збудження, що раптом мене взяло. Ще трохи — і мені відкриється таємниця! Загадкова авантюра з дивовижними поворотами, яку я спостерігав уже кілька тижнів, постане нарешті у правдивому світлі, а зараз на моїх очах дійде до вирішальної битви.

Даспрі взяв мадам Андерматт за руку і прошепотів:

— Головне — жодного руху! Що б ви не почули, не побачили, тримайтеся незворушно.

Хтось увійшов. І з незвичайної схожості з Етьєном Вареном я відразу зрозумів, що це його брат Альфред. Та ж важка хода, такий самий землястий колір обличчя, зарослого бородою.

Він увійшов, озираючись із такою тривогою, ніби звик побоюватися пасток, усюди розставлених на його шляху, пасток, на які він має нюх і яких уникає. Потім Варен поглядом окинув кімнату, і мені здалося, що коминок, загороджений оксамитовою запоною, йому явно не сподобався. Він зробив три кроки в наш бік, але якась думка, без сумніву, важливіша за цей намір, відволікла його, він повернув до стіни, зупинився перед мозаїчним портретом старого сивобородого короля з блискучим мечем і, вставши на стілець, довго розглядав його, проводячи пальцем по контуру плечей, обличчя та промацуючи все зображення.

Раптом він зістрибнув зі стільця й відскочив од стіни. Почулися кроки. На порозі постав пан Андерматт.

Банкір скрикнув од подиву:

— Ви! Ви! Це ви мене викликали?

— Я? Де там, — запротестував Варен скрипучим голосом, що нагадав мені голос його брата, — мене змусив прийти сюди ваш лист.

— Мій лист!

— За вашим підписом лист, в якому ви пропонуєте мені...

— Я не писав вам.

— Не писали?!

Варен інстинктивно насторожився, побоюючись, мабуть, не банкіра, а невідомого супротивника, який заманив його в цю пастку. Вдруге погляд Варена звернувся в наш бік, і він кинувся до дверей. Пан Андерматт перегородив йому дорогу.

— Ви куди, Варене?

— Мені не подобаються підозрілі діла, якими тут запахло. Я йду. Прощайте.

— Зачекайте хвилину!

— Послухайте, мосьє Андерматт, не наполягайте, нам нічого сказати один одному!

— Навпаки, багато, і випадок надто вже зручний...

— Дозвольте пройти.

— Ні, ні й ні, ви так не підете.

Вигляд у банкіра був настільки рішучий, що Варен, спасувавши, оступився назад і промимрив:

— Добре, давайте поговоримо, але швидко, і на цьому край!

Мене дивувала тільки одна обставина, й, напевно, двоє людей, які сиділи поруч зі мною, відчували те саме розчарування, що і я. Як могло статися, що тут не виявилось Сальватора? Значить, сам він і не думав втручатися? Хотів зіштовхнути банкіра з Вареном, та й годі? Мені чомусь стало дуже прикро. Самим фактом відсутності Сальватора ця влаштована та здійснена з його волі дуель набувала трагічного забарвлення, властивого подіям, викликаним і підпорядкованим суворому законіві фатуму, і сила, що зіштовхнула цих двох людей, здавалася надто вражаючою тому, що діяла звідкись ззовні.

За хвилину пан Андерматт підійшов до Варена впритул, вони стояли лицем до лица, дивлячись один одному просто в очі.

— Тепер, коли спливли роки і боятися вам уже нема чого, скажіть, будь ласка, чесно, Варене: що ви зробили з Луї Лякомбом?

— Ну і запитання! Звідки мені знати, що з ним сталося!

— Вам це відомо! Відомо! Ви з братом ходили за ним по п'ятах, мало не жили в його будинку, тому самому будинку, де ми зараз перебуваємо. Ви були в курсі всіх його робіт, усіх проєктів. І останнього вечора, Варене, проводжаючи Луї Лякомба до дверей, я помітив дві фігури, які ховалися в тіні. Готовий у цьому запрягтися.

— І що потім? Кому потрібна ваша клятва?

— Це були ви з братом, Варене.

— Доведіть.

— Але ж найкращий доказ у тому, що за два дні ви самі показували мені папери і креслення, які витягли з портфеля Лякомба, і пропонували купити їх. Як ці папери потрапили до ваших рук?

— Я вам уже говорив, мосьє Андерматт, ми знайшли їх на столі Луї Лякомба вранці наступного дня, коли він зник.

— Неправда.

— Доведіть це.

— Правосуддя могло би довести.

— Чому ж ви не звернулися до правосуддя?

— Чому? О! Чому...

Він замовк, обличчя спохмурніло. А той заговорив знову:

— Бачите, мосьє Андерматт, якби ви бодай на гріш були впевнені у тому, що говорите, вам би, напевно, не завадила незначна загроза з нашого боку...

— Яка загроза? Листи? Хіба ви уявляєте, що я хоч на секунду міг повірити?..

— Якщо ви не повірили в ці листи, навіщо пропонували мені сотні й тисячі за те, щоб я віддав їх вам? І чому відтоді на нас із братом, як на звірів, нацьковували шукачів?

— Хотів повернути креслення, які були мені потрібні.

— Та невже?! Ні, ви це робили через листи. Якби вони потрапили до вас, то ви б нас виказали. Тієї ж миті, варто було лише поступитися!

І він розреготався, але раптом різко обірвав сміх.

— Ну годі. Скільки б ми не торочили одне й те саме, до згоди не дійдемо. Отже, зупинимося на цьому.

— Ні, не зупинимося, — кинув банкір. — А позаяк заговорили про листи, то ви не вийдете звідси, поки не віддасте їх мені.

— Вийду.

— Ні, ні.

— Послухайте, мосьє Андерматт, раджу вам...

— Ви не вийдете.

— А оце подивимося, — сказав Варен із такою люттю, що мадам Андерматт мимоволі тихенько скрикнула.

Варен, видно, почув її і спробував силоміць прокласти собі дорогу. Пан Андерматт різко відштовхнув його. Тоді я помітив, як Варен опустил руку в кишеню піджака.

— Восанне!

— Спочатку листи.

Варен вихопив револьвер і, цілячись у мосьє Андерматта, сказав:

— Так чи ні?

Банкір різко нахилився.

Тріснув постріл. Револьвер упав.

Я був уражений. Куля просвистіла повз мене! І це Даспрі, вистріливши з пістолета, вибив зброю з рук Альфреда Варена!

Несподівано вставши між противниками, віч-на-віч з Вареном, Даспрі посміювався:

— Вам пощастило, мій друже, неймовірно пощастило. Я цілився в руку, а влучив у револьвер.

Розгублені банкір і Варен остовпіло дивилися на Даспрі.

— Даруйте, мосьє, за те, що втручаюся у справи, що мене не стосуються. Але, правду кажучи, ви надто кепсько граєте свою партію. Дозвольте мені здати карти.

І повернувшись до іншого, сказав: — Граємо ми вдвох, приятелю. І прошу — з відкритими картами. Козир — черва, я ставлю на сімку.

І за три дюйми від свого носа він провів залізною пластинкою, на якій червоніли сім сердечок.

Ніколи ще мені не доводилося бачити такого збурення. Збліднувши, витріщивши очі, з перекошеним від страху обличчям Варен, здавалося, був загіпнотизований фігурою, що постала перед ним.

— Хто ви? — пробурмотів він.

— Я вже сказав: пан, який займається справами, що його не стосуються... але займається він ними впритул.

— Що вам треба?

— Те, що ти приніс.

— Я нічого не приносив.

— Ні, без цього ти б не прийшов. Сьогодні вранці ти отримав листа із запрошенням прийти сюди на дев'яту, і тобі наказано було захопити зі собою всі, що є у тебе, папери. Отже, ти тут. Де ж папери?

У голосі Даспрі, його поведінці з'явилася владність, що збила мене з пантелику, ця зазвичай безтурботна й м'яка людина трималася тепер зовсім інакше.

Абсолютно приборканий Варен показав на одну зі своїх кишень.

— Папери тут.

— Усі?

— Авжеж.

— Усі папери, що ти знайшов їх у портфелі Луї Лякомба і продав майорові фон Лебену?

— Так.

— Копії або оригінали?

— Оригінали.

— Скільки хочеш за них?

— Сто тисяч.

Даспрі розреготався:

— Ти з глузду з'їхав. Майор дав тобі за них лише двадцять. І викинув їх на вітер, бо ж випробування зійшли на пси.

— Кресленнями не зуміли скористатися.

— Це не всі креслення.

— Тоді навіщо вимагаєте їх у мене?

— Мені вони потрібні. Пропоную тобі п'ять тисяч франків. Ні на су більше.

— Десять тисяч. Ні на су менше.

— Згода.

Даспрі підійшов до пана Андерматта.

— Будь ласка, випишіть чек, мосьє.

— Але в мене нема...

— Вашої чекової книжки? Ось вона.

Ошелешений пан Андерматт обмацав книжку, яку простягнув йому Даспрі.

— Справді, моя... Як це вийшло?

— Не марнуйте часу на порожні розмови, прошу вас, дорогий мій мосьє Андерматт, поставте підпис — і все.

Банкір дістав авторучку й підписав. Варен простягнув руку.

— Руки геть, — заявив Даспрі, — ще не все скінчено.

І звернувся до банкіра:

— Йшлося також про листи, які ви вимагаєте?

— Так, про пачку листів.

— Де вони, Варене?

— У мене їх нема.

— Де вони, Варене?

— Не знаю. Ними займався мій брат.

— Вони сховані тут, у цій кімнаті.

— У такому разі ви самі знаєте, де вони.

— Звідки мені знати?

— Чорт забирай, хіба не ви дісталися до схованки? Ви, здається, обізнані не гірше, ніж... Сальватор.

— У схованці листів немає.

— Вони там.

— Відчини її.

Варен подивився на Даспрі з викликом. І справді, Даспрі й Сальватор — чи не одна це особа, як легко було припустити, враховуючи усе, що відбувалося? Якщо так, він нічим не ризикував, показуючи вже відомий тайник. Якщо ж ні... то було марно...

— Відчини її, — повторив Даспрі.

— У мене нема червоної сімки.

— Ось вона, — сказав Даспрі, простягаючи залізну пластину.

Нажаханий Варен відсахнувся.

— Ні... ні... я не хочу ...

— А! Раз козі смерть...

Даспрі попрямував до зображення старого сивобородого монарха, став на стілець і доклав червову сімку до основи меча біля руків'я, так, що краї пластини з'єдналися з його краями. Потім шилом, яке по черзі вставив у кожну зі семи дірочок, зроблених у кінцях червоних знаків, Даспрі натиснув на сім маленьких камінчиків мозаїки. На сьомому з них щось клацнуло, й фігура короля зарухалася, відкриваючи великий отвір у вигляді сейфа із залізною обшивкою і двома блискучими сталевими полицями.

— Сам бачиш, Варене, сейф порожній.

— Справді... Напевно, мій брат вийняв листи.

Даспрі знову наблизився до Варена і сказав:

— Не грайся у ката й мишки зі мною. Є й інша схованка. Де вона?

— Іншої нема.

— Може, ти хочеш грошей? Скільки?

— Десять тисяч.

— Мосье Андерматт, десять тисяч за ці листи — ціна нормальна для вас?

— Так, — голосно відказав банкір.

Варен зачинив сейф, з відвертою огидою взяв червову сімку і приклав її до меча біля руків'я, точно в тому самому місці. Потім послідовно встромив шило в кінчик кожного зі семи сердечок. Знову щось клацнуло, але цього разу — несподівана річ — повернулася

тільки частина сейфа, і в товщині дверцят, які закривали великий сейф, відкрилася друга маленька скринька.

Там лежала пачка листів, перев'язана шнурочком і запечатана. Варен передав її Даспрі. Той запитав:

— Чек готовий, мосьє Андерматт?

— Так.

— І у вас є також останній документ, який дістався вам від Луї Лякомба і який доповнює креслення підводного човна?

— Є.

Обмін відбувся. Даспрі поклав документ у кишеню й віддав паку листів панові Андерматту.

— Ось те, чого ви хотіли, мосьє.

Банкір секунду-другу вагався, наче боявся доторкнутися до цих клятих аркушків, яких так наполегливо домагався. Потім нервовим рухом схопив їх.

Поруч зі мною почувся стогін. Я взяв мадам Андерматт за руку: вона була крижаною.

Даспрі сказав банкірові:

— Гадаю, мосьє, наша розмова закінчена. О! Не треба подяки, благаю вас. Тільки випадок допоміг мені прислужитися вам.

Пан Андерматт пішов. Він ніс із собою листи дружини до Луї Лякомба.

— Чудово! — із захопленням вигукнув Даспрі. — Як легко все лаштується! Залишається тільки завершити справу, приятелю. Папери з тобою?

— Ось вони всі.

Даспрі перевірів їх, уважно оглянув і поклав у кишеню.

— Прекрасно, ти дотримав слова.

— Але...

— Що — «але»?

— А два чеки?.. Гроші?..

— Ну і нахаба ж ти, друже. Це ж треба, він ще чогось вимагає!

— Я вимагаю те, що мені належить.

— Невже тобі щось винні за папери, які ти вкрав?

Але Варен, видно, вже не володів над собою. Він тремтів од злості, очі його налилися кров'ю.

— Гроші... двадцять тисяч... — пробурмотів він.

— Нізащо... я сам знаю, як їх застосувати.

— Гроші!

— Ну годі, будь розважливим і залиш-но свій ніж у спокої!

Даспрі схопив його за руку з такою силою, що Варен завив од болю.

— Іди геть, приятелю, — продовжив Даспрі, — свіже повітря зараз корисне тобі. А може, тебе провести? Ми підемо через пустир, і я покажу тобі купу каміння, під якою...

— Це брехня! Брехня!

— Ні, це правда. Адже маленька залізна пластина зі сімома червоними дірочками саме звідти. Луї Лякомб ніколи не розлучався з нею, як ти пам'ятаєш. Ви з братом закопали її разом із трупом... та іншими предметами, які напевно неабияк зацікавлять поліцію.

Варен закрив обличчя люто стиснутими кулаками. Потім сказав:

— Що ж, мене добряче обдурили... Залишимо це. Тільки скажіть... одне слово, я хочу знати...

— Слухаю.

— Чи була у схованці... в тій, більшій, шкатулка?

— Була.

— Коли ви прийшли сюди вночі з 22 на 23 червня, вона була ще там?

— Авжеж.

— І в ній лежало?..

— Усе, що сховали туди брати Варени, — вельми симпатична колекція коштовностей, діамантів і перлів, яких згадані брати примудрилися натягати звідусіль, де можна.

— І ви їх забрали!

— Звичайно! Постав себе на моє місце.

— Отже... мій брат укоротив собі віку, виявивши, що шкатулка пропала?

— Можливо. Зникнення вашого листування з майором Лебеном було б недостатньо. Але зникнення шкатулки... Більше нічого не хочеш у мене дізнатися?

— Ще одне: як вас звуть?

— Ти сказав це так, ніби маєш намір взяти реванш.

— Ще б пак! Щастя мінливе. Сьогодні ви перемогли. Завтра...

— Ти?

— Я дуже розраховую на це. Ваше ім'я!

— Арсен Люпен.

— Арсен Люпен!

Ніби хто обухом зацідив Варена, і він захитався. Судячи з усього, ці два слова позбавляли його будь-якої надії.

Даспрі розреготався:

— Ото маєш! Невже ти допускаєш, що таку гарну аферу міг прокрутити який-небудь Дюран або Дюпон? Облиш, будь ласка, для цього потрібен щонайменше Арсен Люпен. А тепер, коли ти все знаєш, малий, іди, готуйся до реваншу. Арсен Люпен чекає на тебе.

І він мовчки виштовхав його на вулицю.

— Даспрі, Даспрі! — покликав я, мимоволі вимовивши те ім'я, до якого звик, і відсунув оксамитову порт'єру.

Він кинувся до мене.

— Що? Що трапилося?

— Мадам Андерматт зле.

Він заметушився, дав їй понюхати сіль і, метушачись навколо мадам, розпитував мене:

— Ну що ж усе-таки відбулося?

— Листи, — відказав я, — листи Луї Лякомба, що ви передали її чоловікові!

Він ляснув себе по лобі.

— Вона подумала, що я це зробив... Ну, звісно, вона і справді могла так подумати. Який же я бовдур!

Мадам Андерматт, яка вже отямилася, жадібно вбирала його слова. Він дістав з гаманця маленьку пачку — ні дати ні взяти та, що її забрав пан Андерматт.

— Ось ваші листи, мадам, справжні.

— А ті... інші?

— Ті майже такі самі, як ці. Але сьогодні вночі я все переписав і ретельно підправив. Ваш чоловік буде на сьомому небі від щастя, коли їх прочитає, він не здогадається про підміну, адже все, здається, відбувалося у нього на очах...

— Рука...

— Не існує рук, почерк яких не можна було б підробити.

Вона подякувала йому тими словами, що їх зазвичай добирають люди її кола, і я зрозумів, що мадам Андерматт, напевно, не чула останніх фраз, якими обмінялися Варен й Арсен Люпен.

Мені ж було трохи ніяково дивитися на нього, я не знав, що сказати старому приятелю, який постав переді мною в такому несподіваному світлі. Люпен! Це був Люпен! Мій друг, людина з нашої компанії виявилася не ким іншим, як Арсеном Люпеном! Я не міг отямитися. А він, анітрохи не бентежачись, заговорив так:

— Ви можете попрощатися з Жаном Даспрі.

— Ет!

— Так, Жан Даспрі вирушає у мандри. Я посилаю його в Марокко. Цілком можливо, що він знайде там гідний його кінець. Ніде правди діти навіть, що такий його намір.

— Але Арсен Люпен залишається з нами?

— О! Неодмінно. Кар'єра Арсена Люпена тільки починається, і він розраховує...

Нездоланий порив цікавості змусив мене кинутися до нього, й, відтягнувши його на деяку відстань від місця Андерматт, я сказав:

— Отже, ви все-таки знайшли другу схованку, в якій лежали листи?

— Довелося нагріти чуба! Сталося це тільки вчора, після обіду, поки ви спали. Хоча, бог свідок, усе було так просто! Але про найпростіші речі завжди думають в останню чергу.

І він показав мені червову сімку:

— Я правильно вгадав, що відчинити сейф можна натисканням картою на меч дідугана на мозаїці...

— Як ви здогадалися?

— Легко. За допомогою моїх особливих каналів інформації. Коли я 22 червня прийшов сюди вночі, то вже знав...

— Після того, як попрощалися зі мною...

— Привівши вас за допомогою навмисно обраної теми розмови в певний стан, щоб така нервова й вразлива людина, як ви, дозволила мені діяти на власний розсуд і не вставала з ліжка.

— Розрахунок був правильним.

— Отже, прибувши сюди, я знав, що в сейфі зі секретним замком захована скринька і що ключ, відмикачка сейфа, — це червова сімка.

Треба було тільки накласти цю сімку на те місце, яке їй призначено. Мені було достатньо години огляду.

— Години!

— Подивіться на мозаїчного діда.

— Старого імператора?

— Цей старий імператор — точна копія червоного короля з будь-якої колоди — Карл Великий.

— Справді... Але чому червова сімка відчиняє то великий сейф, то маленький? І чому спочатку ви відчинили тільки великий сейф?

— Чому? Та тому, що я наполегливо накладав свою сімку в одному і тому ж положенні. І тільки вчора помітив: якщо перевернути її, тобто якщо покласти сьоме сердечко, те, що всередині, вгору, а не вниз, розташування семи знаків зміниться.

— Ти диви!

— Ото ж бо й воно, але треба було здогадатися.

— Ще одне питання: ви нічого не знали про листи до того як мадам Андерматт...

— Заговорила про них при мені? Не знав. Окрім шкатулки, я знайшов у сейфі тільки листування братів, з якого дізнався про їхню зраду.

— Коротше кажучи, те, що вам довелося зацікавитися історією братів, а потім розшукувати креслення і документи стосовно підводного човна, — це чиста випадковість?

— Випадковість.

— Але з якою метою ви зайнялися цими пошуками?

Даспрі зі сміхом перебив мене:

— Боже мій! Як же зацікавила вас ця справа!

— Вона мене захопила!

— Добре, просто сьогодні, після того, як проведу мадам Андерматт і пошлю в «Écho de France» замітку, яку збираюся написати, я повернуся, і ми все обговоримо в деталях.

Він сів і написав одну з тих дрібних заміток, де так блискуче відбилася фантазія її автора. Хто не пам'ятає галасу, що прокотився усім світом після її опублікування?

«Арсен Люпен розв'язав загадку, яку поставив перед ним недавно Сальватор. Маючи оригінальні креслення інженера Луї Лякомба, він

передав їх у руки міністра військово-морських сил. У зв'язку з цим Люпен відкриває передплату, мета якої — передати державі підводний човен, побудований за цими кресленнями. Сам він підписується першим на суму двадцять тисяч франків».

— Двадцять тисяч франків, отриманих за чеками мосьє Андерматта?
— запитав я, коли він дав мені прочитати папір.

— Точно так. Буде справедливо, якщо Варен хоч частково компенсує свою зраду.

Ось так я і познайомився з Арсеном Люпенем. Так дізнався, що Жан Даспрі, мій приятель по клубу, світський знайомий, був не ким іншим, як Арсеном Люпенем, джентльменом-грабіжником. Так зав'язалися нитки вельми приємної дружби з нашим видатним героєм, і так поступово завдяки довірі, якою він мене ущедряє, я став дуже скромним, вірним та вельми вдячним його біографом.

Сейф мадам Ембер

О третій ранку перед будиночками художників, що вишикувалися по одній лінії вздовж бульвару Бертъе, ще стояло зо шість екіпажів. Двері одного з будиночків відчинилися. Вийшла група гостей — чоловіки та жінки. Чотири коляски роз'їхалися в різні боки, і на вулиці не залишилося нікого, крім двох панів, які попрощалися на розі вулиці Курсель, де жив один із них. Інший вирішив пройтися до застави Майо.

Отже, він перетнув вулицю Вілье і пішов далі по тротуару, паралельним земляному валу. Такої гарної зимової ночі, коли повітря холодне й свіже, йти було приємно. Дихалося легко. Весело вистукували кожен крок підбори.

Але за кілька хвилин виникло неприємне відчуття, ніби ззаду хтось іде. І справді, обернувшись, юнак зауважив людську тінь, яка промайнула між дерев. Він був не з боязких, але, однак, набавив ходи, щоб якнайшвидше дістатися до Тернської рогатки. Незнайомець побіг за ним. Стривожившись не на жарт, молодик вирішив, що краще дати відсіч переслідувачеві, й витягнув револьвер.

Але не встиг він зробити це, як чоловік стрімко накинувся на нього, і на пустельному бульварі зав'язалася бійка врукопаш. Той, на кого напали, відразу відчувши, що сила не на його боці, узявся кликати на допомогу, відбиватися, але був відкинутий на купу каміння. Противник стиснув йому горло і заткнув рот хусткою. Очі у переможеного заплющились, у вухах зашуміло, і він мало не знепритомнів, аж раптом лещата розтиснулись, і людина, яка його чавила, схопилася, щоби, своєю чергою, захиститися від несподіваного нападу.

Удар ціпком по руці, удар чоботом по кісточці... Незнайомець двічі завив од болю та, кульгаючи й лаючись, утік геть.

Не маючи наміру переслідувати його, переможець нахилився і запитав:

— Ви не поранені, мосьє?

Він був не поранений, а сильно приголомшений, не міг зіп'ястися на ноги. На щастя, на крики прибіг один із службовців рогатки. Знайшли екіпаж. І наш пан сів у нього разом зі своїм рятівником; їх повезли на проспект Гран Армі, де жив потерпілий.

Біля дверей будинку, абсолютно отямившись, господар обсипав свого супутника виразами вдячності.

— Я завдячую вам життям, мосьє, смію вас запевнити, що ніколи цього не забуду. Зараз не хочу лякати дружину, але наполягаю на тому, щоб вона сама, вже сьогодні, могла висловити вам нашу вдячність.

Він запросив його на сніданок і назвав своє ім'я: Людовик Ембер, потім докинув:

— Чи можу я запитати, з ким маю честь...

— Звичайно, — відповів той. І відрекомендувався: — Арсен Люпен.

У той час Арсен Люпен не мав ще тієї популярності, що її принесли йому справа Каорна, його втеча зі Санте і багато інших гучних вчинків. Він навіть не був поки Арсеном Люпенем. Це ім'я, що так уславилося надалі, було спеціально вигадане для рятівника мосьє Ембера, і можна сказати, що саме у цій справі воно отримало бойове хрещення. Готовий до боротьби, повністю озброєний, але, щиро кажучи, без коштів, без авторитету, які дають успіх, Арсен Люпен був щонайбільше початківцем у професії, якою незабаром опанує як справжній майстер.

Саме тому, прокинувшись, він просто затремтів од радості, коли згадав про нічне запрошення! Нарешті він наблизився до мети! Нарешті зробить учинок, гідний його вміння і таланту! Мільйони Ембер! Яка чудова здобич, до пари його апетитам!

Він одягнувся відповідним чином: потертий сюртук, поношені штани, капелюх з поруділого шовку, обшарпані манжети і пристібуваний комірець — усе дуже чисте, але з ознакою бідності. Замість краватки — чорний бант, приколотий шпилькою з фальшивим діамантовим оком. Так, вишатувавшись, він спустився сходами будинку на Монмартрі, де недавно оселився. На четвертому поверсі, не зупинившись, постукав головою ціпка по ступці якихось зачинених дверей. Вийшовши на вулицю, пішов бічною алеєю бульвару. Якраз нагодився трамвай. Арсен піднявся в салон, і хтось, хто йшов за ним, а саме мешканець із четвертого поверху, сів поруч.

За секунду ця людина звернулася до нього:

— Ну що, шефе?

— Порядок, справу зроблено.

— Це ж як?

— Я у них снідаю.

— Ви там снідаєте?

— Сподіваюся, ти не хочеш, щоб мій дорогоцінний час було змарновано. Я вирвав мосьє Людовика Ембера з лап смерті, яку ти йому підготував. А мосьє Людовик Ембер — людина вдячна. Він запросив мене на сніданок.

Мовчання. Потім сусід наважився запитати:

— Значить, ви від цього не відмовилися?

— Малий, — відказав Арсен, — вже коли я сьогодні вночі організував цей сміховинний напад, якщо завдав собі праці о третій ранку неподалік від земляного валу нагородити тебе ударом палиці по руці та стусаном по нозі, ризикуючи у такий спосіб покалічити мого єдиного друга, то робив це, звичайно ж, не для того, щоб тепер відмовитися від зиску за такий майстерно організований порятунок.

— Але подекують недобре з приводу їхніх статків...

— Нехай собі говорять. Ось уже шість місяців я займаюся цією справою, шість місяців збираю відомості, вивчаю, розставляю тенета, розпитую прислугу, боргувальників та підставних осіб, шість місяців живу в тіні чоловіка й дружини. Отже, знаю, що треба робити. Дісталися ці статки від старого Брофорда, як вони стверджують, або з іншого джерела — не має значення. Головне: переконаний, що вони є. А якщо вони є, вони — мої!

— Чорт, сто мільйонів!

— Припустимо, десять або навіть п'ять, це не грає ролі! У сейфі — великі пачки цінних паперів. Чорт мене забирай, якщо однієї чудової днини я не добуду ключа.

Трамвай зупинився на площі Зірки. Чоловік прошепотів:

— Отже, що робити зараз?

— Зараз? Нічого. Я попереджу тебе. У нас ще є час.

За п'ять хвилин Арсен Люпен піднімався парадними сходами особняка Ембер, і Людовик відрекомендував його дружині. Жервеза

була добротливою панійкою, дуже товстенькою і вельми балакучою. Вона прийняла Люпена надзвичайно люб'язно.

— Я наполягла на тому, щоб на святі на честь «нашого рятівника» не було нікого зі сторонніх, — сказала вона.

І з самого початку «рятівника» трактували як давнього друга. До десерту встановилася повна довіра, й відвертих зізнань не бракувало. Арсен розповідав про своє життя, життя батька — непідкупного судді, про гризоти дитинства, труднощі теперішнього моменту. Жервеза, зі свого боку, згадувала про молодість, заміжжя, добродійність старого Брофорда, про сотню мільйонів, що вона успадкувала, про перешкоди, що заважають обняти посідання, позики, які вона змушена була зробити під немислимі відсотки, нескінченні чвари з племінниками Брофорда. А конфлікти! А секвестри! І таке інше.

— Подумайте лише, мосьє Люпене, папери тут, поруч, у столі мого чоловіка, але якщо ми візьмемо звідти бодай один купон, ми втратимо все! Вони тут, у нашому сейфі, але ми не можемо навіть доторкнутися до них.

Гість злегка здригнувся від думки про таке сусідство. Й абсолютно чітко зрозумів, що душі Арсена Люпена ніколи не піднятися до висот педантичності, властивих цій гідній пані.

— О! Вони тут, — прошепотів Арсен; у роті в нього пересохло.

— Так, вони тут.

Стосунки, що почалися в подібних обставинах, неминуче повинні були зв'язатися в міцніший вузол. Під час делікатного допиту Арсен Люпен зізнався, що загруз у злиднях і йому хоч лобом у стіну бийся. І тут же нещасний юнак був призначений особистим секретарем чоловіка й жінки з платнею сто п'ятдесят франків на місяць від кожного. Житиме він у колишній квартирі, але щодня повинен приходити, щоб отримувати розпорядження, а для більшої зручності йому під робочий кабінет виділять одну з кімнат третього поверху.

Кімнату він вибрав сам; вона завдяки щасливій нагоді виявилася над кабінетом Людовика.

Арсен дуже скоро переконався, що його секретарська посада страшенно нагадує синекуру¹⁹. За два місяці йому довелося переписати лише чотири маловажних листи, і тільки раз патрон викликав його до себе в кабінет, що дало йому змогу розгледіти сейф. Окрім того, він

зауважив, що власникові цієї синекури, мабуть, не належить фігурувати поруч із депутатом Анкеті або старшиною стану адвокатів Грувелем, бо Люпена забували запрошувати на знамениті світські раути.

Він на це нітрохи не скаржився, явно вважаючи за краще залишатися на своєму скромному місці в тіні, й, щасливий та вільний, тримався осторонь. До того ж часу Арсен не марнував. Насамперед він кілька разів таємно відвідав кабінет Людовика і засвідчив свою повагу сейфові, який, на жаль, так і залишився наглухо зачиненим. Це було похмуре на вигляд величезне одоробало з чавуну і сталі; до нього не підступитися було ні з напилком, ні зі свердлом, ні з ломиком.

Та Арсен Люпен не вгавав.

«Там, де сила не допоможе, треба брати хитрістю, — сказав він собі. — Головне — вигострити очі й наструнчити вуха».

Тому він ужив необхідних заходів і, провівши копітке й ретельне обстеження паркету в своїй кімнаті, просунув олов'яну трубку в отвір між двома ліпними прикрасами у стелі кабінету господаря. Через це пристосування, щось на кшталт слухової та підзорної труби, він збирався підглядати й підслуховувати.

Відтоді Арсен жив, приклеївшись до підлоги животом. І, природно, часто спостерігав, як Ембери обговорювали щось, стоячи біля сейфа, перевіряючи книги записів і гортаючи папери в папках. Коли вони послідовно повертали чотири ручки, що урухомлювали замок, він, щоби дізнатися шифр, намагався вгадати кількість переміщуваних рубчиків. Стежив за кожним їхнім жестом, прислухався до кожного слова. Куди вони поділи ключ? Сховали його?

Якось Арсен побачив, що вони вийшли з кімнати, не зачинивши сейф, і швидко спустився вниз. Вирішив увійти. Але вони вже повернулися.

— О! Даруйте, помилився дверима.

Але Жервеза кинулася до нього і запросила в кабінет:

— Заходьте ж, мосьє, будьте як удома! Ви дасте нам пораду. Які цінні папери краще продати? Зарубіжні або ренту?

— Але як же із забороною? — дуже здивувавшись, заперечив Люпен.

— О! Вона стосується не всіх грошей.

Жервеза відчинила стулку. На полицях лежали перев'язані ремінцями папки. Вона взяла одну з них. Але чоловік запротестував:

— Ні, ні, Жервезо, це божевілля — продавати закордонні цінні папери. Їх курс підскочить... А ціни на ренту тим часом уже досягли межі. А як вважаєте ви, дорогий друже?

«Дорогий друг» ніяк не вважав, але все-таки порадив пожертвувати рентою. Тоді Жервеза взяла іншу зв'язку і витягла із неї один папір навмання. Це була тривідсоткова акція на 1374 франки. Людовик поклав її у кишеню. Після полудня разом із секретарем вони продали цей папір через біржового маклера й отримали 46 тисяч франків.

Хай там що говорила Жервеза, в Арсена Люпена не було відчуття, що він живе тут як у бога за пазухою. Якраз навпаки, становище, яке він займав у будинку Ембер, раз по раз його дивувало. Він без упину переконувався, що прислуга не знає його імені. Вони називали його просто «мосьє». Людовика говорив про нього так: «Попередьте мосьє... Мосьє вже прийшов?». Навіщо знадобилася ця загадковість у звертанні?

До того ж, коли вщухли початкові захоплення, Ембери майже не розмовляли з ним, були чемні настільки, наскільки потребує ставлення до людини, яка зробила їм велику послугу. Але, по суті, зовсім не звертали на нього уваги. Вдавали, що вважають його оригіналом, який не любить, коли йому набридають: вони, звичайно, шанують його усамітнення, але тільки тому, що він сам їм таку умову накинув, хоч це і примха з його боку. Одного разу, проходячи через передпокій, Арсен почув, як Жервеза говорила якимось двом панам:

— Він такий дикун.

«Нехай так, — подумав Арсен, — ми — з дикунів». І не маючи наміру осмислювати дивну поведінку цих людей, він і далі вперто здійснював свій план. Арсен Люпен переконався, що нема сенсу розраховувати на неуважність Жервези, яка ніколи не розлучалася з ключем від сейфа, ба більше — ніколи не забирала цей ключ, перш ніж не переставить літери в замку. Отже, йому треба було діяти.

Одна подія — посилена кампанія, котру розгорнули деякі газети проти Емберів, — прискорила розв'язку. Їх звинувачували у шахрайстві. Арсен Люпен, спостерігаючи за перипетіями драми та

поведінкою подружжя, зрозумів, що, зволікаючи ще трохи, все упустисть.

П'ять днів поспіль, замість, як завжди, йти о шостій, він замикався у своїй кімнаті. Господарі думали, що його вже нема. А він, розтягнувшись на підлозі, стежив за тим, що відбувається в кабінеті Людовика.

Упродовж п'яти вечорів поспіль вишукати слушну нагоду так і не вдалося, й він серед ночі втікав через хвіртку у дворі. Мав ключ від неї.

Але на шостий день Арсен дізнався, що Ембери у відповідь на злобні інсинуації своїх ворогів запропонували відчинити сейф з тим, щоби скласти опис його вмісту.

«Це станеться сьогодні увечері», — подумав Люпен.

І справді, після вечері Людовик розташувався у своєму кабінеті. Прийшла туди й Жервеза. Вони заходилися розбирати папери, що зберігались у сейфі.

Спливла година, тоді друга. Люпен почув, що слуги пішли спати. І ось уже нікого не залишилося на другому поверсі. Ембери і далі займалися своєю справою.

— Пора, — прошепотів Люпен.

І відчинив вікно. Воно виходило на подвір'я. На небі — ні зірок, ані місяця, і за вікном — непроглядна темрява. Він дістав із шафи мотузку з вузлами, прив'язав її до поручнів балкона, переліз через них і повільно, спираючись на ринву, поповз униз до вікна, розміщеного на поверх нижче. Це було вікно кабінету; щільні штори, підшиті мольтоном, приховували все, що відбувалося всередині. З хвилину він нерухомо стояв на балконі, настороживши вуха і вдивляючись у темряву.

Усе було тихо; заспокоївшись, він легенько штовхнув стулки вікна. Якщо ніхто не спромігся перевірити, чи замкнені вони, вікно мало відчинитися, бо ж після обіду він повернув шпінгалет так, щоби язичок не увійшов до паза.

Вікно відчинилося. Тоді надзвичайно обережно Люпен ширше розчинив його. Просунув голову й одразу ж завмер. Крізь щілину між полотнищами нещільно засунутих штор пробивалася смужка світла: він побачив Жервезу і Людовика, які сиділи біля сейфа.

Вони зрідка і дуже тихо перекидалися короткими фразами, не відриваючись од свого заняття. Арсен Люпен прикинув відстань, що відділяла його від них, точно розрахував рухи, які треба було зробити, щоб нейтралізувати одного по одному, не дати часу покликати на допомогу, і вже збирався кинутися вперед, як раптом почув слова Жервези:

— Як холодно стало в кімнаті й лише за якусь хвилину! Піду, мабуть, ляжу. А ти?

— Я хотів би закінчити.

— Закінчити! Тут і до ранку не розібратися.

— Та ні, роботи на годину, не більше.

Вона пішла. Минуло хвилин двадцять, тридцять. Арсен трохи ширше прочинив вікно. Зашелестіли ґардини. Він сильніше штовхнув стулки. Людовик обернувся і, побачивши, що вітер напнув фіранки, піднявся, щоб зачинити вікно...

Усе обійшлося без єдиного крику і без боротьби. Арсен Люпен кількома точними рухами, не завдавши Людовику особливого болю, оглушив його, обгорнув йому голову ґардиною і зв'язав так, що той навіть не встиг розгледіти обличчя нападника.

Потім Арсен кинувся до сейфа, схопив дві папки, засунув їх під пахву, вийшов з кабінету, спустився сходами, перетнув двір і відчинив хвіртку. На вулиці стояв екіпаж.

— Візьми ось це спочатку, — сказав візникові, — та йди за мною.

Він знову пішов до кабінету. За два прийоми сейф був спустошений. Потім Арсен піднявся у свою кімнату, відв'язав мотузку і знищив сліди свого перебування. Усе це скінчилося.

За кілька годин Арсен Люпен разом зі спільником узявся розбирати те, що лежало в папках. Виявивши, що статки Емберів далеко не такі великі, як усі вважали, Арсен, передбачаючи це, був аж ніяк не розчарований. Ні сотень, ні навіть десятків мільйонів тут не виявилось. Але врешті-решт статки Емберів обчислювалася дуже значною цифрою і було вкладено їх в суто прибуткові галузі: це були акції залізничних компаній, паризькі та державні цінні папери, акції Суеца, північних шахт тощо.

Люпен був задоволений.

— Звичайно, — мовив він, — збитки будуть значні, коли настане час торгуватися. Ми зіткнемося з перешкодами, і доведеться не раз і не два віддавати папери за безцінь. Не біда, завдяки цьому первинному капіталовкладенню я сподіваюся почати жити, як хочу... і реалізувати деякі проєкти, що мене дуже хвилюють.

— А решта?

— Можеш усе спалити, малий. Ці купи виглядали переконливо у сейфі. Нам вони не потрібні. Що ж до цінних паперів, то ми замкнемо їх спокійненько в шафу і чекатимемо слушного моменту.

Наступного дня Арсен подумав, що ніщо не заважає йому повернутися в будинок Емберів. Але, читаючи газети, він дізнався щось зовсім несподіване: Людовик і Жервеза зникли.

Розкривання сейфа відбувалося в надзвичайно урочистій обстановці. Суддівські виявили в ньому те, що залишив Арсен Люпен... себто майже нічого.

Такі факти, точніше, деякі з них в інтерпретації Арсена Люпена. Я викладаю події, дотримуючись версії, почутої з його власних уст того дня, коли Арсен розкрив душу.

Він ходив туди-сюди моїм робочим кабінетом, і в очах його бігали бісики, яких я не помічав раніше.

— Коротше кажучи, — зауважив я, — це одна з найвдаліших ваших авантур?

Не відповівши мені безпосередньо, він правив далі:

— У цій справі є якісь нерозв'язні загадки. І навіть після того, як я вам усе пояснив, залишилося стільки незрозумілого! Навіщо знадобилось утікати? Чому вони не скористалися допомогою, яку я мимоволі надав їм. Адже так просто було заявити: «У сейфі лежали сто мільйонів, а тепер їх тут нема, бо ж їх хтось украв!».

— Ембери збилися з плигу.

— Так, справді, збилися з плигу... Проте, з іншого боку, адже правда, що...

— Що — правда?

— Так, нічого.

Що означала його недомовка? Адже він щось недоговорив, це було очевидно, і не хотів говорити. Я був заінтригований. Певно, йшлося

про щось дуже серйозне, якщо у такої людини виникли сумніви.

І я навмання почав ставити йому різні запитання.

— Ви з ними більше не зустрічалися?

— Ні.

— А чи не відчуваєте ви часом щось на кшталт жалості до цього нещасливого подружжя?

— Я?! — вигукнув він, підскачівши.

Його обурення здивувало мене. Може, я потрапив у точку?

— Зрозуміло, — не вгавав я. — Якби не ви, вони, можливо, могли би протистояти небезпеці... або принаймні виїхати з повними кишнями.

— Докори сумління, саме цього ви від мене хочете, чи не так?

— Звичайно!

Він грюкнув по моєму столу.

— Отже, по-вашому, в мене повинні бути докори сумління?

— Називайте це докорами або жалем. Але бодай якісь почуття...

— Відчувати якісь почуття до людей...

— До людей, у яких ви забрали статки.

— Які статки?

— Хай там як... ці дві або три пачки цінних паперів!

— Дві-три пачки паперів! Я у них вкрав цінні папери, чи не так, частину їхньої спадщини, і в цьому моя вина, мій злочин? А чи не спало вам на думку, чорт забирай, що вони були фальшивими, ці нібито цінні папери?.. Чуєте? **ВОНИ БУЛИ ФАЛЬШИВИМИ!**

Я спантеличено втупився у нього.

— Чотири чи п'ять мільйонів — фальшиві?

— Саме так! — люто вигукнув він, — архіфальшиві! Фальшиві облігації, цінні державні папери, паризькі акції — все виявилось макулатурою, а нічим іншим! І жодного су! В цій масі паперів я не знайшов і су! А ви від мене вимагаєте якихось докорів сумління. Але їх повинні відчувати вони, а не я! Ця парочка обдурила мене як звичайного бевзя! Ї облупила мов останнього тупого кретина!

Люпен був злий не на жарт, досада й уражене самолюбство, мабуть, не давали йому спокою.

— Але, як не крути, я програв зі самого початку! Вгадайте, яку роль я грав у цій справі, точніше, вони змусили мене грати? Роль Андре Брофорда. Так, любий друже, а я нічого не зрозумів! Тільки згодом, із

газет і, зіставивши факти, я здогадався про це. У той час, як я вдавав зі себе добродійника, такого собі пана, ризикував своїм життям і вирвав Ембер із лап бандита, вони видавали мене за одного з Броффордів!

Чудово, чи не так? Оригінал, який розташувався в кімнаті на третьому поверсі, дикун, якого показували здалеку, був Брофордом, і цю роль грав я! Тільки завдяки мені й тій довірі, яку я викликав під ім'ям Брофорда, банкіри давали позики, а нотаріуси переконували своїх клієнтів у тому, що вони можуть відкрити кредит! Так, корисний урок для початківця! Запевняю вас, він став у пригоді.

Арсен раптом замовк, схопив мене за руку, а потім з люттю, в якій, утім, прозвучали нотки іронії і захоплення, вимовив немислиму фразу:

— Наразі, друже, Жервеза Ембер винна мені тисячу п'ятсот франків!

Цього разу я не зміг втриматися від сміху. Воістину це був дотепний жарт. Люпен і сам розсміявся від душі.

— Так, дорогий, тисячу п'ятсот франків! Мало того, що я не отримав за свою роботу жодного су, господиня примудрилася витягнути з мене півтори тисячі франків! Усе, що я призбирав замолоду! І знете для чого? Нізащо не вгадаєте... Для її бідняків! Як я казав вам! Для так званих знедолених людей, яким вона допомагала потайки від Людовика!

І на цьому я попався! Ну хіба не смішно, га? Арсена Люпена підчикрижили на півтори тисячі франків, і зробила це мила дама, в якої він украв на чотири мільйони фальшивих паперів! До яких тільки комбінацій і геніальних хитрощів я не вдавався, щоби доп'ясти такого блискучого результату!

Ось так, один-єдиний раз у житті мене обцибушили. Дідька лисого! Обмахорили по-справжньому, начисто і за вищим розрядом!..

Чорна перлина

Сильний дзвін дзвіночка розбудив консьєржку будинку № 9 по вулиці Ош. Вона з бурчанням смикнула за мотузку і завважила:

— Мені здавалося, всі повернулися. Бо вже третя, не менше!

— Може, прийшли по доктора, — пробурчав її чоловік.

І справді, чийсь голос мовив:

— Доктор Арель... на якому поверсі?

— На четвертому, ліворуч. Але в нічний час турбувати його не дозволено.

— Доведеться все-таки потривожити пана доктора.

Невідомий увійшов у вестибюль, піднявся на другий, потім на третій поверх, і, навіть не затримавшись на сходовій кліті біля дверей мосьє Ареля, дістався шостого поверху. Тут він випробував два ключі. Першим відчинив замок, другим — засувку.

— Чудово, — прошепотів, — усе значно спрощується. Але перш ніж узятися за справу, потрібно забезпечити відступ. Так... за логікою речей, якийсь час треба було мені, щоб зателефонувати до доктора, котрий мав мене прогнати. Ще рано... трохи терпіння.

Десять хвилин по тому він спустився вниз і постукав у віконечко придворницької, лаючись на доктора. Незнайомцю відкрили, й він, виходячи, грюкнув дверима. Однак двері не зачинилися — пан спритно вставив залізяку в наличник замка, щоб язичок не ввійшов усередину.

Потім він безшумно увійшов знову, але його вже не помітили консьєржі. Відступ на випадок тривоги було забезпечено.

І ось незнайомець знову на шостому поверсі. У передпокої при світлі електричного ліхтарика він зняв пальто, капелюха і поклав їх на стілець. Сів на інший і натягнув на черевики товсті повстяні капці.

— Ова! Готово... І як легко пройшло! Цікаво все-таки, чому основна маса людей нехтує таким приємним ремеслом грабіжника? Якщо в тебе є бодай гран сміливості та розрахунку, то нема нічого кращого.

Вельми спокійне ремесло... гідне будь-якого глави сімейства... Мабуть, навіть занадто легке... тож із часом це навіть набридає.

Він розгорнув докладний план квартири.

— Спочатку треба зорієнтуватись. Ось тут я бачу прямокутник — це передпокій, де я перебуваю. З боку вулиці — вітальня, будуар та їдальня. Тут — марна трата часу, смак у графині, здається, поганий... жодної вартісної цяцьки!.. Значить, ідемо прямо до мети... А! Ось план коридору, який веде у кімнати. За три метри я маю виявити у стіні двері одержної шафи, притуленої до спальні графині.

Він звернув свій план, погасив ліхтар і пішов коридором, відраховуючи відстань:

— Один метр... два... три метри... Ось і двері... Як усе вдало складається, Боже-світе! Проста засувка, маленька клямка відокремлює мене від спальні, та до того ж мені відомо, що ця засувка на висоті один метр сорок три сантиметри від підлоги... Досить трохи надрізати, і ми її позбудемося...

Він дістав з кишені потрібні інструменти і... застиг.

— Ану ж засувку випадково не закрили. Треба перевірити... Гірше не буде!

Він повернув ручку. Двері відчинилися.

— Молодчина, Люпене, тобі відверто щастить. Що ще потрібно? Тобі відомо розташування приміщень, в які ти збираєшся потрапити, ти знаєш, в якому місці графиня ховає чорну перлину... Отже, для того щоби перлина стала твоєю, треба просто бути тихішим за саму тишу і темнішим за нічну темряву.

Арсен Люпен промарудився щонайменше з пів години, відчиняючи наступні двері, що виходили у спальню. Але робив це так обережно, що графиню, навіть якщо б вона не спала, не потривожив би жоден незвичний звук.

Він тримався позначеного у плані маршруту, тож йому залишалось тільки обігнути шезлонг. Потім підібратися до крісла і далі — до нічного столика поруч з ліжком. На столі — шабатурка для поштового паперу, а в цій шабатурці любісінько лежить чорна перлина.

Він ліг на килим і поповз, огинаючи шезлонг. Але раптом завмер, намагаючись стримати серцебиття. Він не відчував жодного страху, але ніяк не міг упоратися з нервовим збудженням, викликаним мертвою

тишею. Арсена це здивувало, адже, що не кажи, а йому доводилося переживати і не такі хвилюючі моменти, причому без будь-яких емоцій. Жодна небезпека йому не загрожувала. То чому ж серце билось, ніби скажений дзвін? Може, на нього подіяла ця спляча жінка, це життя, що б'ється поруч із його життям?

Люпен прислухався і, здавалося, розрізнув ритм дихання. Це заспокоїло його, як присутність друга.

Він намацав крісло, потім непомітно короткими ривками поповзом підсунувся до столика, витягнутою рукою нишпорячи в темряві. Нарешті він намацав ніжку стола. Чудово! Залишилося тільки підвестися, взяти перлину й піти. Слава богу! А то ж серце, як переляканий звір, знову забилося в грудях, та ще й так сильно, що, мабуть, могло розбудити графиню.

Неймовірним зусиллям волі Люпен стримав серцебиття, але тієї миті, коли він зібрався підвестися, його ліва рука зачепила предмет, що лежав на килимі, і він одразу зрозумів, що це свічник, якого хтось перекинув; поруч лежала ще одна штучка — маленький дорожній годинник у шкіряному покривці.

Що це? Що сталося? Він не міг зрозуміти. Підсвічник... годинник... Чому вони опинилися не на своєму звичному місці? О! Що ж сталося в цій непроглядній пільмі?

І раптом від несподіванки у нього вирвався крик. Він доторкнувся... о! доторкнувся до дивної, просто немислимої речі! Ну ні, ні, від жаху в нього запаморочилось у голові. Минуло двадцять, тридцять секунд, він не ворухився, його скував страх, піт стікав скронями. А в кінчиках пальців зберігалось відчуття, викликане дотиком.

Зібравши всі сили, він знову простягнув руку. Пальці вдруге доторкнулися до того дивного, немислимого, чого він торкнувся раніше. Арсен обмацав це щось. Змусив руку обмацувати і зрозумів. То були волосся, обличчя... і обличчя холодне, майже крижане.

Хоч у якому жахливому вигляді постала реальність, така людина, як Арсен Люпен, спроможна опанувати ситуацію, ледь усвідомивши її. Він миттєво увімкнув ліхтар. Перед ним у калюжі крові лежала жінка. Шия її і плечі були понівечені страшними ранами. Люпен нахилився й оглянув тіло. Жінка була мертва.

— Мертва, мертва, — повторював він із жахом, розглядаючи її обличчя, скляні очі й перекривлені вуста, посиніле тіло в крові, яка залила килим і вже застигла на ньому густою чорною плямою.

Піднявшись, він повернув вимикач, кімната наповнилася світлом, і тільки тоді стало видно сліди відчайдушної боротьби. Ліжко було розкидане, ковдри й простирадла зірвані. На підлозі валялися свічник і годинник — стрілки показував двадцять хвилин на дванадцяті, трохи подалі лежав перекинутий стілець і всюди — кров, калюжі крові.

— А чорна перлина? — прошепотів Арсен.

Шабатурка для поштового паперу залишалася на своєму місці. Він швидко її розкрив. У ній лежав футляр. Він був порожній.

— Бісова челядь, — вилаявся Люпен, — занадто рано ти святкував перемогу, друже Арсене... Графиня вбита, чорна перлина зникла... ситуація — гірше не можна! Час рвати кігті, інакше великих ускладнень не минути.

Та він з місця не зрушив.

— Рвати кігті? Будь-який інший напевно зробив би саме так. А що Арсен Люпен? Можливо, він придумає щось краще? Ну ж бо, почнемо все за порядком. Зрештою, сумління твоє чисте... Припустимо, що ти — комісар поліції і повинен провести розслідування... Так, але для цього в голові повинна бути повна ясність. А у мене мізки шкереберть!

І він упав у крісло, стиснувши кулаками палаючий лоб.

Жодна з подій, що трапилися за останній час, не викликала такого пекучого інтересу, як убивство на вулиці Ош, і я, зрозуміло, не став би розповідати цю історію, якби не постала вона в зовсім іншому світлі через втручання Арсена Люпена. Про його причетність до справи мало хто підозрював. У всякому разі, ніхто не знав нічого до кінця про цю незвичайну історію.

Ну хто ж не пам'ятає, хто не зустрічав у Булонському лісі колишню співачку Леонтіну Зальті, дружину, а потім вдову графа д'Андійо, яка двадцять років тому засліплювала Париж своєю розкішшю, Зальті, графиню д'Андійо, котра славилася в усій Європі діамантами і перлами? Говорили, що у неї на шиї — капітал кількох банківських компаній і австралійських золотодобувних фірм. Знамениті ювеліри виконували замовлення Зальті, як колись — замовлення королев і королів.

І хто не пам'ятає про катастрофу, під час якої загинули всі ці багатства? Банки та золоті копальні — все пішло в непам'ять. Від чудової колекції, розпроданої на аукціоні, не залишилося нічого, крім знаменитої чорної перлини. Чорна перлина! Ціле багатство, якби графиня захотіла розлучитися з нею.

Вона не бажала. Воліла урізати свої витрати, жити у скромній квартирі з компаньйонкою, куховаркою і слугою, але безцінний скарб не продала. На це була особлива причина, і графиня не приховувала цього: чорна перлина — подарунок імператора! І майже звівшись нінащо, власниця скарбу, приречена на найжалюгідніше існування, залишилася відданою своїй супутниці кращих часів.

— Поки жива, — казала вона, — я з нею не розлучуся.

Увесь день, з ранку до вечора, вона носила перлину на шиї. На ніч прибирала її в затишну місцинку, про яку ніхто не знав.

Усі ці факти, викладені в газетах, тільки розпалювали цікавість, і дивна, але цілком зрозуміла для тих, хто знає розгадку, річ: арешт передбачуваного вбивці ще сильніше заплутав справу й підігрів пристрасті. За день газети виклали цю новину так:

«Стало відомо про арешт Віктора Данеґра, слуги графині д'Андійо. Зібрані проти нього докази — нищівні. На люстриновому рукаві його лівреї, яку шеф поліції пан Дюдуї знайшов у мансарді Данеґра між пружинною сіткою і матрацом, виявлені плями крові. Крім того, на камізельці бракувало обтягнутого тканиною гудзика. Але тільки-но почався обшук, гудзик цей дістали з-під ліжка жертви.

Можливо, після вечері Данеґр, замість піднятися в мансарду, прослизнув ув одягну кімнату і крізь засклені двері побачив, як графиня ховає чорну перлину.

Слід зазначити, що наразі не виявлено жодного доказу, котрий підтверджує це припущення. Хай там як, залишається неясною ще одна обставина. О сьомій ранку Данеґр заходив у тютюновий кіоск на бульварі Курсель: це засвідчили консьєржка, а потім і продавчиня. З іншого боку, кухарка графині та її компаньйонка, спальні яких розташовані в кінці коридору, стверджують, що коли вони встали о восьмій годині ранку, двері передпокою і двері кухні були замкнені на два оберти. Обидві жінки, які прослужили у графині два десятки років, — поза всякою підозрою. Виникає питання: як Данеґр вийшов із

квартири? Може, він зробив для себе інший ключ? Розслідування має роз'яснити ці суперечливі факти.

Але воно абсолютно нічого не роз'яснило, навіть навпаки. Виявилось, що Віктор Данеґр був небезпечним рецидивістом, алкоголіком і розпусником, для якого удар ножом був справою звичною. Але в міру розслідування справді з'являлося дедалі більше темних плям і непояснених протиріч.

Насамперед якась мадемуазель де Сенклев, кухня та єдина спадкоємиця жертви, повідомила, що за місяць до смерті в одному з листів графиня сповістила їй, куди ховає чорну перлину. Наступного дня по тому, як лист надійшов, мадемуазель де Сенклев виявила, що він зник. Хто вкрав його?

Своєю чергою, консьєржі розповіли, що відчиняли двері якійсь людині, котра піднялася до лікаря Ареля. Розпитали доктора. До нього ніхто не дзвонив. То хто ж це був? Спільник?

Преса і громадськість пристали на версію, що охоплює спільника. Старий Ґанімар, головний інспектор, обстоював саме її, і не без підстав.

— Тут уплутаний Люпен, — говорив він слідчому.

— О! — заперечував той. — Всюди вам увижається цей Люпен.

— Він мені увижається всюди, бо він всюди є.

— Зізнайтеся краще, що він спливає перед вашим поглядом щоразу, коли вам щось не зовсім ясно. Ну, а в даному випадку зверніть увагу: злочин було скоєно об одинадцятій двадцять вечора, як підтверджує годинник, а до нічного візиту, що його згадують консьєржі, дійшло лише о третій годині ранку.

Служителі правосуддя часто відступають перед обличчям переконливих фактів, які змушують їх підганяти події під первинну версію. Жалюгідне минуле Віктора Данеґра, рецидивіста, п'яниці й розпусника, вплинуло на слідчого, і хоча не виявилось жодного нового факту, що підтверджував би два-три докази, виявлені спочатку, він залишився непохитний. І закрив слідство. За кілька тижнів почався судовий розгляд.

Був він плутаним і занудним. Голова вів його безпристрасно. Прокурор виступив непереконаливо. У таких умовах в адвоката Данеґра виникла перевага. Він указав на недоробки і бездоказовість

звинувачення. Жодного речового доказу не існувало. Хто зробив ключ, той необхідний ключ, без якого Данеґр, ідучи, не зміг би замкнути на два оберти двері в квартирі? Хто бачив цей ключ, і куди він подівся? Хто бачив ножа вбивці, та що з ним сталося?

— У всякому разі, — закінчив свою промову адвокат, — треба довести, що вбив графиню саме мій підзахисний. Доведіть, що злодій і вбивця — це не той таємничий відвідувач, який проник у будинок годині о третій ранку. На годиннику була одинадцята, скажете ви? Ну і що? Хіба не можна перевести стрілки годинника на той час, який потрібен?

Віктора Данеґра виправдали.

Схудлий і пригнічений піврічним перебуванням у камері, він вийшов з в'язниці у п'ятницю, на заході дня. Слідство, одиночне ув'язнення, судовий розгляд, виступи присяжних — усе це завдало йому хворобливого страху. Ночами його мучили жахливі кошмари, снівся ешафот. Він тремтів від лихоманки і боязні.

Назвавшись Анатолем Дюфуром, він винайняв якусь цюпку²⁰ на одному з пагорбів Монмартра, жив випадковими заробітками, працюючи то тут, то там.

Жалюгідне існування! Тричі його договоряли різні господарі, тричі дізнавалися і давали копняка.

Найчастіше Данеґр помічав — чи це тільки здавалося, — що за ним стежать якісь люди, напевно поліціанти, і не сумнівався, що вони хочуть підлаштувати йому пастку. І він заздалегідь відчував вагу грубої руки, що схопила його за комір.

Якось увечері, коли Данеґр перекушував у трактирчикові неподалік від будинку, хтось сів навпроти нього. Це був чоловік років сорока, одягнений у чорний сюртук сумнівної чистоти. Він замовив суп, овочі та літр вина.

Доївши свій суп, чоловік перевів погляд на Данеґра і довго дивився на нього.

Данеґр пополотнів. Ця людина напевно з тих, хто стежив за ним в останні тижні. Що йому від нього треба? Данеґр спробував устати, але не зміг. Ноги у нього тремтіли.

Чоловік налив собі склянку вина і наповнив склянку Данеґра.

— Цокнемося, приятелю?

— Авжеж, авжеж, — пробурмотів Віктор, — ваше здоров'я, приятелю.

— Ваше здоров'я, Вікторе Данегре.

Той підскочив:

— Я!.. Я!.. Та ні... присягаюся вам...

— У чому ви присягаєтеся? Що ви — це не ви? Ви не слуга графині?

— Який слуга? Мене звать Дюфур. Запитайте господаря.

— Дюфур Анатоль — так, для господаря, але Данегр — для правосуддя. Вікторе Данегр!

— Неправда! Ні! Вас обдурили.

Незнайомиць дістав з кишені візитку і простягнув її йому. Віктор прочитав:

«Грімодан, колишній інспектор поліції. Таємний розшук».

Віктор затремтів.

— Ви з поліції?

— Тепер ні, але моє ремесло мені подобалося, і я займаюся цим далі... на значно вигіднішій основі. Час од часу вишукую «золотоносні» справи... такі, як ваша.

— Моя?

— Атож, ваша, ця справа дуже прибуткова, якщо, звичайно, ви погодитесь бути бодай на дрібку поступливішим.

— А якщо не погоджуся?

— Доведеться. Ви опинилися у ситуації, в якій ні у чому не зможете мені відмовити.

Страх непомітно підкрадався до Віктора.

— У чому ж справа? Кажіть, — попросив він.

— Добре, — відповів його співрозмовник, — на цьому скінчимо.

Коротко скажу таке: мене прислала мадемуазель де Сенклев.

— Сенклев?

— Спадкоємиця графині д'Андійо.

— То й що?

— А от що: мадемуазель де Сенклев доручила мені зажадати у вас чорну перлину.

— Чорну перлину?

— Ту, що ви вкрали.

— Але у мене її нема!

— Є.

— Якби вона була у мене, це означало б, що я вбивця.

— Ви і є вбивця.

Данеґр силувано хихикнув.

— На щастя, найдорожчий мосьє, суд присяжних був іншої думки. Усі засідателі, ви чуєте, визнали мене невинним. А коли совість чиста і дванадцять добропорядних людей ставляться з повагою...

Колишній інспектор узяв його за руку:

— Не патякайте, приятелю. Слухайте мене дуже уважно і зважте мої слова, вони того варті. Данеґре, за три тижні до злочину ви вкрали на кухні ключ від дверей чорного ходу і замовили такий самий у слюсаря Утара на вулиці Оберкан, 244.

— Неправда, ні, — пробурчав Віктор, — ніхто цього ключа не бачив... його нема.

— Ось він.

Помовчавши, Грімодан продовжував:

— Ви убили графіню ножем із закільцьованою металом ручкою, його ви купили на ринку на площі Республіки того ж дня, коли замовляли ключа. Лезо ножа на кінці трикутне, і в ньому зроблено борозенку.

— Брехня все це, ви кажете так, задля красного слівця. Ножа ніхто не бачив.

— Ось він.

Віктор Данеґр сахнувся. Колишній інспектор правив далі:

— Усередині є бурі плями. Чи треба вам пояснювати їхнє походження?

— Ну і що з того?.. У вас є ключ та ніж. Хто доведе, що вони мої?

— Насамперед слюсар, а потім службовець, у якого ви купили ніж. Я вже освіжив їх пам'ять, і вони неодмінно впізнають вас, коли побачать.

Він говорив сухо і жорстко, з жахливою чіткістю. Данеґра трясло від страху. Ні слідчий, ні голова суду, ні помічник прокурора не піймає його так вправно, не зглибивши так ґрунтовно речі, які й сам він тепер не надто чітко собі уявляв.

Утім, він знову спробував прикинутися спокійним.

— Ну, якщо це все ваші докази...

— У мене залишилося ось ще. Скоївши злочин, ви йшли тим самим шляхом. Але посеред вбиральні ви, раптом охоплені страхом, змушені були спертися рукою об стіну, щоб не впасти.

— Звідки ви це знаєте? — затинаючись, пробурмотів Віктор. — Нікому не відомо.

— Правосуддю — ні, нікому зі суддівських не могло і на думку спасти, що треба запалити свічку й оглянути стіни. А якби вони зробили це, то побачили б на білому тиньку ледь помітну червону плямку, хоч і досить чітку, щоб виявити на ній відбиток подушечки вашого великого пальця, забрудненого кров'ю, — пальця, котрим ви торкнулися до стіни. А вам, напевно, відомо, що в антропометрії це один із основних засобів ідентифікації.

Віктор Данеґр зблід. Краплі поту стікали у нього з чола. Шаленими очима дивився він на дивну людину, що розповідала про його злочин так, ніби він був невидимим свідком.

Убитий, Данеґр опустил голову, знесилившись. Кілька місяців він боровся проти всіх. Проти цієї людини теж, а тепер йому здавалося, що нічого вже не вдієш.

— Якщо я поверну вам перлину, — пробурмотів він, — скільки ви мені за неї дасте?

— Нічогісінько.

— Як! Ви смієтесь! Я віддам вам річ, яка коштує тисячі, сотні тисяч, а натомість нічого?

— Гаразд, життя.

Нещасний затремтів. Мало не ласкавим голосом Грімодан докинув:

— Послухайте, Данеґре, жодної цінності ця перлина для вас не має. Ви не зможете її продати. Нащо ж її зберігати?

— Є перекупники... й однієї чудової днини, за будь-яку ціну...

— Однієї чудової днини буде пізно.

— Чому?

— Чому? Та тому, що правосуддя займеться вами, і цього разу — озброївшись доказами, які я йому надам: ніж, ключ, відбиток вашого пальця... пропали ви, друже.

Віктор обхопив руками голову і задумався. Він відчував, що пропав, пропав остаточно, і водночас на нього накотилася величезна втома, неймовірна потреба у відпочинку та спокої.

— Коли ви хочете її отримати? — прошепотів він.

— Сьогодні увечері, до першої ночі.

— А якщо ні?

— Якщо ні, я віднесу на пошту лист, в якому мадемуазель де Сенклев звинувачує вас, звертаючись до прокурора республіки.

Данеґр наповнив дві склянки вином і випив їх одна по одній, опісля, підводячись, мовив:

— Сплатить рахунок, і ходімо ... мені набридла ця клята справа.

Настала ніч. Двоє чоловіків спустилися по вулиці Лепік і пішли уздовж кільця бульварів до площі Зірки. Йшли мовчки, Віктор зовні видавався дуже втомленим, навіть згорбився.

У парку Монсо він сказав:

— Це поруч з будинком...

— Дідька лисого! Не був ти там, перед арештом ти побував лише в тютюновій крамниці.

— Ми на місці, — відповів Данеґр глухим голосом.

Вони пройшли вздовж садової руштавиці й перетнули вулицю, на розі якої стояла тютюнова крамниця. Данеґр зупинився за кілька кроків од неї. Ноги у нього тремтіли. Він упав на лавку.

— Ну? — запитав його супутник.

— Це тут.

— Тут! Що ви мені плетете?

— Так, ось тут, перед вами.

— Переді мною! Знаєте що, Данеґре, не треба...

— Повторюю вам: вона тут.

— Де?

— Між двома каменяками.

— Якими?

— Шукайте.

— Якими? — перепитав Ірімодан.

Віктор не відповів.

— А! Прекрасно, ти вирішив змусити мене чекати, приятелю.

— Ні... але... я ж помру в злиднях.

— І тому ти сумніваєшся? Гаразд, я буду великодушний. Скільки тобі треба?

— На квиток до Америки в каюті другого класу.

— Домовилися.

— І купюру в сто франків на перші витрати.

— Отримаєш дві. Кажи ж.

— Порахуйте кругляки праворуч від стоку. Вона там, між дванадцятим і тринадцятим каменем.

— У канаві?

— Так, де закінчується тротуар.

Грімодан озирнувся. Повз них проїздили трамваї, йшли люди. Ну треба ж! Хто б міг подумати?..

Він розкрив свого складаного ножа і встромив його в щілину між дванадцятим і тринадцятим кругляком.

— А що, коли її там нема?

— Якщо ніхто не помітив, як я нахилився і засунув її туди, вона лежить там і досі.

Чи може бути таке? Чорна перлина кинута в брудну канаву. І нею міг заволодіти усякий! Чорна перлина... цілий статок!

— На якій глибині?

— Сантиметрів із десять.

Грімодан перекопав мокрий пісок. Кінчик леза за щось зачепився. Інспектор пальцями розгріб ямку.

Він побачив чорну перлину.

— Ось, візьми свої двісті франків. Квиток в Америку я тобі пришлю.

Навзавтра «Écho de France» опублікувала замітку, яку передрукували всі газети світу:

«З учорашнього дня знаменита чорна перлина зберігається в Арсена Люпена, який вилучив її у вбивці графині д'Андійо. Найближчим часом копії цього дорогоцінного скарбу будуть виставлені в Лондоні, Санкт-Петербурзі, Калькутті, Буенос-Айресі та Нью-Йорку.

Арсен Люпен чекає на пропозиції, які захочуть зробити йому його кореспонденти».

— Так було доведено, що за злочин завжди є кара, а чеснота торжествує, — кинув Арсен Люпен, виклавши мені все підґрунтя справи.

— А також те, що під ім'ям Грімодана, колишнього інспектора поліції, ви були обрані провидінням для того, щоб завадити злочинцю скористатися плодами його лиходійства.

— Саме так. Зізнаюся, це одна з тих пригод, якими я особливо пишаюся. Сорочок хвилин, що їх я провів у кімнаті графині після того, як переконався, що вона мертва, мабуть, найдивовижніші й найглибші в моєму житті. За сорочок хвилин я, потрапивши в край заплутану ситуацію, зауважив деякі деталі, відновив обставини злочину й дійшов думки, що злочинець не хто інший, як слуга графині. Далі я зрозумів, що заволодіти перлиною можна тільки за умови, що слугу заарештують, — і я залишив на місці гудзик від лівреї; але не можна було допустити, щоби правосуддя виявило неспростовні докази його вини, — і я підняв ніж, забутий на килимі, забрав ключ, залишений у дверях, попередньо замкнувши їх на два оберти і стерши відбитки пальців на тиньку в убиральні. Як на мене, це був спалах думки...

— ...генія, — перебив я його.

— Генія, якщо хочете; в усякому разі, таке не впало б у голову будь-кому. За секунду передбачити два розв'язання проблеми — арешт і виправдання, використовувати грандіозний апарат правосуддя для того, щоб заплутати цього хлопця, обдурити його, коротше, довести його до такого стану, що, звільнившись, він неминуче мав попастися в нехитру пастку, яку я для нього приготував.

— Нехитру? Скажіть краще: геть невигадливу, адже йому не загрожувала ніяка небезпека.

— О! Ні найменша, бо ж будь-який визвольний присуд ухвалюють остаточно.

— Бідолаха...

— Нічого собі бідолаха... Віктор Данеґр! А ви не забули, що він — убивця? І вкрай аморально було б залишати йому чорну перлину. Бо ж він живий, тільки подумайте, Данеґр живий!

— А чорна перлина — ваша!

Люпен дістав її з потайної кишені свого гаманця. Оглянув її, погладив пальцями та поглядом і зітхнув:

— Якому ж князьку, якому недоумкуватому й гонористому раджі належатиме цей скарб? Якому американському мільярдерові судилося мати мініатюрне диво краси й розкоші, що прикрашало білосніжні плечі Леонтіни Зальті, графині д'Андійо?..

Герлок Шолмс приїздить замітно

— Дивно, як ви схожі на Арсена Люпена, Вельмоне!

— А ви з ним знайомі?

— О! Як усі, за світлинами, кожна з яких не схожа на іншу, одначе все-таки залишається враження, що це одне і те саме обличчя... на кшталт вашого.

Орас Вельмон, мабуть, був зачеплений за живе.

— Невже, мій дорогий Деване? І ви не перший говорите мені про це, запевняю вас.

— Аж так схожі, — продовжував Деван, — що, якби вас не рекомендував мій кузен д'Естеван і ви не були б відомим художником, прекрасні морські пейзажі якого мене надпоривають, можливо, що я повідомив би в поліцію про ваше перебування у Дьєппі.

Жарт зустріли загальним реготом. Тут, у великій ідальні замку Тіберменіль, окрім Вельмона, були: абат Желі, сільський священник, та кільканадцять офіцерів з полків, які проводили маневри в округах і які прийняли запрошення банкіра Жоржа Девана та його матері. Один із них вигукнув:

— Але хіба не Арсена Люпена бачили на узбережжі після тієї знаменитої приключки в швидкому поїзді Париж — Гавр?

— Абсолютно правильно, відтоді минуло три місяці, а за тиждень по тому я познайомився в казино з нашим чудовим Вельмоном, і з того моменту він удостоїв мене кількома відвідуваннями, приємно випередивши тим самим ґрунтовніший візит у мій будинок, яким він потішить мене в найближчі дні... точніше, в одну з найближчих ночей!

Усі знову посміялися і перейшли в старовинну вартівню — простору кімнату з височенною стелею, що займала всю внутрішню частину вежі Гійома, де Жорж Деван поприміщував неймовірні скарби, що їх століттями стягували вельможі Тіберменіля. Рундуки й креденці, таганки й канделябри правили за її оздоблення. Чудові гобелени прикрашали муровані стіни. У глибоких амбразурах чотирьох вікон

стояли лави, вікна закінчувалися лучкуватими вітражами з олив'яними переділками. Між дверима та лівим вікном височіла монументальна книжкова шафа в ренесансному стилі, на чолі якого можна було прочитати слово, написане золотими літерами: «Тіберменіль», а нижче — гордий сімейний девіз: «Що хочеш роби».

Поки закурювали сигари, Деван знову пожартував:

— Тільки не пропустіть момент, Вельмоне, у вашому розпорядженні — одна-однісінька ніч.

— Але чому? — поцікавився художник, явно приподоблюючись до господаря.

Деван хотів відповісти, але мати зробила йому знак. Одначе збудження, що панувало за вечерею, бажання заінтригувати гостей узяли гору.

— Нічого! — прошепотів він. — Тепер я можу говорити. Тепер уже ніхто не пробалакається.

Гостей узяла цікавість, вони порозсідалися навколо господаря, і він оголосив із задоволеним виглядом, ніби повідомляв важливу новину:

— Завтра о четвертій годині дня знаменитий англійський детектив, Герлок Шолмс, для якого не існує таємниць, найнезвичайніший, небачений майстер розгадування головоломок, феноменальна особистість, яка немов зійшла зі сторінок повністю вигаданого роману, коротше кажучи, Герлок Шолмс буде моїм гостем.

Присутні загомніли. Герлок Шолмс у Тіберменілі? Значить, це серйозно? Арсен Люпен справді перебуває в цих місцях?

— Арсен Люпен і його банда — неподалік. Не кажучи вже про справу барона Каорна, кому як не йому, народному грабіжникові, доцільно приписати пограбування Монтіньї, Грюше, Красвіля? Сьогодні — моя черга.

— І вас попередили так само, як барона Каорна?

— Двічі літо не бува.

— Тоді в чому ж справа?

— У чому?.. А ось у чому.

Він підвівся і, показавши пальцем на одну з полиць книжкової шафи, де між двома рукописними книгами видно було маленьку прогалину, мовив:

— Тут стояла книга XVI століття під назвою «Хроніка Тіберменіля» — це історія замку відтоді, як герцог Роллон²¹ заклав його на місці феодальної фортеці. У книзі було три гравюри. На одній з них зображена панорама місцевості, що належить власникові замку, на іншій — загальний план будівель, а на третій — зверніть на це увагу — план потайників²², один з яких виходить за першу лінію укріплень з одного боку, а з іншого — сюди, так, саме в цю залу, де ми перебуваємо. Так ось, того місяця ця книга зникла.

— Якої лихої години? — зауважив Вельмон. — Знак поганий. Тільки це ще недостатня підстава для втручання Герлока Шолмса.

— Звичайно, цього було б недостатньо, якби не дійшло до іншої події, яка надала тому, про що я допіру розповів, особливого значення. У Національній бібліотеці зберігався другий примірник «Хроніки», котрий відрізнявся від першого деякими деталями, що стосуються плану підземелля, зокрема його загального вигляду і масштабу; крім того, план мав усілякі пояснення, не надруковані, а написані рукою, через що вони трохи розпливлися. Я знав про ці відмінності й розумів, що справжній план можна встановити лише після скрупульозного порівняння обох мап. Однак другого дня по тому, як зник мій примірник, якийсь читач замовив у Національній бібліотеці другу книгу і прихопив її зі собою; встановити, яким чином була здійснена ця крадіжка, виявилось неможливо.

У відповідь на його слова пролунали вигуки подиву.

— Тепер усе здається куди серйозніше.

— Звичайно, цього разу, — продовжував Деван, — поліція схвилювалася, було проведене подвійне розслідування, але, на жаль, марно.

— Як і всі інші пошуки, об'єктом яких був Арсен Люпен.

— Цілком правильно. Саме тоді мені й спало на думку звернутися за допомогою до Герлока Шолмса, і він відповів, що йому кортить зустрітися з Арсеном Люпенем.

— Яка честь для Арсена Люпена! — вигукнув Вельмон. — Ну, а якщо наш національний злодій, як ви його називаєте, не укладає жодних планів щодо Тіберменіля, Герлоку Шолмсу доведеться бити байдики?

— Є ще одна річ, яка його жваво зацікавить: пошуки потайника.

— Як! Ви ж сказали нам, що з одного боку він веде у поле, а з іншого — сюди, в це приміщення.

— Але ж куди саме? В яке місце цього залу? Лінія, що позначає потайник на мапах, справді веде з одного боку до маленького кружечка, позначеного двома великими літерами: «В. Г.», що, звичайно, означає «Вежа Гійома». Але вежа кругла, і хто може визначити, від якого місця в цій круглій залі починається намальована у плані лінія?

Деван закурив другу сигару і хлюпнув у свій келих бенедиктину²³. Його брали в облогу запитаннями. Він посміхався, радіючи, що пробудив такий інтерес. І врешті-решт сказав:

— Секрет утрачений. Ніхто у світі його не знає. Могутні сеньйори, свідчить легенда, передавали його на смертельній постелі від батька до сина, аж поки 7 термідора, року II, Жоффрау, останній в роду, не склав голову на ешафоті на дев'ятнадцятому році життя.

— Але якесь століття, напевно, шукали?

— Шукали, але марно. Я сам, купивши замок у нащадка троюрідного племінника члена Конвенту Лерібура, проводив розкопи. А який сенс? Подумайте тільки, ця вежа, оточена водою, з'єднана із замком лише в одній точці, й отже, підземний хід прокладений, певно, десь під давніми ровами. На плані книги з Національної бібліотеки позначений, до речі, спуск із чотирьох сходів, у кожних із яких — сорок вісім сходинок, а це дає змогу припустити, що глибина в цьому місці — метрів десять з гаком. Але масштаб, позначений на іншому плані, вказує, що вона доходить до двохсот метрів. По суті, розв'язання проблеми — тут, між цією підлогою, стелею та стінами. Але, чесно кажучи, я не наважуюся їх ламати.

— І нема ніяких інших відомостей?

— Нема.

— Мосьє Деван, — заперечив абат Желі, — може, пора навести дві цитати.

— О! — зі сміхом вигукнув Деван, — пан кюре любить досліджувати архіви, читати мемуари і захоплено вивчає все, що стосується Тіберменіля. Але пояснення, яке він має на увазі, тільки все заплутує.

— Ну і що?

— Ви наполягаєте?

— Ще б пак!

— Отже, ви дізнаєтеся, що з матеріалів, котрі він прочитав, впливає, ніби розгадка згаданої таємниці відома була двом королям Франції.

— Двом королям Франції!

— Генріху IV і Людовіку XVI.

— Люди не випадкові. А як встановив це пан абат?..

— О! Досить просто, — правив далі Деван. — За день до битви при Арку²⁴ король Генріх IV приїхав у цей замок, де на нього чекали вечерею та нічліг. Об одинадцятій вечора до нього підземним ходом привели Луїзу де Танкарвіль, найбільшу красуню Нормандії, і посприяв цьому герцог Едгар, який з цієї нагоди розкрив королю сімейну таємницю. Згодом Генріх IV уповідав її своєму міністрові Сюллі, який у мемуарах «Національна економіка в королівстві» розповідає цю історію без будь-яких коментарів, за винятком однієї загадкової фрази:

«Сокира повертається, повітря тремтить, але крило розкривається, і починається підйом до Бога».

Запанувала мовчанка.

— Ну хіба це не тарабарщина? — посміхнувся Вельмон.

— Е, ні. Пан кюре вважає, що Сюллі в цій фразі зашифрував розгадку, щоб не видати таємницю переписувачам, яким диктував мемуари.

— Хитромудра гіпотеза.

— Згоден, але що означає ця сокира, що повертається, і птах, який злітає?

— І хто піднімається до Бога?

— Загадка!

— А наш славний Людовік XVI теж наказав відкрити потайник, щоб зустрітися з жінкою? — запитав Вельмон.

— Без поняття. Відомо тільки одне: Людовік XVI побував у Тіберменілі 1784 року, а в знаменитій залізній шафі, знайденій у Луврі за доносом Гамена²⁵, зберігався папір, на якому рукою короля було виведено такі слова: «Тіберменіль: 2-6-12».

Орас Вельмон розреготався:

— Перемога! Темрява все більше розсіюється. Адже двічі на шість — дванадцять.

— Смійтеся скільки завгодно, мосьє, — зауважив абат, — проте в цих двох записах міститься розгадка; настане день, і хто-небудь зможе

розшифрувати ці слова.

— Найперше Герлок Шолмс... Якщо його тільки не випередить Арсен Люпен. Як гадаєте, Вельмоне?

Вельмон встав, поклав руку Деванові на плече і сказав:

— Я думаю, що у відомостях, отриманих з вашої книги і з фоліанта, що зберігався в Національній бібліотеці, бракувало надзвичайно важливої деталі, й ви люб'язно повідомили мені її. Дякую вам.

— Тобто?..

— Тобто, тепер, коли повернеться сокира, злетить птах, а двічі на шість дасть дванадцять, мені залишиться тільки взятися до роботи.

— Не гаючи ні хвилини.

— Навіть секунди! Ну чому б мені цієї ж ночі, тобто до приїзду Герлока Шолмса, не пограбувати ваш замок?

— Справді, вам залишається тільки скористатися моментом. Дозвольте мені вас підвезти.

— До Дьєппа?

— До Дьєппа. Я скористаюся нагодою й сам зустріну мосьє і мадам д'Андроль та якусь дівчину, їхню приятельку. Поїзд прибуває опівночі.

І, звернувшись до офіцерів, Деван додав:

— Утім, ми всі зустрінемося тут завтра вранці за столом, чи не так, панове? Я дуже розраховую на вас, рівно об одинадцятій ваші полки повинні оточити і виштурмувати замок.

Запрошення було прийнято, всі розійшлися, і за хвилину «Золота зірка 20–30» мчала дорогою на Дьєпп, везучи Девана і Вельмона. Деван висадив художника у казино й поїхав на вокзал.

Опівночі його друзі зійшли з поїзда. О пів на першу автомобіль в'їздив у браму Тіберменіля. О першій годині, після легкої вечери, поданої у вітальні, всі розійшлися по своїх кімнатах. Поступово світильники погасли. Мертва нічна тиша огорнула замок.

Але місяць посунувся від настирних хмар довкола, й у вікна вітальні ринуло біле світло. Утім, тривало це лише мить, а відтак місяць сховався за суцільною завісою пагорбів. Стало знову темно.

І в цій непроглядній ночі тиша здавалася особливо жахливою. Лише час од часу злегка вискрипували меблі й тихенько шумів очерет у рові зі зеленою водою, що плескалася попід стародавніми мурами.

Годинники відраховували нескінченну низку секунд. Вибило другу. Потім знову квапливо й одноманітно побігли секунди у тяжкому спокої ночі. Вибило третю.

Але раптом щось ляснуло — так буває, коли їде поїзд, і диск семафора відкривається й відразу опускається. І тонкий промінь перетнув вітальню, немов стріла, що залишила за собою блискучу доріжку. Аж раптом із центральної канелюри однієї пілястри — вона підпирала з правого боку верхню частину книжкової шафи, — вирвався промінь. Спочатку світле коло затрималося на панно, що прикрашало стіни навпроти, потім немов неспокійний погляд, який проймає темряву, ковзнув по всьому приміщенню і розтанув, щоби спалахнути знову в той час, як цілий відсік книжкової шафи повертався на своїй осі, відкриваючи широченний дужний отвір.

Звідти вийшов якийсь незнайомець з електричним ліхтарем у руці. Потім — другий, третій, зі зв'язкою мотузок та різним справиллям. Перший оглянув кімнату, прислухався і сказав:

— Кличте приятелів.

Виявилося, що цих хлопців, які виринули з підземелля, вісім; усі — здоровані з вольовими рисами. Вони заходилися перетягувати меблі.

Діяли швидко. Арсен Люпен підходив то до однієї речі, то до іншої, оглядав її і, залежно від її розмірів та художньої цінності, жалкував або примовляв:

— Виносьте!

І річ несли, її поглинала розверста паща тунелю, засмоктувало черево землі.

Таким чином відтягли шість фотелів та шість стільців часів Людовіка XVI, гобелени Обюссон²⁶, канделябри роботи Гутьєра²⁷, два полотна Фраґонара й одну картину Наттє²⁸, бюст роботи Гудона і статуетки. Люпен не раз зупинявся перед розкішною скринєю або чудовою картиною і зітхав:

— Заважка штука... аж надто велика... шкода!

І продовжував далі експертизу.

Сорок хвилин — й вітальня була «розчищена», як висловився Арсен. І все це відбулося мов чаром, без будь-якого шуму, наче всі предмети, які переносили ці люди, були загорнуті у товстий шар вати.

Нарешті Люпен сказав останньому з них, який тягнув настінний годинник роботи Буля²⁹:

— Можете не повертатися. Ми домовилися, еге ж: тільки перетягніть речі в автофургон і женіть до клуні Рокфор.

— А ви, шефе?

— Залиште мені мотоцикл.

Незнайомець ушився, і Люпен, щільно зачинивши рухомий відсік книжкової шафи, прибравши всі свідчення крадіжки, стерши сліди кроків, підняв порт'єру і пройшов у галерею, що сполучає вежу зі замком. Посеред неї стояла скляна вітрина — саме через неї Арсен Люпен продовжив пошуки.

У вітрині були виставлені чудові речі: унікальна колекція годинників, табакерки, перстні, намиста, мініатюри дивовижної роботи. Пінцетом Люпен розкрив замок і невимовно зрадив, що може заволодіти цими золотими та срібними скарбами, маленькими й витонченими шедеврами мистецтва. Він повісив собі на шию великий полотняний мішок, спеціально підготовлений на ці знахідки. Наповнив його. Потім порозпихав інші коштовності по кишенях піджака, штанів і камізельки. І вже поклав ліву руку на жменьку перлинних сіточок для волосся, котрі так цінували наші предки і які тепер стали предметом жадання нинішніх модниць... аж раптом до його вух долинув легкий звук.

Люпен прислухався: він не помилився, звук невпинно голоснішав.

І раптом згадав: у кінці галереї внутрішні сходи вели у ще недавно вільну кімнату, але сьогодні увечері в ній примістили ту дівчину, яку Деван зустрів у Д'єппі, приятельку д'Андроль.

Арсен швидко натиснув пальцем на кнопку ліхтаря і погасив його. Тільки-но він добіг до амбразури вікна, як нагорі прочинилися двері біля сходів і слабке світло осяяло галерею.

Йому здалося — прихований до пояса фіранкою він нічого бачити не міг — що хтось обережно спустився на кілька сходинок. Люпен сподівався, що людина не піде далі. Однак цей хтось спустився, зробив кілька кроків галереєю і... скрикнув — звичайно ж, побачивши розбиту й на три чверті спустошену вітрину.

Із запаху парфумів Люпен визначив, що на галереї опинилася жінка. Її вбрання майже торкалося фіранки, за якою ховався Арсен, і йому

здавалося, що він чує, як б'ється серце цієї жінки, що вона теж здогадалася про присутність іншої істоти у себе за спиною, в темряві, на відстані простягнутої руки. «Вона боїться, — сказав він собі, — і піде... не може бути, щоб не пішла». Але вона залишилася. Свічка, що тремтіла в її руці, застигла. Вона обернулася, секунду повагавшись, наче прислухаючись до страхітливої тиші, потім різко відвела фіранку.

Вони побачили одне одного.

Вражений Арсен пробурмотів:

— Ви... ви... мадемуазель!

Це була міс Неллі.

Міс Неллі! Пасажирка океанського лайнера, та, мрії якої переплелися з мріями юнака під час того незабутнього плавання, та дівчина, котра була присутня при його арешті й замість виказати Люпена, зробила гарний жест — кинула в море «Кодак», у якому він заховав коштовності та гроші... Міс Неллі! Миле усміхнене створіння, образ якого так часто змушував його сумувати і радіти в довгі години тюремного ув'язнення!

Випадок, який зіштовхнув їх пізно вночі в цьому замку, був такий дивний, що вони просто отетеріли, не годні вимовити й слова, уражені, мало не загіпнотизовані фантастичним відкриттям, котре виявилось надто несподіваним для обох. Глибоко вражена, міс Неллі змушена була присісти.

Він стоячи застиг перед нею. І поступово, впродовж кількох нескінченно тривалих секунд усвідомив, яке враження мав справити на неї пригорщами коштовностей, що залишалися у нього в руках, своїми переповненими кишнями і вщерть набитим мішком. Він ладен був крізь землю піти від сорому і почервонів, нестерпно страждаючи від того, що опинився тут, на її очах, у ганебному становищі злодія, застуканого на гарячому. Надалі, що б не трапилося, він залишиться для неї грабіжником, людиною, яка залазить у чужі кишені, яка відчиняє двері відмикачкою, щоби крадькома проникати в чужі оселі.

Якийсь годинник покотився по килиму, потім інший. Речі одна за одною сипалися з його рук, і тримати їх у нього не було сил. Тоді рішучим жестом він кинув на крісло частину предметів, випорожнив кишені та скинув мішок.

Тепер йому стало легше перед Неллі, він зробив крок у напрямку до неї, збираючись заговорити. Але міс Неллі відскочила від нього, потім, немов злякавшись чогось, різко підхопилась і кинулася у вітальню. Вона зникла за порт'єрою, він пішов за нею. Дівчина стояла і, тремтячи, дивуючись, зі жахом оглядала величезну спустошену залу.

Люпен тут же сказав їй:

— Завтра вдень о третій усе повернеться на свої місця... Меблі привезуть назад...

Вона не відповіла, а він повторив:

— Завтра, о третій годині, даю слово... І ніщо у світі не зможе перешкодити мені справити обіцянку... Завтра, о третій...

Тривале мовчання обтяжувало обох. Він не наважувався порушити його і щиро страждав, бачачи, як уражена міс Неллі. Тихенько, не кажучи ні слова, відійшов від неї.

«Нехай вона піде!.. — думав він. — Нехай зрозуміє, що піти їй ніщо не заважає!.. Тільки б вона не боялася мене!».

Але раптом дівчина здригнулась і прошепотіла:

— Послухайте... кроки... я чую, хтось іде...

Він з подивом глянув на неї. Дівчина здавалася стривоженою, немов злякалася дедалі ближчої небезпеки.

— Я нічого не чую, — відповів він, — але хай...

— Як! Треба втікати... тікайте ж, мерщій...

— Утікати... Нащо?..

— Так треба... треба... О! Не стійте тут...

Вона метнулася до галереї і прислухалася. Ні, нікого. Може, звук долинав ззовні?.. Міс Неллі почекала секунду, потім, заспокоївшись, обернулася.

Арсена Люпена як водою змило.

Виявивши, що замок пограбований, Деван тут же сказав собі: «Це зробив Вельмон, отже, Вельмон не хто інший, як Люпен».

Таким чином усе пояснювалося, нічого іншого припустити він не міг. Однак ця думка лише промайнула у нього, здавалося аж так неймовірним, що Вельмон насправді не Вельмон, не той відомий художник, з яким його познайомив кузен д'Естеван, називаючи своїм приятелем. І коли з'явився капрал з місцевої жандармерії, якого

відразу ж викликали, Деван і не подумав повідомляти йому про це абсурдне припущення.

Увесь ранок у Тіберменілі панувала неймовірна метушня. Жандарми, сільський поліцейський, комісар поліції з Дьєппа, сільські жителі — всі ці люди снували коридорами, ходили парком і навколо замку. Маневри військових частин, які відбувалися неподалік, рушнична стрілянина надавали особливого колориту теперішній ситуації.

Початковий огляд нічого не прояснив. Ані розбитих вікон, ані зламаних дверей не виявилось — без сумніву, речі винесли через якийсь таємний хід. Однак — на килимі жодних слідів, а на стінах хоч би тобі яка підозріла подряпина...

І тільки одна несподівана річ підтверджувала з усією очевидністю, що тут «потішився» Арсен Люпен: відома «Хроніка» XVI століття зайняла своє колишнє місце, а поруч стояла точно така ж книга, а саме примірник «Хроніки», поцуплений із Національної бібліотеки.

Об одинадцятій годині прийшли офіцери. Прийняв їх Деван весело; хоча втрата художніх цінностей і була неприємною, статки, які він мав, цілком давали йому змогу витримати цей удар, не понурюючи голову. Друзі господаря, д'Андроль та міс Неллі, теж спустилися вниз.

Гостей відрекомендували одне одному, і тільки тоді помітили, що одного не вистачає. Ораса Вельмона. Може, він і не з'явиться?

Його відсутність могла знову збудити підозри у Жоржа Девана. Але точно опівдні той увійшов.

— Про вовка помовка! Ось і ви! — вигукнув Деван.

— Хіба я запізнився?

— Ні, але ви могли не прибути... після такої бурхливої ночі! Ви ж знаєте новину?

— Яку новину?

— Ви пограбували замок.

— Отакої!

— Саме так. Але спочатку запропонуйте руку міс Андердаун і ходімо до столу... Мадемуазель, дозвольте мені...

Він затнувся, здивувавшись тому, як зникла дівчина, і раптом згадав:

— Справді, під час подорожі ви ж колись зіткнулися з Арсеном Люпенем... до його арешту... Схожість вас здивувала, чи не так?

Вона нічого не відповіла. Перед нею, посміхаючись, стояв Вельмон. Він низько вклонився їй і запропонував руку. Підвів до її місця за столом і сів навпроти.

Під час сніданку говорили тільки про Арсена Люпена, вкрадені меблі, підземелля і Герлока Шолмса. Тільки в кінці, коли перейшли на інші теми, Вельмон пристав до розмови. Він був і веселий, і серйозний, красномовний та дотепний. Але здавалося, говорив тільки для того, щоб зацікавити дівчину. Проте вона, занурена в роздуми, ніби не чула його.

Каву подали на терасу, що нависала над парадним двором і французьким садом, влаштованим уздовж головного фасаду. Заграв військовий оркестр на лужку, а натовп селян і солдатів розбрівся алеями парку.

Неллі, однак, пам'ятала про обіцянку Арсена Люпена: «О третій усе буде тут, даю слово».

О третій! А стрілки великого годинника, що прикрашав ліве крило замку, показували за двадцять третю. Вона мимоволі поглядала на них щосекунди. І разом з тим спостерігала за Вельмоном, який безтурботно погойдувався у зручному кріслі-гойдалці.

Друга п'ятдесят... друга п'ятдесят п'ять... Якесь нетерпіння, змішане з острахом, охопило дівчину. Чи можливо, що диво станеться, здійсниться в зазначену хвилину, адже у замку, в дворі та в полі повно народу, а прокурор республіки і слідчий саме цієї миті зайняті розслідуванням?

Але, хай там як... Арсен Люпен-бо так урочисто давав обіцянку! Все буде так, як він сказав, подумала вона, бо не могла позбутися того враження, котре справили на неї його енергія й упевненість у своїй владі. Тож обіцяне здавалося їй вже не дивом, а звичайною подією, яка відбудеться само собою.

Якоїсь секунди їхні погляди зустрілися. Вона зашарілась і відвернулася.

Третя... Вибило раз, два, три... Орас Вельмон дістав свій годинник, звірив його з годинником, який вибивав час, потім поклав назад у кишеню. Минуло кілька секунд. І ось десь біля галявини натовп розступився, пропускаючи два візки із запрягами по двоє коней, які тільки-но в'їхали у ворота парку. Це були фургони, з тих, які зазвичай

супроводжують полки. У них перевозять похідну кухню і солдатські речові торби. Візки зупинилися біля ганку. З одного із сидінь зіскочив сержант і запитав мосьє Девана.

Деван швидко спустився сходами. Під ташею він розгледів акуратно розставлені й упаковані меблі, картини й предмети мистецтва із замку. Відповідаючи на запитання, сержант покликався на наказ, який він отримав від чергового, котрий вишпетив його вранці у рапорті. Згідно з цим наказом друга чота четвертого батальйону мала простежити за тим, щоб рухоме майно, залишене на перехресті Алльо, в Аркському лісі, до третьої дня доправили панові Жоржу Девану, господареві замку Тіберменіль. Підпис: полковник Бовель.

— На перехресті, — докинув сержант, — усе було готово, розставлено по газону і охороняли його... перехожі. Це здалося мені дивним, але нема ради, наказ є наказ.

Один із офіцерів глянув на підпис: з'ясували, що хтось його підробив, отож він був несправжній.

Оркестр покинув ґрати, взявся розвантажувати фургони і повносив меблі.

Посеред цієї метушні Неллі стояла сама край тераси. Вигляд дівчина мала задумливий і стурбований, у голові в неї усе змішалось, і вона навіть не намагалася зібрати до купи думки. Раптом Неллі помітила, що до неї наближається Вельмон. Вона хотіла уникнути зустрічі, але виявилось, що з одного боку її затиснув ріг балюстради, яка підтримувала терасу, з іншого — суцільна лінія великих кадовбів із рослинами: апельсинові дерева, олеандри і бамбук не залишали їй іншої дороги, крім тієї, якою ішов молодик. Вона не рушила з місця. Сонячний промінь тремтів у її золотому волоссі, що його зачіпали тендітні листочки бамбука. Хтось дуже тихо вимовив:

— Я дотримав обіцянку, дану сьогодні вночі.

Арсен Люпен стояв біля неї, а навколо нікого не було.

Не знаючи, як поводитися далі, він несміливо повторив:

— Я дотримав слова, даного сьогодні вночі.

Арсен чекав бодай слова подяки або жесту, який би підтверджував, що їй не байдужий його вчинок. Вона мовчала.

Її презирство розсердило Арсена Люпена, і водночас він відчув, яка прірва відділяє його від Неллі тепер, коли вона все знає. Йому хотілося виправдатися, знайти якісь аргументи, довести, що в його житті є і сміливість, і велич. Але слова ці наперед були образливі для нього, він розумів абсурдність та непристойність жодного пояснення. Тоді, схвильований потоком спогадів, сумно прошепотів:

— Як далеко тепер минуло! Чи пам'ятаєте ви ті довгі години, що їх ми проводили на палубі «Провансу»? О! Тоді, так само, як сьогодні, ви тримали троянду в руках, бліду троянду, таку саму, як ця... Я попросив її у вас... але ви як ніби не чули... Проте, коли ви пішли, я знайшов троянду... забуту, зрозуміло... Я її зберіг...

Вона, як і раніше, нічого не відповідала, ніби подумки була дуже далеко від нього. Він продовжував:

— На згадку про ті часи не думайте про те, що тепер вам відомо. Нехай минуле зіллється зі справжнім! Нехай я буду не тим, кого ви бачили цієї ночі, а тим, кого ви знали колись, і нехай ваші очі звернуться до мене бодай на секунду та подивляться так, як дивилися тоді... Прошу вас... Ну хіба я не той, колишній?

Вона звела очі, як він просив, і подивилася на нього. Потім мовчки доторкнулася пальцем до кільця на його вказівному пальці. Каблучка була повернута каменем вниз, і чудового рубіна не було видно.

Арсен Люпен почервонів. Це була каблучка Жоржа Девана.

Він гірко посміхнувся:

— Правда ваша. Те, що було, буде завжди. Арсен Люпен — це Арсен Люпен, він ним залишиться назавжди, і вас не може пов'язувати з ним навіть спогад... Даруйте мені... я мав зрозуміти, що саме моя присутність тут, поруч, образлива для вас...

Арсен відсторонився, притулившись до балюстради, тримаючи капелюха в руці. Неллі поминула його. Люпенові хотілось утримати її, ублагати залишитися. Але забракло духу, і він проводжав її очима так само, як того далекого дня, коли вона спускалася містком на нью-йоркську набережну. Неллі піднялася сходами, що вели до дверей. Ще на секунду серед мармуру передпокою майнула її витончена фігурка. І більше він не бачив її.

Сонце сховалося за чорною хмарою. Арсен Люпен, не рухаючись з місця, розглядав сліди маленьких ніжок, що залишилися на піску.

Раптом він здригнувся: на кадовбі з бамбуковим деревом, до якого тулилася Неллі, лежала троянда, бліда троянда, яку він не наважився попросити у неї... Звичайно, вона її забула... Забула знов?.. Але чи навмисно, чи просто жартома?

Люпен рвучко схопив квітку. Пелюстки відразу попадали. Він зібрав їх по одному, як реліквії...

— Що ж, — сказав він собі, — мені тепер тут нема чого робити. Тим більше, що після втручання Герлока Шолмса все може вилізти боком.

Парк спорожнів. Однак біля альтанки, біля воріт, зібралася група жандармів. Арсен зник у заростях, перескочивши через фортечний мур і, щоб дістатися до найближчого вокзалу, пішов стежкою, що зміїлася серед полів. Люпен не прокрокував і десяти хвилин, як стежка вивела його до міжгір'я між двома схилами; він заглибився в отвір, і цієї миті з іншого боку з'явився якийсь чоловік, що йшов навспак.

Це був чоловік років, напевно, п'ятдесяти, досить міцної статури, чисто поголений і, судячи з костюма, іноземець. У руці в нього була важка палиця, на плечі висіла дорожня сумка.

Вони підійшли близько один до одного. Іноземець із ледь помітним англійським акцентом запитав:

— Вибачте мене, мосьє... оця дорога — до замку?

— Ідіть навпростець, мосьє, і тільки-но підійдете до фортечного муру, поверніть ліворуч. Вас чекають із нетерпінням.

— О!

— Так, мій друг Деван повідомив нам про ваш приїзд ще вчора увечері.

— Якщо мосьє Деван сказав занадто багато, тим гірше для нього.

— А я щасливий, що першим вітаю вас. У Герлока Шолмса нема ревнішого прихильника.

У його голосі прозвучала ледве помітна іронія, про що він одразу ж пошкодував, бо Герлок Шолмс окинув його з ніг до голови таким поглядом, що Арсен Люпен чітко відчув, як його вже схопили, ув'язнили... Так, цей погляд зобразив його з такою точністю і достовірністю, яка не під силу жодному фотоапаратові.

«Знімок готовий, — подумав він. — Безглуздо прикидатися перед цією людиною. Тільки... чи впізнав він мене?»

Вони розкланялися. Але почулося цокання залізних підків на копитах і брязкання кінської зброї. Це були жандарми. Обом мандрівникам довелося притиснутися до укусу, потонути у високій траві, щоб їх не збили вершники. Жандарми їхали стороною, а що вони вишикувалися один за одним на деякій відстані, то тривало це довгенько. Тим часом Люпен думав так: «Усе залежить від того, чи впізнав він мене. Якщо так, є велика ймовірність, що він скористається ситуацією. Це питання не дає мені спокою».

Коли останній вершник проїхав повз, Герлок Шолмс підвівся і, нічого не кажучи, заходився чистити припалій пилом одяг. Ремінь його сумки заплутався в колючому чагарникові. Арсен Люпен кинувся допомагати. Ще секунду вони вивчали один одного. І якби хто-небудь міг побачити їх цього моменту, перед його очима постало б хвилююче видовище: перша зустріч двох людей, які володіють — кожен — могутньою зброєю, людей по-справжньому неабияких, але фатально приречених особливим характером своїх здібностей сходитися в рівному бою, бо порядок речей у світі поставив їх один проти одного.

Потім англієць сказав:

— Дякую вам, мосьє.

— Весь вам на прислугу, — відказав Люпен.

І вони розійшлися. Люпен попрямував до станції, Герлок Шолмс — до замку.

Слідчий і прокурор після марних пошуків поїхали, і всі чекали Герлока Шолмса з цікавістю, цілком виправданою, як на величезну популярність цієї людини. Його зовнішність звичайного буржуа, що так виразно відрізнялася від передбачуваного вигляду сищика, викликала невелике розчарування. У ньому не було нічого від героя роману, загадкового і демонічного персонажа, з яким ми зазвичай пов'язуємо ім'я Герлока Шолмса. Однак Деван у сильному збудженні вигукнув:

— Нарешті, метре, ви тут! Яка честь! Я так давно мріяв... Я майже щасливий, що все так трапилось, адже втіхою бачити вас у себе завдячую тому, що сталося. А до речі, як ви до нас дісталися?

— Поїздом.

— Дуже шкода! Але я ж вислав за вами автомобіль до платформи.

— Для офіційної зустрічі, чи не так? З барабанами і музикою. Прекрасний спосіб полегшити моє завдання, — пробурчав англієць.

Деван був збентежений несхвальним тоном гостя, але, прагнучи повернути все на смішки, продовжував:

— Завдання, на щастя, виявилось легшим, ніж я описав вам у листі.

— І чому ж?

— Бо ж пограбування сьогодні вночі вже сталося.

— Якби ви не сповістили всіх про мій візит, мосьє, можливо, цієї ночі ніякого пограбування б і не було.

— Але коли ж?

— Завтра або іншого дня.

— І в цьому випадку?

— Люпен піймався б у пастку.

— А мої меблі?

— Їх би не вивезли.

— Але мої меблі тут.

— Тут?

— Її привезли назад удень о третій.

— Хто привіз? Люпен?

— Ні, два військові фургони.

Герлок Шолмс рвучко настромив свій капелюх на голову і закинув на плече дорожню сумку, але Деван вигукнув:

— Що ви робите?

— Іду.

— Але чому?

— Меблі ваші на місці, Арсен Люпен далеко. Моя роль закінчена.

— Але мені конче необхідна ваша допомога, шановний пане. Те, що сталося вчора, може повторитися завтра, бо ж ми не знаємо найголовнішого: як Арсен Люпен добувся сюди, як вийшов і чому за кілька годин усе повернув.

— А! Ви не знаєте...

Згадавши про нерозкрити таємницю, Герлок Шолмс відтанув серцем.

— Гарзд, давайте пошукаємо. Але швидко, домовилися? І, якщо можливо, самі.

Остання фраза явно натякала на присутніх. Деван зрозумів і провів англійця в залу. Сухо, короткими фразами, що, здавалося, були

підготовлені заздалегідь, — та ще з якою старанністю! — Шолмс ставив йому запитання про вчорашній вечір, про гостей, які перебували в кімнаті, про завсідників подібних вечорів. Потім він оглянув обидва томи «Хроніки», порівняв плани підземелля, змусив процитувати фрази, що знайшов абат Желі, й запитав:

— Отже, вчора ви вперше згадали про ці дві цитати?

— Вчора.

— Ви ніколи не розповідали про це Орасові Вельмону?

— Зроду.

— Добре. Викличте машину. Я їду за годину.

— За годину!

— У Арсена Люпена пішло не більше часу на розв'язання ребуса, який ви йому загадали.

— Я?.. Я загадав йому...

— Так! Арсен Люпен і Вельмон — одна особа.

— Я це підозрював... От свинтус!

— Учора ввечері, о десятій, ви відкрили Люпенові необхідні відомості для вирішення загадки, саме їх йому бракувало, він ламав над ними голову кілька тижнів. І впродовж ночі встиг усе зрозуміти, зібрати свою банду і пограбувати вас; я маю намір проявити не меншу спритність.

Він пройшовся кімнатою, про щось розмірковуючи, потім сів, скрижував свої довгі ноги і заплющив очі.

Деван чекав, почуваячись дещо ніяково. «Спить він або думає?».

Про всяк випадок вийшов, щоб віддати розпорядження. Коли Деван повернувся, то побачив Шолмса біля підніжжя сходів, що виходили на галерею. Той, колінкуючи, обстежував килим.

— Що там таке?

— Подивіться... ось... віск од свічки.

— Справді... плями геть свіжі...

— Ви можете побачити такі самі нагорі над сходами, а найбільше їх навколо вітрини, яку Люпен зламав, витягнувши коштовності... мабуть, для того, щоби перекласти їх у цей фотель.

— І якого ж висновку ви дійшли?

— Ні до якого. Усі ці дані, без сумніву, могли б пояснити, чому він вирішив повернути награване. Але мені ніколи займатися цим

аспектом проблеми. Головне — план підземелля.

— Ви досі сподіваєтеся...

— Я не сподіваюсь, я переконаний. Адже метрів за двісті-триста від замку є каплиця, чи не так?

— Так, зруйнована каплиця, де міститься могила герцога Роллона.

— Скажіть вашому шоферові, щоб він чекав нас у цій каплиці.

— Мій шофер ще не повернувся... Мені скажуть, коли він прибуде... Але, судячи з усього, ви вважаєте, що підземний хід веде до каплиці? Що навело вас..?

Герлок Шолмс перебив його:

— Я попрошу вас, мосьє, дістати мені східці та ліхтар.

— А! Вам потрібні ліхтар та східці?

— Зрозуміло, якщо я прошу вас про це.

Присоромлений Деван подзвонив. Принесли те й інше. Після цього посипалися гострі й точні, як військова команда, розпорядження.

— Приставте східці до книжкової шафи, з лівого боку від напису «Тіберменіль»...».

Деван узявся підставляти східці. А англієць знай загадував:

— Лівіше, ще трохи... тепер трохи праворуч... Стоп! Піднімайтеся... Чудово... Усі літери цього слова — пукласті, еге ж?

— Так.

— Займемося буквою «Н»³⁰. Повертається вона в якийсь бік?

Деван ухопився за літеру «Н» і вигукнув:

— Так, повертається! Направо і на чверть кола! Хто ж вам підказав?..

Не відповівши йому, Герлок Шолмс продовжував:

— Чи можете з того місця, де ви є, дотягнутися до букви «R»? Так... Посувайте її кілька разів, як ви зробили б із засувкою, яку відчиняєте і зачиняєте.

Деван поворушив букву «R». На превеликий його подив, усередині щось клацнуло.

— Прекрасно, — мовив Герлок Шолмс. — Нам залишається тільки пересунути вашу драбину на інший кінець, маю на увазі кінець слова «Thibermesnil»... Ну ось... А тепер, якщо я не помилився, якщо все відбувається так, як має бути, літера «L» відкриється, наче віконечко.

Мало не урочистим рухом руки Деван узявся за літеру «L». Вона відкрилася, але Деван покотився зі сходів, бо вся частина книжкової

шафи, що містилася між першою і останньою літерою слова, повернулася на своїй осі, й відкрився хід у підземелля.

Герлок Шолмс незворушно запитав:

— Ви не поранилися?

— Ні, ні, — відповів Деван, стаючи на ноги, — я не поранений, але, зізнатися, ошелешений... ці пересувні літери... розверста діра підземелля...

— То й що? Хіба це не збігається точнісінько з цитатою із Сюллі?

— У чому ж, господи?

— Ну як же! «Н» повертається, «R» тремтить, а «L»³¹ розкривається... Саме це і дало можливість Генріху IV прийняти у себе мадемуазель де Танкарвіль непризначеного часу.

— А Людовік XVI? — запитав спантеличений Деван.

— Людовік XVI був чудовим ковалем і майстерним слюсарем. Я прочитав «Трактат про замки зі секретом», який йому приписують. Господарю Тіберменіля хотілося продемонструвати свої вірнопідданські почуття, а ознайомлення зі шедевром механіки було для цього чудовим приводом. Про всяк випадок король записав цифрами: 2-6-12, тобто Н., друга, шоста і дванадцята літери у слові.

— О! Чудово, я вже майже все зрозумів. Але якщо можу пояснити, як вийти з цієї зали, то ніяк не можу втямити, як Люпен примудрився опинитися там. Адже він, зауважте гарненько, прийшов ззовні.

Герлок Шолмс запалив ліхтар і пройшов кілька кроків підземним ходом.

— Бачте, весь механізм можна розглядати звідси, як годинникові пружини, хіба що літери повернені назадгузь. Люпеніві досить було скористатися ними з цього боку пересічки.

— А як ви це доведете?

— Як доведу? Бачите оцю калюжку оливи. Люпен передбачив навіть те, що гвинти доведеться змастити, — відповів Герлок Шолмс не без захоплення.

— Але тоді він знав і про інший вихід?

— Так само, як і я. Йдіть за мною.

— У підземелля?

— Боїтеся?

— Ні, але ви впевнені, що зможете орієнтуватися там?

— Із заплющеними очима.

Спочатку вони спустилися на дванадцять сходинок, потім іще на дванадцять і ще двічі по дванадцять. Потім пішли довгим коридором, цегляні стіни якого мали на собі позначки ремонтних робіт різного часу, а подекуди зі стіни сочилася вода. Земля була мокрою.

— Над нами ставок, — зауважив Деван, не надто цього певний.

Коридор привів до сходів із дванадцяти сходинок, а за ними було ще троє таких самих сходів, які вони насилу подолали і вийшли до маленької заглибини, вибитої просто у скелі. Тут дорога уривалася.

— Біс батька знащо, — прошепотів Герлок Шолмс, — тільки голі стіни, це починає набридати.

— А що, коли вернутися, — прошепотів Деван, — я не бачу ніякої потреби дізнаватися ще щось. Із мене цілком досить.

Але, підвівши голову, англієць зітхнув з полегшенням: угорі над ними виявився точно такий самий механізм, як біля входу. Їм треба було лишень повернути три літери. Гранітна брила розвернулася. Зі зворотного боку вона виявилася надгробком герцога Роллона, на якій було вибито рельєфними літерами слово «Тіберменіль». І вони опинилися в зруйнованій каплиці, яку згадував англієць.

— Тут починається підйом до Бога, себто до каплиці, — сказав він, навівши кінець цитати.

— Хіба таке може бути?! — вигукнув Деван, приголомшений проникливістю і жвавістю розуму Герлока Шолмса. — Чи можливо, щоб цього простого рядка вам виявилось досить для вирішення загадки?

— Де там! — відповів англієць. — Навіть вона була ні до чого. У примірнику «Хроніки» з Національної бібліотеки лінія підземного ходу, як вам відомо, з лівого боку закінчується кружечком. А з правого, — цього ви не знаєте, — маленьким хрестиком, але він настільки стерся, що розгледіти його можна тільки в лупу. Хрестик цей означає, звичайно, нашу каплицю.

Бідолаха Деван не вірив своїм вухам.

— Це нечувано, чудово й разом із тим по-дитячому просто! І чому ніхто не міг зглибити цю таємницю?

— Бо ніхто ніколи не поєднував разом три або чотири необхідні елементи, себто дві книги та цитати... Ніхто, за винятком Арсена

Люпена і мене.

— А також мене, — заперечив Деван, — й абата Желі... Ми обидва знали про все це стільки ж, скільки ви, і проте...

Шолмс посміхнувся:

— Не всі люди уміють розгадувати загадки, пане Деване.

— Але я ламаю голову вже десять років. А ви за десять хвилин...

— Тю! Звичка...

Вони вийшли з каплиці, й англієць вигукнув:

— Подивіться, нас чекає автомобіль!

— Але це ж моє авто!

— Ваше? А я думав, що шофер ще не повернувся.

— Справді... цікаво...

Вони підійшли до машини, і Деван запитав водія:

— Едуаре, хто наказав вам приїхати сюди?

— Мосьє Вельмон, — відказав той.

— Мосьє Вельмон? То ви його зустріли?

— Недалеко від вокзалу. І він загадав мені їхати до каплиці.

— Їхати до каплиці! Але навіщо?

— Щоби почекати вас, мосьє... і вашого гостя...

Деван і Герлок Шолмс презирнулися.

— Він зрозумів, що ця загадка для вас — дитяча забавка, — сказав Деван. — І так-от, делікатно, висловив свою повагу.

Вузькі губи сищика вигнулись у задоволеній посмішці. Повага йому подобалася. Похитавши головою, він вимовив:

— Це *чоловічище*. Варто було його побачити, як мені все стало зрозуміло.

— Значить, ви його бачили?

— Ми щойно стрілися на дорозі.

— І ви знали, що це був Орас Вельмон, я хочу сказати, Арсен Люпен?

— Ні, але дуже швидко здогадавсь... із певної іронії з його боку.

— І ви випустили рака з рота?

— Звісно, випустив... хоча на моєму боці була сила... якраз поряд опинилося п'ять жандармів.

— Але матері його ковінька! Це ж була унікальна можливість, якою треба було скористатися...

— Саме так, мосьє, — зарозуміло заявив англієць, — коли йдеться про таких супротивників, як Арсен Люпен, Герлок Шолмс не використовує нагоду... Він її створює...

Та часу було дедалі менше, тож, що Арсен Люпен виказав аж таку зворушливу увагу й відрядив авто, довелося негайно ним скористатися. Деван і Герлок Шолмс умостилися на заднє сидіння комфортабельного лімузіна. Едуар крутнув кермо, і вони рушили. За вікном миготіли поля і гаї. Пологі пагорби Ко мало-помалу поступилися місцем рівнині. Раптом в око Деванові упав маленький пакетик, який лежав в одному з відділень на дверцятах.

— Гляньте, що це? Якийсь пакетик. Кому ж він призначений? О, це вам.

— Мені?

— Читайте: «Панові Герлоку Шолмсу від Арсена Люпена».

Англієць схопив пакетик. Розв'язав його і розгорнув два аркуші паперу, в які було щось загорнуте. Це був його годинник.

— О! — вимовив англієць, сердито махнувши рукою.

— Годинник, — сказав Деван, — ви часом не..?

Англієць мовчав.

— Як?! Ваш годинник! Арсен Люпен повертає вам вашого годинника! Але якщо він його повертає, значить, до цього потягнув... Він украв вашого годинника! Еге! От так молодець! Арсен Люпен украв годинник у самого Герлока Шолмса. Боже, як смішно! Ні, справді... перепрошую... але це сильніше за мене.

А коли він від душі пореготав, то сказав цілком певно:

— Так! Він справді чолов'яга.

Англієць хоч би тобі вусом повів. Він не мовив ані слова до самого Дьєппа, очі його були прикуті до плавного обр'ю. Його мовчання було жахливим, незбагненим, неймовірнішим за найшаленішу лють. На платформі Шолмс просто і цього разу без гніву, щоправда, тоном, в який уклав усю свою волю й енергію, мовив:

— Так, це чоловічійсько, і я б охоче поклав йому на плече руку, яку простягаю вам, мосьє Деване. Але знаєте, мені здається, що Арсен Люпен і Герлок Шолмс однієї чудової днини знову поміряються силами... Адже світ такий малий, що не зустрітися їм важко... але того дня...

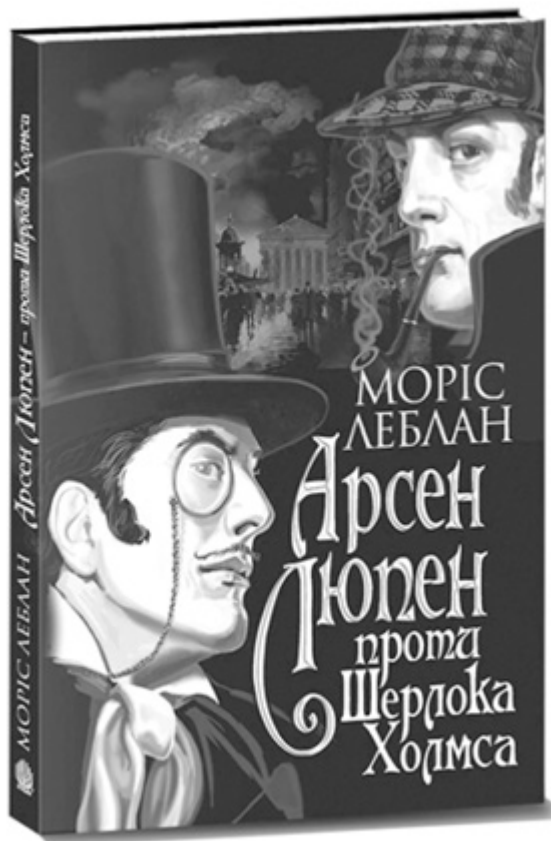
-
- ¹ Основний різновид гладкої огранки.
- ² Себто з Пуатьє.
- ³ Ідеться про руїни абатства, заснованого 654 року.
- ⁴ Мова про Фонтенельське абатство (засноване 649 року).
- ⁵ Назва замку — Malaquis — на слух сприймається так само, як слово mal acquis — «здобутий нечесним шляхом».
- ⁶ Аньєс Сорель (1421–1450), куртизанка XV століття, кохана французького короля Карла VII, перша офіційна коханка при дворі французьких королів.
- ⁷ Рубенс Пітер Пауль (1577–1640), славетний голландський маляр; Ватто Антуан (1684–1721), французький художник, представник рококо; Гужон (Goujon) Жан (1510–1968), французький різьбар і архітект.
- ⁸ В'язниця розташована у 14-му адміністративному окрузі, в південній частині міста. Назва, що в перекладі означає буквально «здоров'я», походить від імені сусідньої паризької вулиці. Утримували в ній переважно тяжких кримінальників.
- ⁹ Поль-Франсуа-Жан-Ніколя Баррас (1755–1829), французький політичний діяч, віконт, учасник Великої французької революції, член французької Директорії. Відіграв важливу роль у сходженні Наполеона до влади.
- ¹⁰ Відома паризька газета націоналістичного й консервативного спрямування, що виходила з 1884 до 1944 року.
- ¹¹ Обікрасти (*льв. жрг.*).
- ¹² Мова про Ельзевірів, славетних голландських видавців книжок XV–XVII ст. та їхні книжки.
- ¹³ Генрі Клей (1777–1852), американський юрист, політичний і державний діяч.
- ¹⁴ Містечка поблизу Парижа.
- ¹⁵ Місця вгорі в омнібусах, поштових каретах; другий поверх.
- ¹⁶ Містечко у Нормандії.
- ¹⁷ Мова про відому аферу з діамантовим намистом. Арман Габріель Рето де Віллет (1754–1797) — французький сватник, фальшивомонетник, шантажист і сутенер.
- ¹⁸ Паризьке літературне періодичне видання, назване на честь роману Алена-Рене Лесажа. Заснував скульптор Огюст-Олександр Дюмон у листопаді 1879 року.
- ¹⁹ Посада, що не забирає багато часу й енергії; але її добре оплачують.
- ²⁰ Маленька квартира (*жвм.*).
- ²¹ Перший герцог Нормандії (під ім'ям Роберт I), основоположник Нормандської династії.
- ²² Підземних ходів.
- ²³ Французький лікер із спирту, пережженого з різними запашними рослинами і прянощами, що його роблять бенедиктинці.
- ²⁴ Битва при Арку — бій, що відбувся 15–18 вересня 1589 року між французькою королівською армією Генріха IV, якого підтримали англійські найманці, та військами Католицької ліги під командуванням Шарля Лотаринзького, герцога Маєннського, під час Восьмої (і останньої) Релігійної війни у Франції («Війни трьох Генріхів»).
- ²⁵ Слюсар, якого король згодив, щоб той допоміг йому сховати певні папери, сподіваючись утекти. Гамен жив зі страхом, аж урешті наважився виповісти свою таємницю.
- ²⁶ Мова про мануфактуру Обюссон, де виробляли шпалери, засновану в XVII столітті у містечку Обюссон (регіон Лимузен, центральна Франція). Ранні обюссонські килими вважали символами розкоші, багатства і вишуканого смаку. Їх ткали зі шовку і натуральної овечої вовни.
- ²⁷ П'єр Гут'єр (1732 — 1813, Париж) — французький живописець, графік, скульптор і майстер художньої бронзи. Працював для двору Людовіка XVI і Марії-Антуанетти.

²⁸ Жан-Марк Наттє (1685 — 1766) — французький живописець.

²⁹ Андре-Шарль Буль (1642 — 1732) — майстер-мебляр Франції. Зразки меблів Буля були такі популярні, що породили так званий «стиль Буль» в 17 і в 19 століттях, коли їх часто копіювали.

³⁰ Французькою Тіберменіль — Thibermesnil. Усе, про що міркує Шолмс, впливає з написання цього слова.

³¹ Буква «R» і слово «air» — повітря, а також «L» і «aile» — крило — у французькій мові звучать однаково.

УДК 82-312.9

Л 33

Моріс Леблан

Л 33 Арсен Люпен — шляхетний грабіжник : роман / Леблан М. ; пер. з фран. І. Андрущенко. —

Тернопіль : Богдан, 2022. — 168 с.

УДК 82-312.9

ISBN 978-966-10-6791-1

© І. Андрущенко, переклад, 2022

© Навчальна книга – Богдан,

виключна ліцензія на видання,

оригінал-макет, 2022

Літературно-художнє видання

МОРІС ЛЕБЛАН

АРСЕН ЛЮПЕН — ШЛЯХЕТНИЙ ГРАБІЖНИК

Роман

Переклав з французької *Ігор Андрущенко*

Головний редактор *Богдан Будний*

Літературний редактор *Богдан Мельничук*

Обкладинка *Олега Кіналя*

Художнє редагування *Володимира Басалиги*

Технічна редакторка *Неля Домарецька*

Комп'ютерна верстка *Андрія Кравчука*

Підписано до друку 10.02.2022. Формат 60×90/16.

Папір офсетний. Гарнітура Minion Pro. Умовн. друк. арк. 10,5.

Умовн. фарбо-відб. 10,5. Накл. 1000 пр.

Термін придатності необмежений, зберігати в сухому місці.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру

видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан» у соцмережах:

 bohdanbooks bohdan_books

 c/NKBohdan t.me/bohdanbooks